

3000 71

YILDIZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HALİC SURİÇİ YERLEŞİMİ
AYVANSARAY BÖLGESİ
KISMİ KORUMA ve DEĞERLENDİRME PROJESİ: TOKLUDEDE

RÖLÖVE-RESTORASYON YÜKSEK LİSANS TEZİ
mimar F. ÜLKER CEBEKAN

İSTANBUL - 1987

YILDIZ ÜNİVERSİTESİ
GENEL KİTAPLIĞI

Kot : R 151
Alındığı Yer : Fen Bil. Ens. 221
Tarih : 16.11.1987
Fatura :
Fiatı : 3000 TL
Ayniyat No : 1/36
Kayıt No : 45028
UDC : 711
Ek :

D.B. 43159

x comp
✓
YILDIZ UNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

mm/205

HALIÇ SURIÇİ YERLEŞİMİ AYVANSARAY BÖLGESİ
KİSMİ KORUMA ve DEĞERLENDİRME PROJESİ:TOKLUDEDE

RÖLÖVE - RESTORASYON ANA BİLİM DALI
LİSANS ÜSTÜ TEZİ
MİMAR F.ÜLKER CEBEKAN

İSTANBUL - 1987

Ö N S Ö Z

Haliç, İstanbul'un sanayileşme ve nüfus artışından etkilenen bölgelerindedir. Endüstri ve depolama şeridinin gerisinde kalan ve dokusal özelliği olan tipik Haliç yerleşme örneklerinden biri de Ayvansaray'dır. Yapısal tipik mimari örnekleri barındıran bu yerleşmenin kıyı ve su ile ilişkisi depolar ve endüstri tarafından tamamen kesilmekteydi. Bu bölgede ticari merkezler daha çok yoğun konut bölgeleri içine sıkışmış, kamusal kullanım alanları ise yok denecek kadar azdır.

Ayvansaray, Bizans döneminde Blacherna Sarayları ve Kiliseleri ile Theodosius II zamanında surların inşası ile imparatorluğun din ve yönetim merkezi halinde idi. Osmanlılar döneminde en önemli savaş ve ticaret limanı olan Haliç'in, Ayvansaray bölgesi de bu konuda önem kazanarak ticaret ve gemicilik merkezi haline gelmiştir.

Bu çalışmada, Haliç kıyılarından Ayvansaray bölgesi ile ilgili olarak bugüne kadar yapılmış olan inceleme ve araştırmalar gözden geçirilmekte, tarihsel araştırma, rö-löve ve analiz çalışmaları ile, yapılacak sıhhileştirme ve restorasyon çalışmalarına zemin hazırlayabilecek bilgiler ve veriler sunulmakta, Toklu Dede bölgesi için ko-

ruma ve değerlendirme projesi verilmektedir.

Çalışma dönemindeki yardımları için tez yöneticisi hocam Sayın Öğr.Gör. Nevzat İlhan'a, Mimarlık Tarihi-Rölöve ve Restorasyon Ana Bilim Dalı sayın öğretim görevlileri ve üyeleri ile arkadaşlarım Mimar Metin Keskin ve Ümit Murat Sevdirener'e teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

İstanbul-1986

F.Ülker CEBEKAN

İ Ç İ N D E K İ L E R

ÖZET

SUMMARY

1. GİRİŞ	1
2. HALİÇ-AYVANSARAY FİZİKİ DURUMU	
2.1. KONUMU, MAHALLE VE SOKAKLAR	2
2.2. TOPOGRAFIK ÖZELLİKLER	2
2.3. JEOLJİK YAPI	4
2.4. İKLİM	4
2.5. ULAŞIM	6
2.6. GEÇİRDİĞİ YANGINLAR	6
3. AYVANSARAY TARİHİ GELİŞİMİ	
3.1. ESKİ ÇAĞDA AYVANSARAY	8
3.2. BİZANS DÖNEMİNDE AYVANSARAY	8
3.2.1. Blacherna Bölgesi ve Surlar	8
3.2.2. Blacherna Sarayı	32
3.2.3. Kiliseler	35
3.3. OSMANLILAR DÖNEMİ	41
3.3.1. Fetih Devri	41
3.3.2. 17.yy.da Ayvansaray	45
3.3.3. 18.yy.da Ayvansaray	46
3.3.4. 19.yy.da Ayvansaray	48

3.4. ÇALIŞMA BÖLGESİNDEKİ TARİHİ YAPILAR	50
3.4.1. Vlaherna Ayazması	50
3.4.2. Atik Mustafa Paşa Camii	50
3.4.3. Hançerli Hamamı	55
3.4.4. İvaz Efendi Camii	58
3.4.5. Emir Buhari Tekkesi	64
3.4.6. Türbeler (Sahabe Kabirleri)	67
3.4.7. Çeşmeler	70
3.5. CUMHURİYET DÖNEMİ	73
3.5.1. Nüfus ve Ekonomi	73
3.5.2. Sosyal ve Kültürel Durum	73
4. YAPI OLUŞUMU VE ELEMANLARI	
4.1. KUTLE OLUŞUMU	77
4.1.1. Sokak-Parsel-Yapı Bağıntısı	77
4.1.1.1. Parsel-yapı bağıntısı	77
4.1.1.2. Sokak profilleri	78
4.1.1.3. Bahçe duvarları	83
4.1.1.4. Yol kaplamaları	86
4.1.2. Konut Plan Tipleri	86
4.1.3. Çıkmalar	86
4.1.3.1. Plandaki düzenlerine göre çıkmalar	86
4.1.3.2. Çıkma payandalarının biçim- lenişi	91

4.2. CEPHE OLUŞUMU	91
4.2.1. Pencere Biçimleri	91
4.2.2. Giriş Kapıları Biçimlenişi	91
4.2.3. Saçaklar	104
4.3. STRUKTUR VE MALZEME	104
4.3.1. Ahşap Yapıların Strüktürü	104
4.3.1.1. Kaplamalar	104
4.3.2. Kagir Yapılarda Duvar İşçiliği	109
5. SONUÇ : KORUMAYA VE ÇEVRE DEĞERLENDİRMESİNE YÖ- NELİK ÇALIŞMALAR-ÖNERİLER	111
EKLER	115
NOTLAR	146
BİBLİYOGRAFYA	149

Ö Z E T

İstanbul'un Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti olmasından bu yana Haliç farklı yönetimlerin elinde bulunarak gelişmiştir. Ayvansaray, İstanbul kentinin 6. topografik tepesinde kurulu yerleşim bölgesidir.

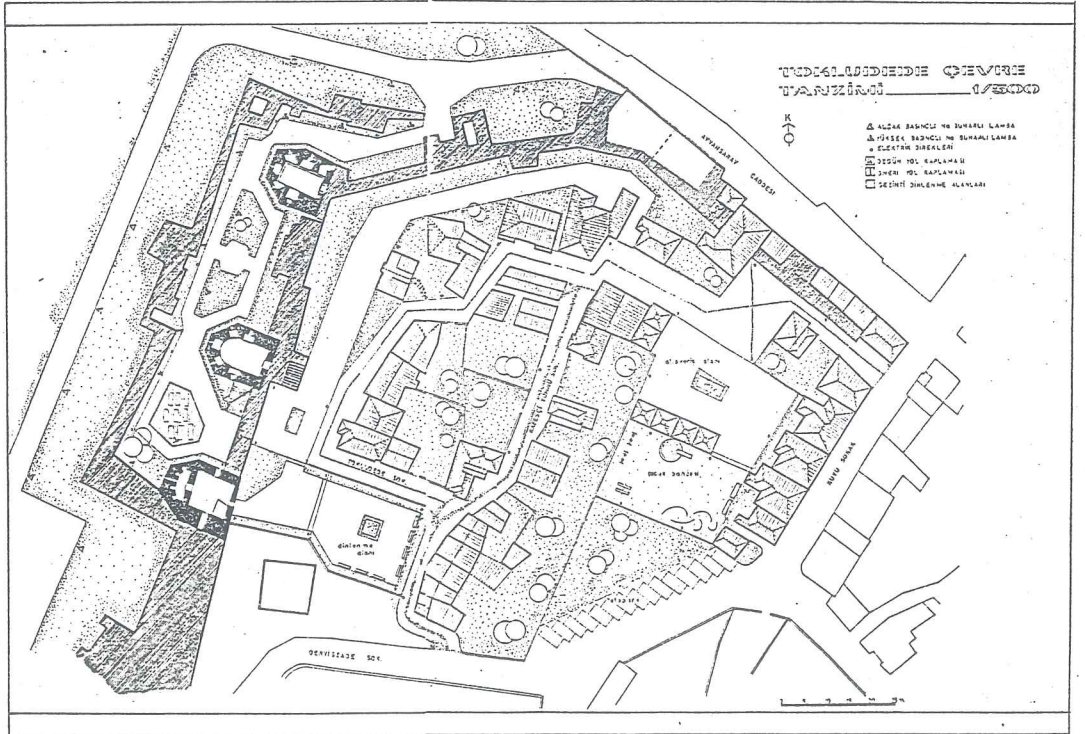
II. Theodosius surları ile sınırlanan bölgede Bizans İmparatorluğu'nun önemli ölçüde yönetim ve ibadet yeri olmuş olan Ayvansaray, Osmanlılar döneminde de önemli yerleşim bölgesidir. Gayrimüslimlerin de yoğun olduğu bu bölgede mimari değeri fazla olan yapılar çoğunlukta idiyse de geçirilen yangınlar ve koruma bilinci olmayan kişiler elinde bulunmaktan dolayı da tahribat fazla olmuştur. Elimizde 19.yy. a ait konutlar ile çeşitli dönemlerden dini ve kültürel yapılar kalmıştır.

Ayvansaray'ın korunmuşluğu açısından dezavantajlarından ikisi de sanayinin bu bölgeye büyük ölçüde girmesi ve Haliç'in geoteknik sorunlarıdır. Bölgenin oturmalar ve dolgu ile oluşan tahribatı yabana atılmayacak ölçülerdedir.

Bu sene İstanbul Büyük Şehir Belediyesi'nin sahil şeridinde uyguladığı proje ile sanayi yapıları kaldırılarak yerine günlük dinlenme ve oyun bölümleri içeren ye-

şil alanlar yapılmıştır.

Sur içindeki yerleşim bölgesinin sosyal yapısı iyi durumda olmadığından evlerde bakımsızlık ve ilgisizlik son safhadadır. Tesbit ve tescil çalışmaları dahi yapılmamış olan ayvansaray'da, henüz hiçbir kurum surlar ve suriçi yerleşiminin sıhhileştirilmesi ile ilgili çalışma yapmamıştır. Yalnız bu yıl Belediye ve Taç Vakfı işbirliğiyle başlatılan surların onarım ve sıhhileştirme çalışmaları programı içerisinde Ayvansaray bölgesinin de bulunduğu bilinmektedir.

S U M M A R Y

The Golden Horn, developed under different organizations, since, Istanbul the capital city of East Roman Empire. Ayvansaray is an establishment on the sixth topographic hill of Istanbul.

Ayvansaray, was an important organization and worshipping place of the Byzantium Empire, at the limited zone by ramparts Theodosius II. And under the Ottomans' sovereignty too.

Jews, Armenians, Greeks are dense of in this place. Ayvansaray was full of high valuable architectural buldings, but, because of passing so many fires and having protectingless people, destruction is so much. Now, we have some houses 19th. century and cultural-religious buildings from different times.

Industries and geo-technic problems of the Golden Horn are two disadvantages about of protecting Ayvansaray.

Distructions by formations and filling not imperceptible in this place.

In this year, with expopriations by Municipality of Istanbul the Main City, industrial buildings are removed and instead of these, made resting places and green parks.

Homes are so bad, because of not interested people in this place. Because people's social life isn't good.

Confirmation and registration works do not begin at Ayvansaray and never fondation did not works on arrangement of ramparts yet.

Only this year, began the restoration activities by Taç Foundation understanding with Municipalty of Istanbul and Ayvansaray in these activities too.

G I R I Ş

1. G İ R İ Ő

Teze, Haliç'in kent içindeki ve Ayvansaray'ın Haliç'teki konumunu tarifleye başlanmıő, fiziki tanımdan sonra üçüncü bölümde Ayvansaray'ın tarihsel gelişimi içinde Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki yapılaşma, yaşam şekli ile Őu anda bulunan ve bulunmayan yapıların anlatımından sonra bugün ayakta görebildiğimiz yapılar ele alınmıőtır.

Cumhuriyet Dönemi sosyal, kültürel ve ekonomik durumuna değinildikten sonra yapı oluşumu ve yapı elemanları incelenmiş, bu konularda analizler yapılmıştır. Sınırlanan çalışma bölgesiyle ilgili analizler yapılarak sonuç bölümünde koruma ve değerlendirme önerileri verilmiştir.

FIZİKİ DURUM

2. HALIÇ - AYVANSARAY FİZİKİ DURUMU

2.1. KONUMU, MAHALLE VE SOKAKLAR

Haliç, Tarihi Yarımada'nın kuzeyinde yer alır. İlk ismi mitoloji kaynaklarına göre, Keroessa'dan (Zeus'un sevgilisi Io'nun kızı) gelmektedir. Bu isim sonraları Keras (Boynuz) anlamına kısaltılmıştır. Keras'la deniz tanrısı Poseidon'dan doğan Byzas daha sonra bu bölgede "Byzantion" kentini kurmuştur (Resim 1). Altınboynuz (Khrysokeras) adı Haliç için söylenir¹.

Ayvansaray, Haliç'in güney yakasında kara surları ile deniz surlarının birleştiği köşededir. Mahalleleri: Balat Karabaş ve Atik Mustafa Paşa'dır. Önemli cadde ve sokakları ise: Haliç'e paralel uzanan Ayvansaray Caddesi, Mustafa Paşa Bostanı Caddesi'dir. Derişzade Sokak, Kuyu ve Hisarönü Sokakları da ikinci derece ulaşım yollarıdır.

2.2. TOPOGRAFİK ÖZELLİKLER

Ayvansaray'ın tarihi yarımada içindeki yerini tarif ederken, her ne kadar 6. topografik tepede diyorsak

Resim 1- Haliç-Ayvansaray ve çevresi haritası

da sahilde eğim hiç yoktur. (Resim 2). Eğim güneye doğru, sahilden yaklaşık 300 m. sonra % 10'la başlar. Haliç kıyısında meydana gelen topografik değişiklik, kıyı çizgisinin tabii ve suni dolmalarla sürükli değişmesidir.

2.3. JEOLOJİK YAPI

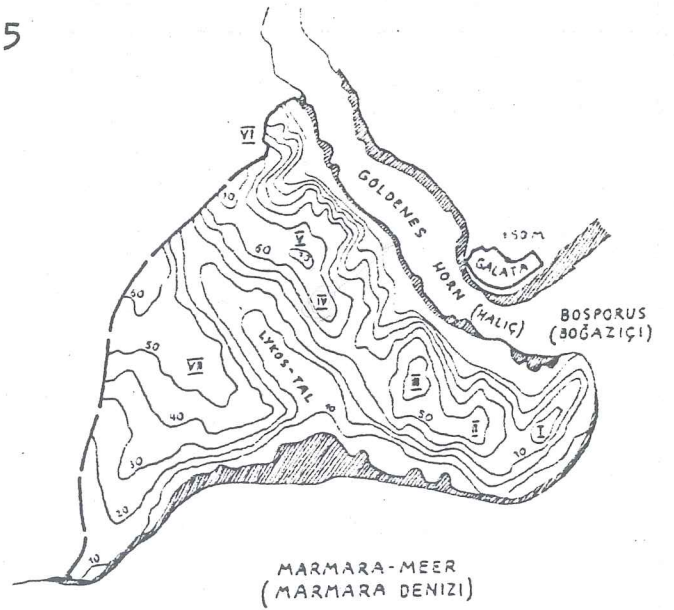
Bu bölgede paleozoik zamana ait sistemler ile senozoik zamana ait kuaterner sistemlere rastlanmaktadır. Ordovisyon sisteme ait arkozik kayalar en alttadır. Karboniferin ortalarına kadar, fasiesleri farklı kayalar vardır. Paleozoik zamanda oluşmuş feldspatik arenit (grovak), kiltası veya silttaşı ihtiva eden formasyonlar vardır. Arazide en genç jeolojik formasyon ise alüvyon ve kıyılarıdaki tortulardır².

2.4. İKLİMİ

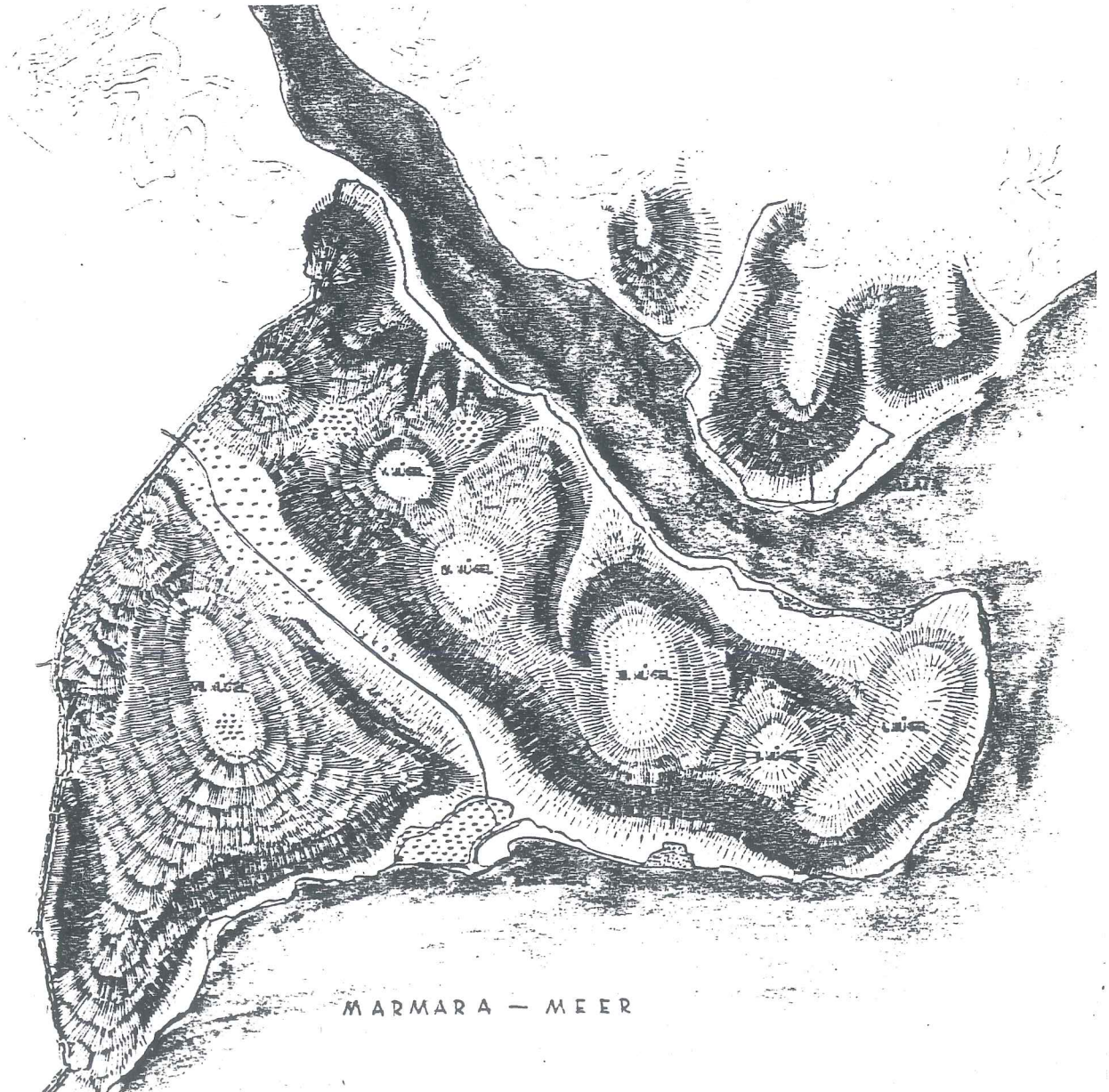
İstanbul'un değişik yerleri arasında her zaman iklim farklılıkları gözlenmiştir. Belirli bir iklim tipinden söz edilemez.

Isı: Yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlıdır. En soğuk aylar Ocak ve Şubat, en sıcak aylar Temmuz ve Ağustos'tur. Yıllık ortalama ısı 13.5° C, en soğuk ay 4.2° C, en sıcak ay ise 23.1° C'dir³.

Yağış: En yağışlı mevsim sonbahar ve kış; Yağış şekli genelde yağmurdur. Kış aylarında kar yağışı çok az olarak görülür. Yıllık yağış miktarı 635.5 mm. dir⁴.

(Kleiss)

Resim 2- İstanbul ' un topografyası (Akgün)

Rüzgar: Her türlü rüzgara karşı korunmuş şekilde olan bölge, yalnız doğu ve güneybatı taraflarından esen gündoğusu ve karayel denilen rüzgarları alır⁵.

2.5. ULAŞIM

Haliç'in iki yakası arasında 1836'da yapılan Unkapı-Azapkapı bağlantılı köprü ile 1845'de yapılan Galata Köprüsü ve sahil yolları, Ayvansaray'ın Avrupa yakasındaki bütün semtlerle ilişkisini sağlar. Daha sonra yapılan Haliç Köprüsü ile de Anadolu yakasına ulaşım çok kolaylaşmıştır (Resim 3a). Karayolunun dışında deniz ulaşımı da Ayvansaray'ın İstanbul'un diğer semtleriyle ilişkisini kolay ve zevkli kılmıştır. Üsküdar'dan ve Eminönü'nden kalkan vapurlar Haliç'in iki yakasındaki semt iskelelerine düzenli seferler yaparlar. Ayvansay iskelesi de bu yıl açılmıştır.

2.6. GEÇİRDİĞİ YANGINLAR

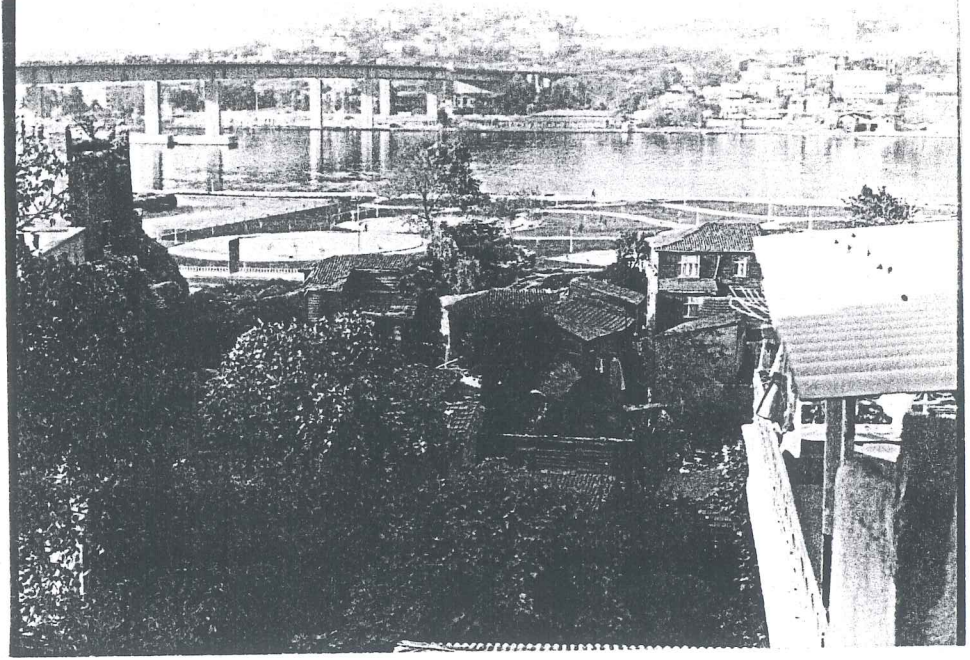
Tarihi büyük yangınların birkaçında önemli zararlar görmesinden başka;

1755 (H.7 Şaban 1168)-Pazar günü sur içinde bir evde başlayan yangın sonucu birçok ev yanmıştır.

1861 (22 Birinci Teşrin 1278)-Lonca'da 219 ev,

1863 (31 Temmuz 1280)-Lonca'da 78 ev,

1878 (19 Nisan 1296)-Lonca'da 67 ev yanmıştır⁶.

Resim 3a- Ayvansaray ' dan Haliç Köprüsü

Resim 3b- Çevreyolundan Ayvansaray

T A R İ H İ G E L İ Ő İ M

3. AYVANSARAY TARİHİ GELİŞİMİ

3.1. ESKİ ÇAĞDA AYVANSARAY

Müller, Blacherna (Ayvansaray) bölgesinin antik çağda ve Konstantin zamanında kurulu şehirden önce de varolduğunu söylemektedir⁷.

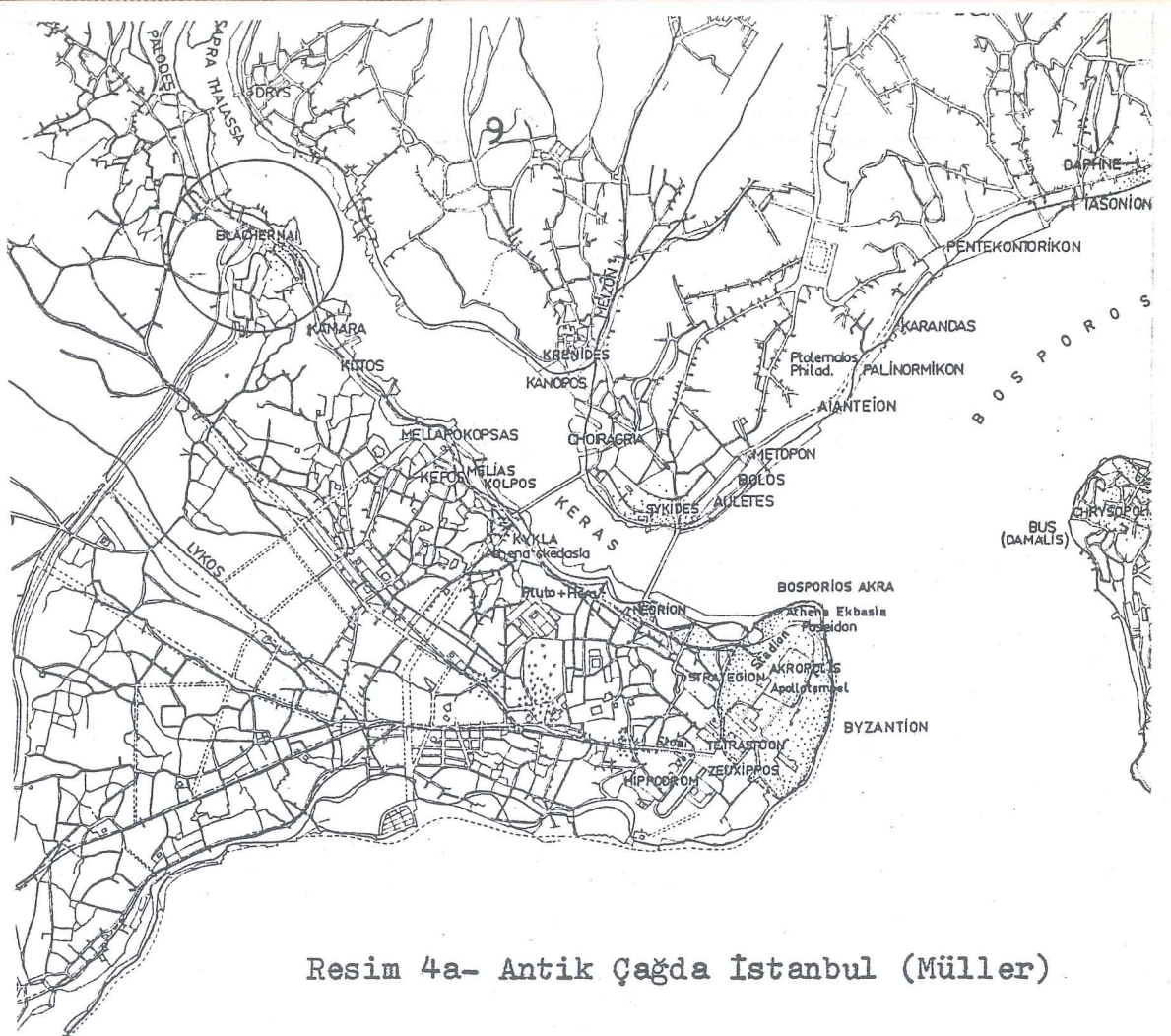
Grekler, tarihi yarımada'nın uç kısmı ile Haliç' in içinde sonraki Blacherna mahallesinin bulunduğu Ayvansaray'ı ve Sykae (Galata)'da yerleşirler. Ama Blacherna bölgesinde yerleşmeleri sadece bir hipotezden ibaret de olabilir⁸ (Resim 4a-4b).

Bu kaynaklara dayanarak Blacherna yani Ayvansaray bölgesinin Haliç üzerindeki eski Grek yerleşmelerinin bir kalıntısı, bir çeşit müstakil şehir olarak özel bir statüsü olduğu anlaşılmaktadır.

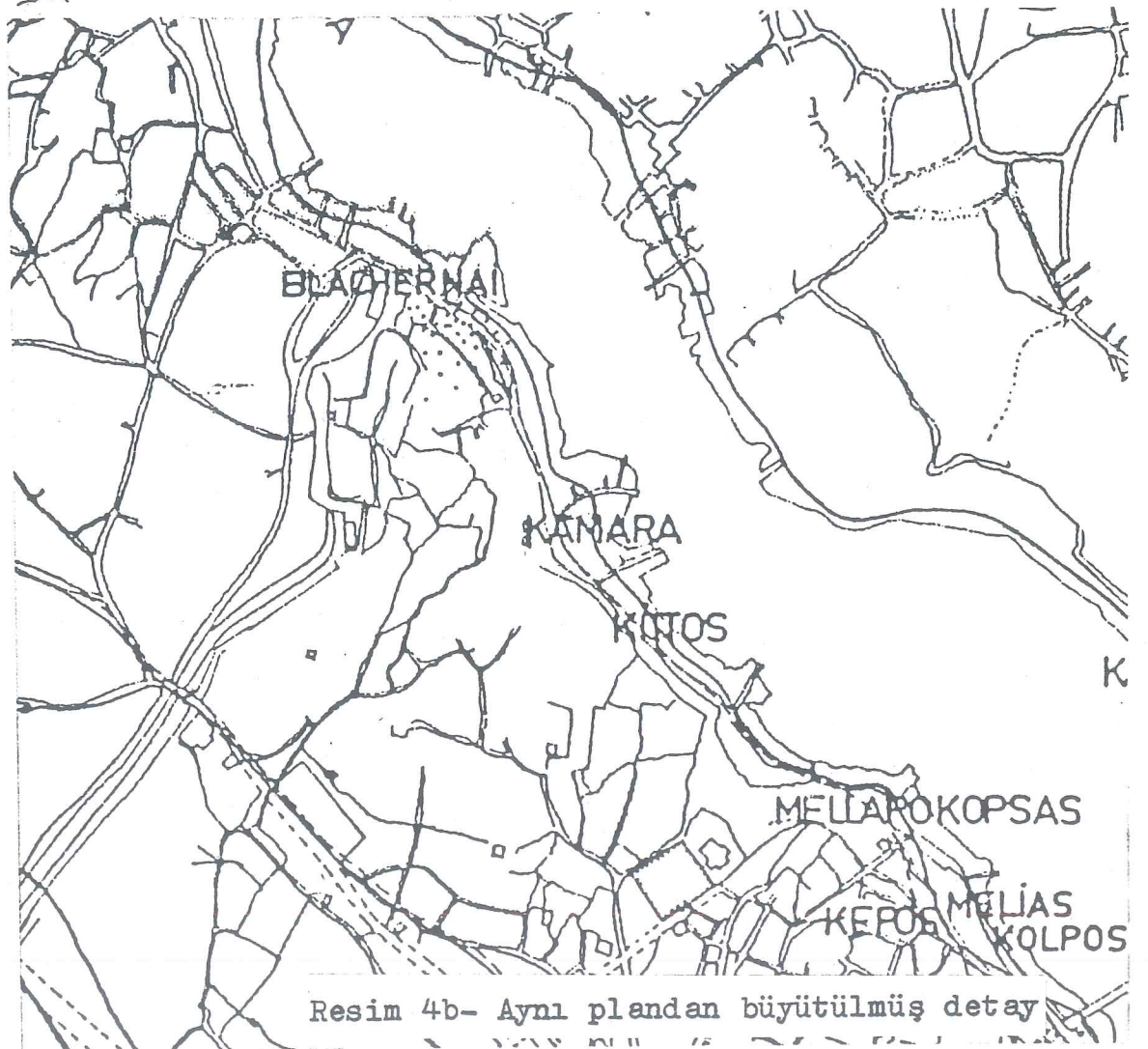
3.2. BİZANS DÖNEMİNDE AYVANSARAY

3.2.1. Blacherna Bölgesi ve Surlar

İstanbul, imparatorluk merkezi olarak seçildikten sonra imparatorluğun ekonomik, kültürel, idari strük-türü içinde yeni bir ağırlık merkezi oluyor. Konstantin devrinde şehrin surlar dışına pek taşıdığı söylenemiyor.

Resim 4a- Antik Çağda İstanbul (Müller)

Resim 4b- Aynı plandan büyütülmüş detay

Haliç boyunca surların hemen dışında limanın faaliyetleriyle ilişkili olarak bazı dağınık yerleşmeler vardı. En önemli dış mahalle sur dışında sonradan Blacherna adı verilen mahalledir⁹ (Resim 5a-5b-6a-6b-7a-7b).

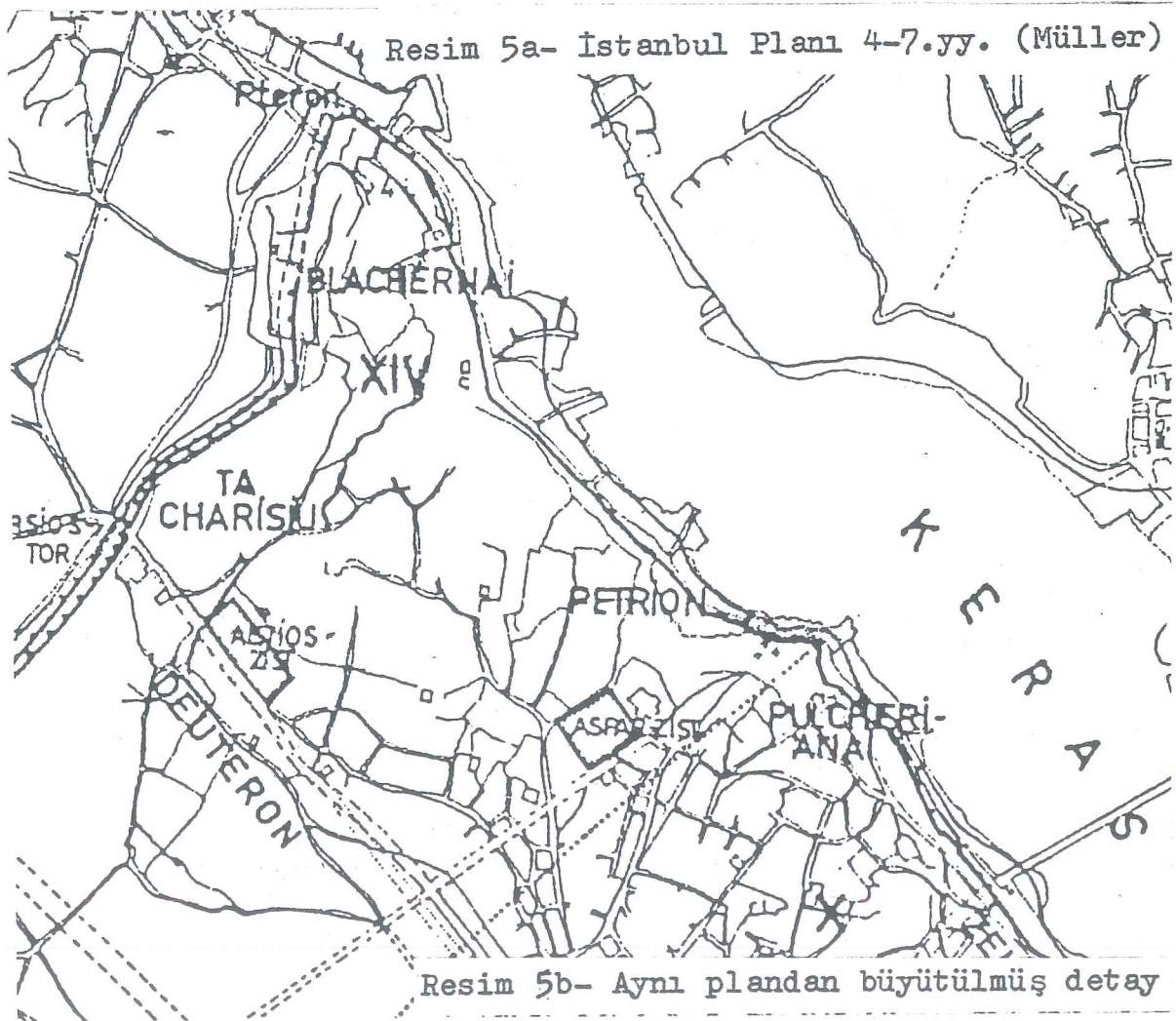
Konstantin şehri Roma'daki idari bölünmeye uygun olarak 14 bölgeye ayırıyor.14.Bölge Konstantin çağında gelişmiş bir dış mahalle olan Blacherna (Ayvansaray) idi¹⁰ (Resim 8).

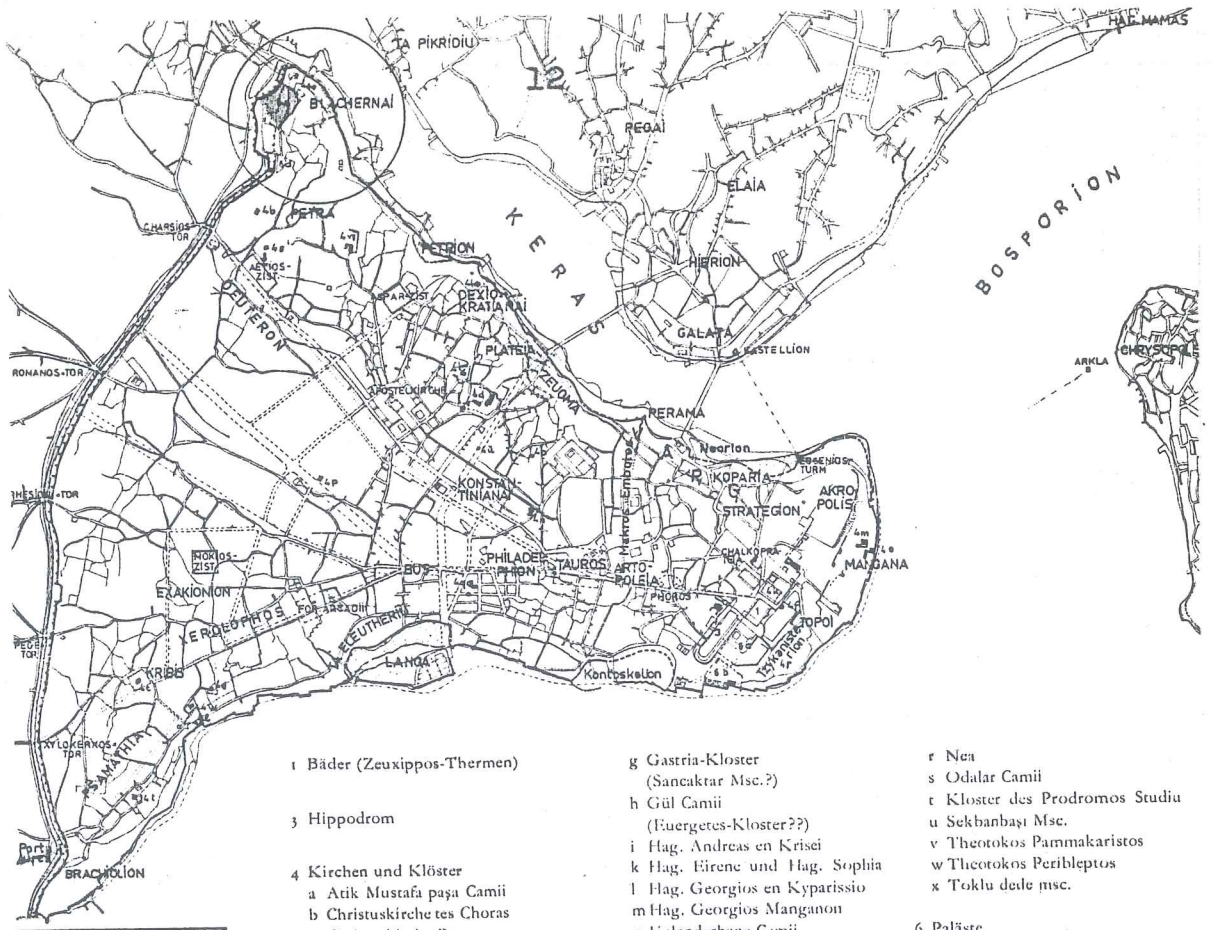
II.Theodosius döneminde gelişen ve artık iyice sıkışan şehir, Konstantin surlarının 1300-1400 m. daha batısından yeni ve daha güçlü surlarla çevreleniyor, dış yerleşim olan Blacherna mahalleleri şehir içine katılıyor¹¹.

II.Theodosius zamanında gittikçe baskısını arttıran Barbar skınlarına karşı, yeni yerleşme alanlarını ve Blacherna'yı içine alan ve bugüne kadar gelen iç surların inşasına 413'de başlanıyor. Haliç ve Marmara surları da 439' da tamamlanıyor.Kara surları önündeki ikinci sur ve önündeki hendek ise 447'de yapılıyor¹².

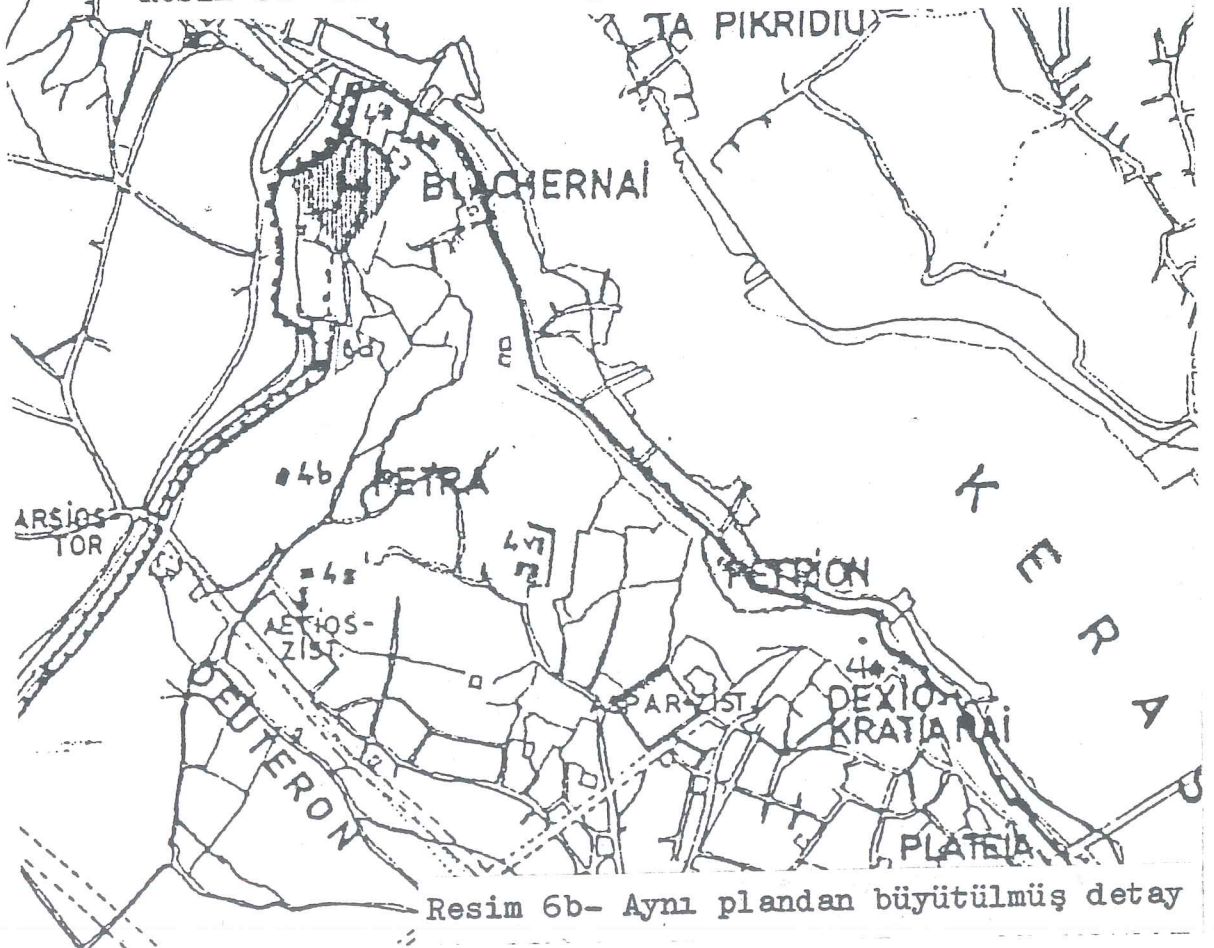
Theodosian surları İstanbul'un kara tarafının Tekfur Sarayı avlusundan, Haliç kıyısındaki Ayvansaray' a kadar koruyucusudurlar (Resim 9).

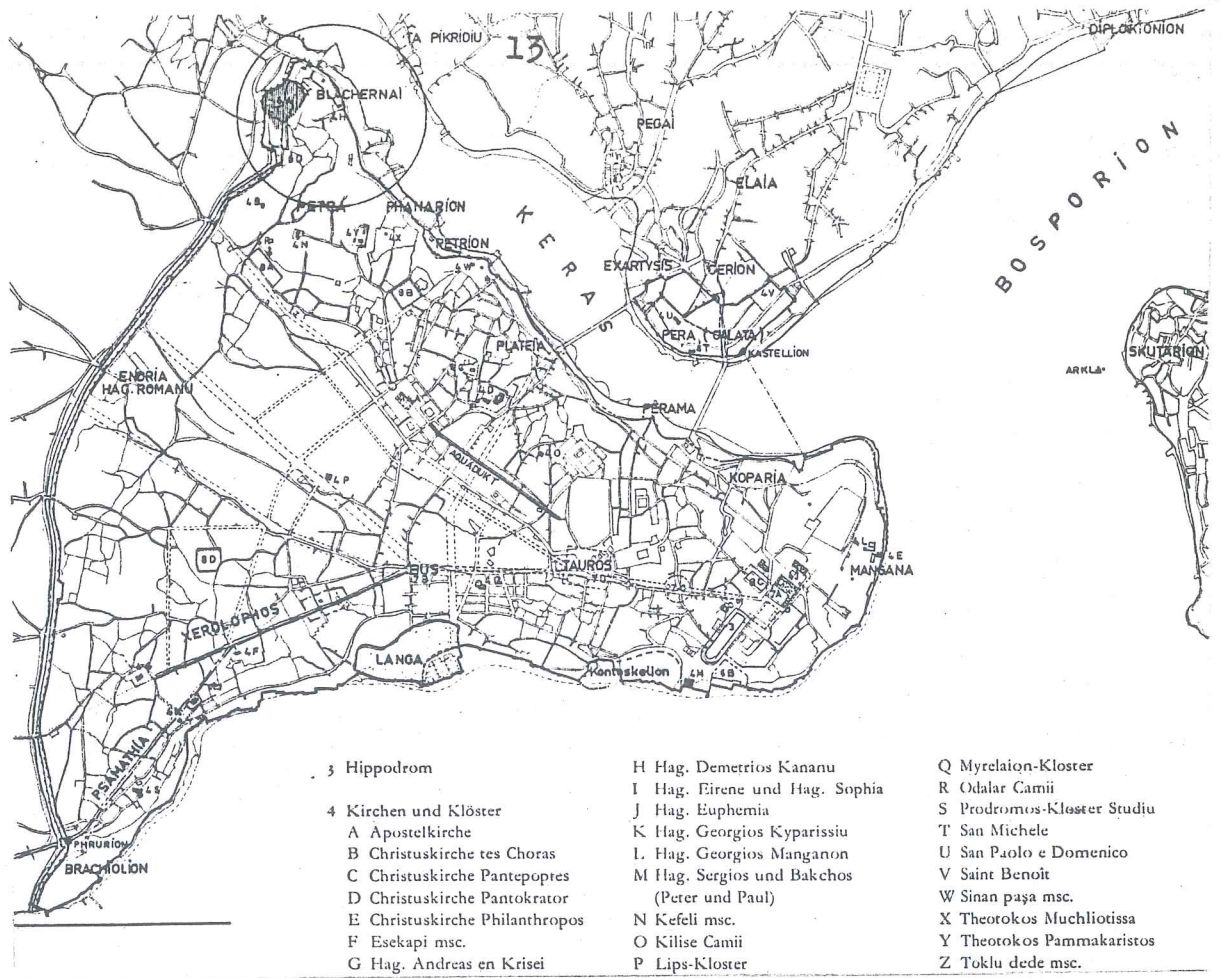
Büyük bir ihtimalle Pteron'da bunlarla ilişkili olarak eski Blacherna surlarının kuzey kenarında kurulmuştu.Avaren'lerin 626'daki kuşatmasında özellikle Pteron bölgesinde şiddetli çarpışmalar oluyor.Kuşatmayı

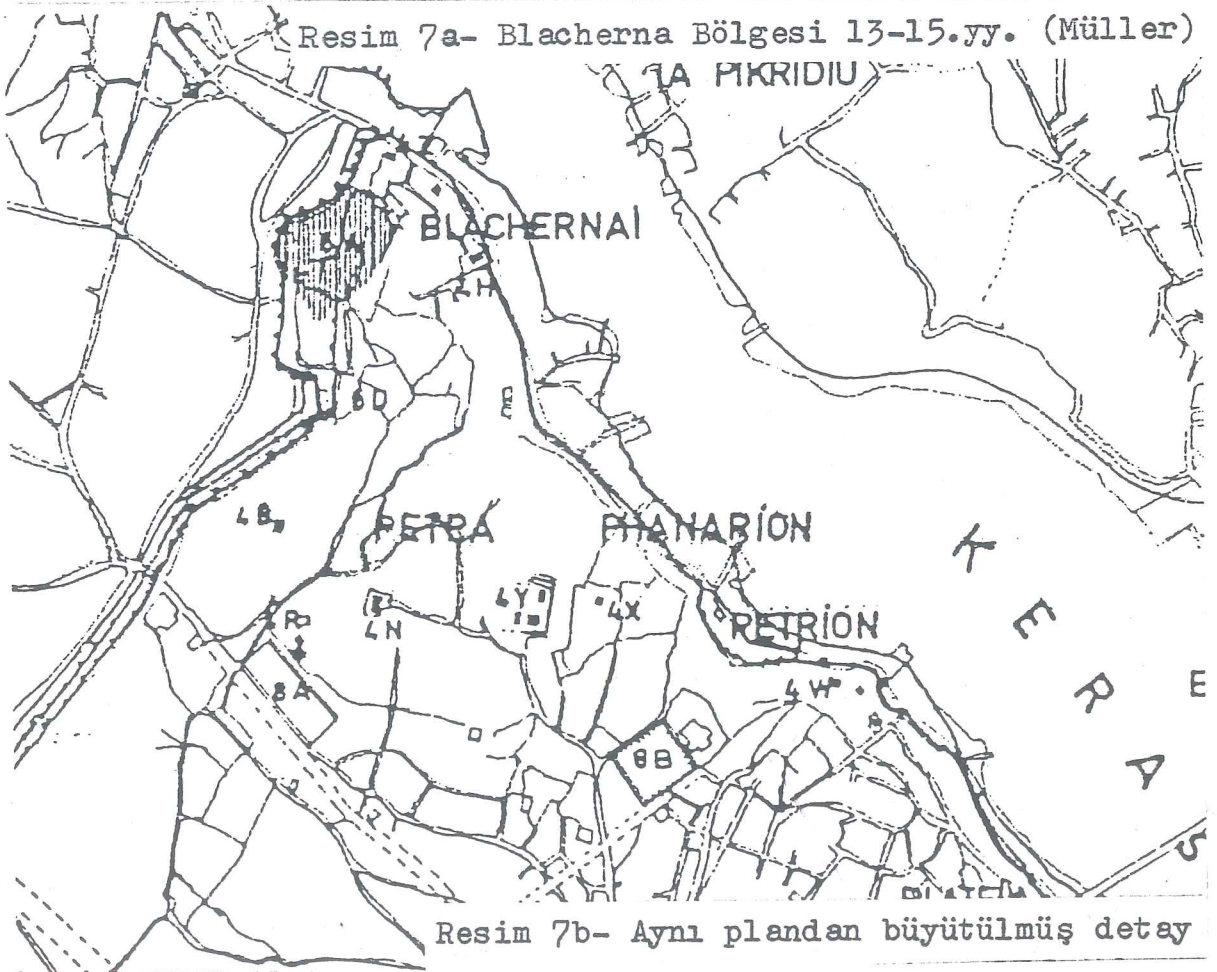

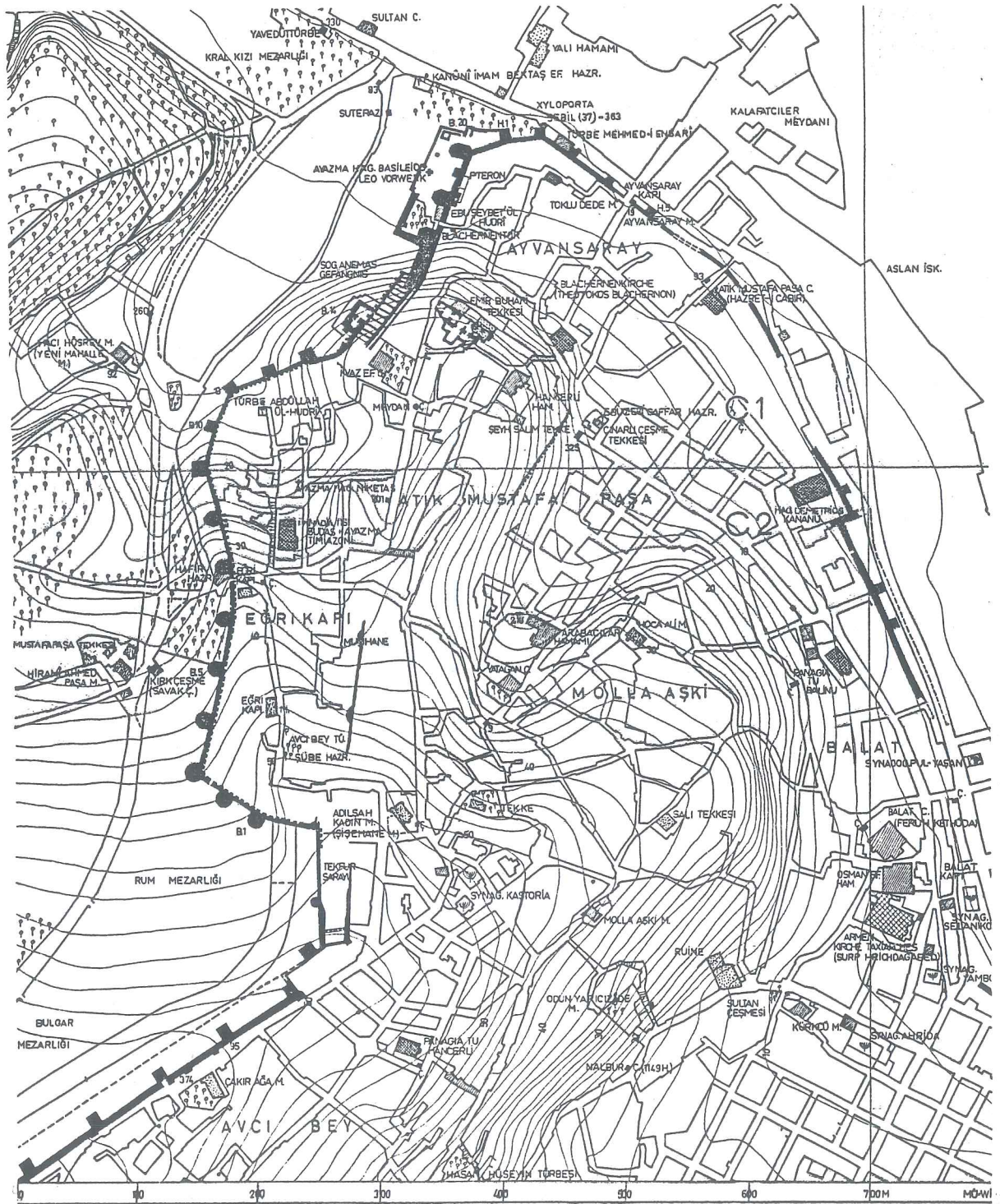
Resim 6a- Blacherna Bölgesi Gelişimi 8-12.yy. (Müller)

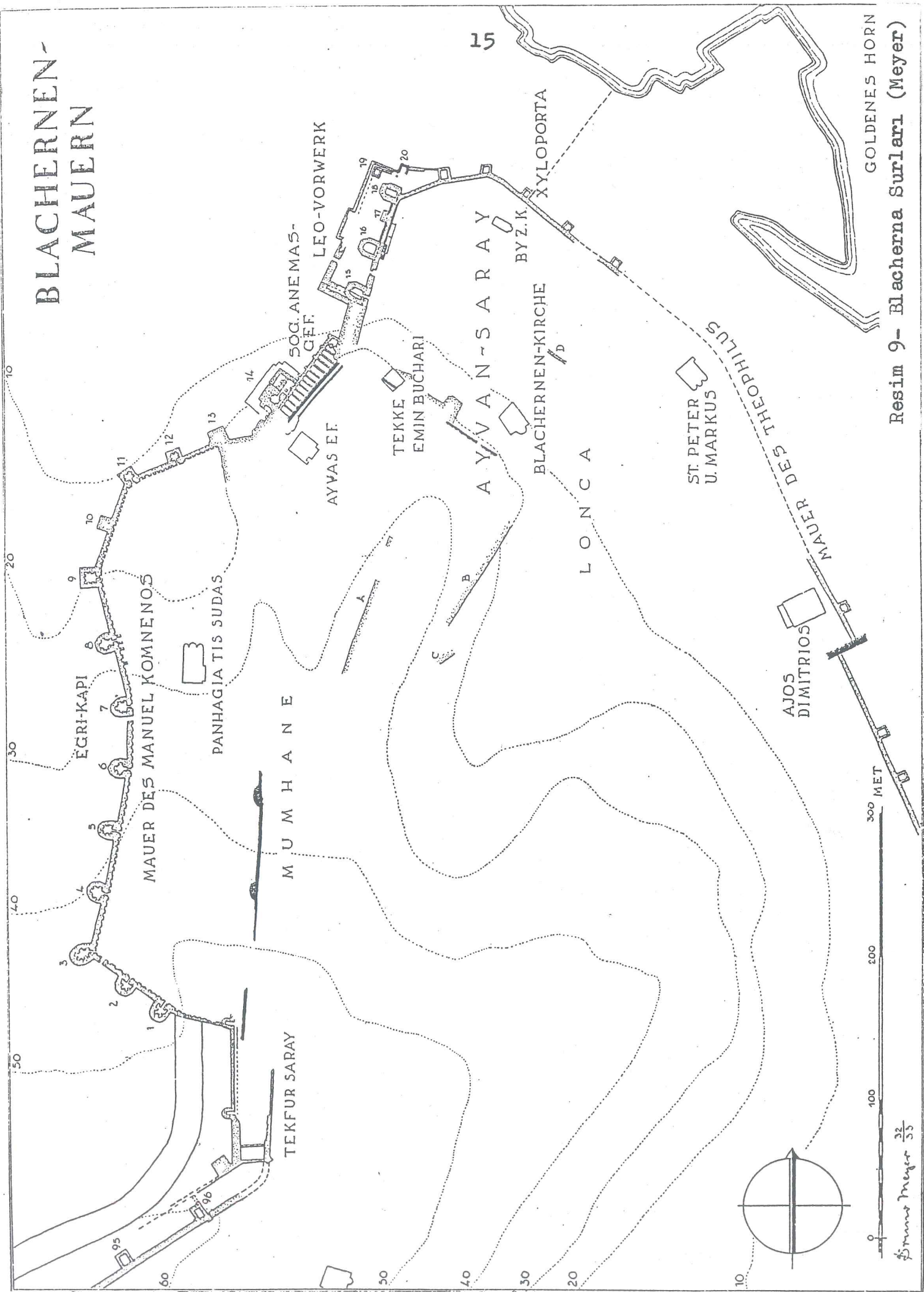
Resim 7a- Blacherna Bölgesi 13-15.yy. (Müller)

Resim 8- Blacherna Bölgesi 1/5000 (Müller)

BLACHERNEN- MAUERN

GOLDENES HORN
Resim 9- Blacherna Surları (Meyer)

Dr. Meyer 32
55

yapan Avarenler burada bir gedik açmaya uğraşıyorlar.

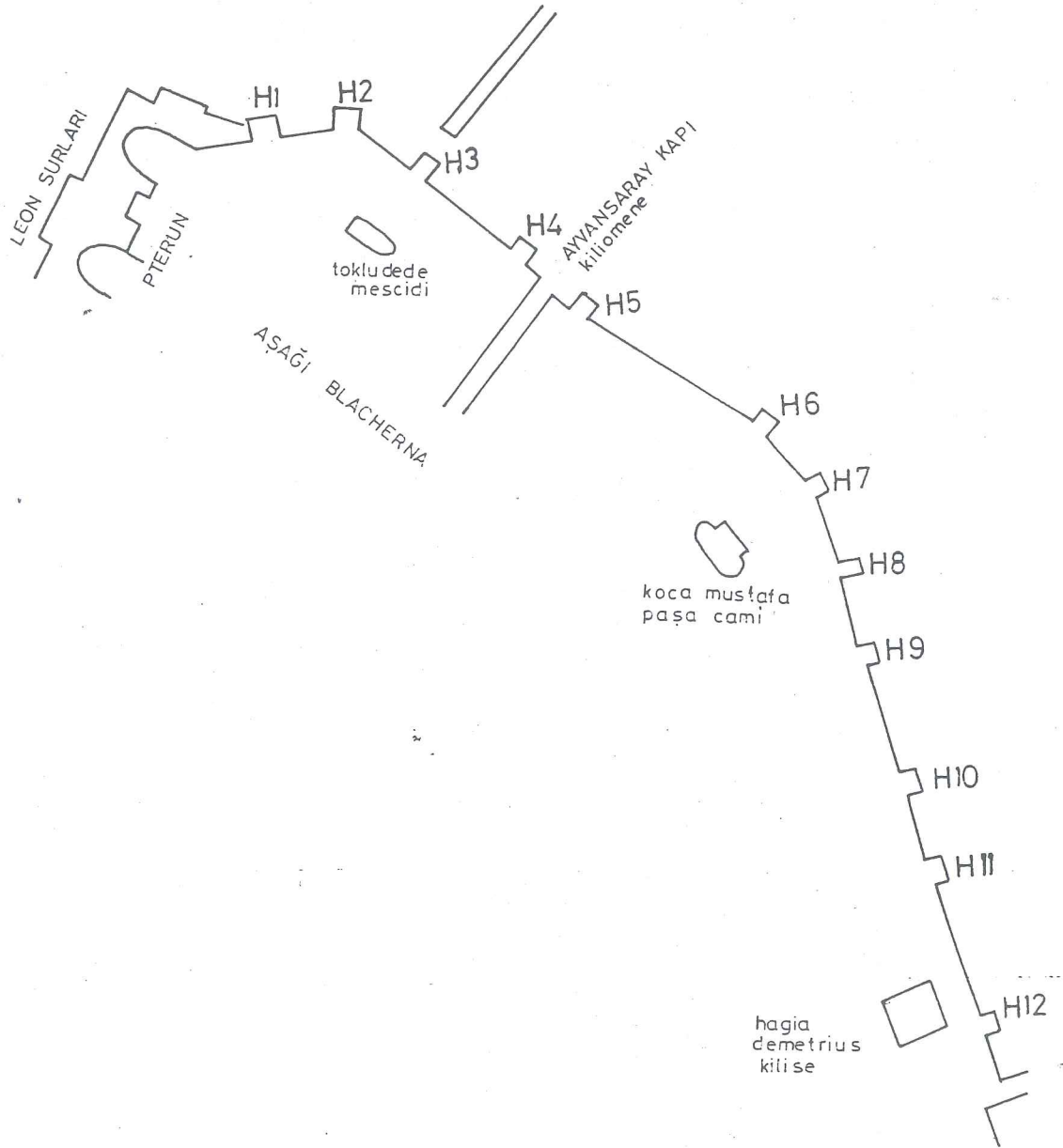
İleriki yıllarda Heraklius (610-641), Pteron'daki Theotokos kilisesinin korunması için 450-500 m. uzunluğunda ve dikdörtgen kulelerle kuvvetlendirilmiş surlar inşa ettiriyor¹³.

Heraklius Surları.(Resim 10): Surların yapıldığı zemin Haliç'in dolgu kısmında olduğu için fazla yükseklik verilmemiş, kalınlıkları ise 2-3 m. idi, yukarı kısımlara doğru daralıyordu ve oniki burç vardı. Sur duvarları önce beş sıra tuğla ile yedi sıra taştan oluşuyordu, tuğlaların kalınlığı ise 4 cm., harç kalınlığı tuğlaların 1,5 katı idi ve hatıl 55-60 cm. idi.

1.Heraklius Burcu:Batı cephesinde dört tuğla sırası takip eder, yedi taş sıralıdır.Güney cephesi tamir edilmiş ve bugün mevcuttur.1 ve 2 no.lu burçlar arasındaki duvar;dokuz taş, beş tuğla sırası esasıyla yapılmış, tuğla kalınlığı 3,5 cm. dir.

2.Heraklius Burcu:En alt kısımda beş kalın tuğla sırası ile yedi taş sıralı kısmı göze çarpar.Üst kısımları Palaeologas devrinde tamir edilmiştir.2 ve 3 no.lu burçlar arasındaki duvar;sekiz taş, beş tuğla sıralı, tuğla kalınlığı ise 4 cm., harcı büyük tuğla kırıntılı ve 7 cm. dir.

3.Heraklius Burcu:Genişliği 7,75 m.,çok tamir görmüş, üzerinde Hagios Panteleimon ismi ve bir tavus kuşu resmi bulunan bir kitabe vardı.Burç, küçük küp taşlarla kaplanmıştır.Önceleri bu burçtan denize kadar uzanan

Resim 10- Heraklius Surları (DİRİMTEKİN)

bir sur vardı. Bu sur üzerinde Xloporta isimli kapı bulunuyordu. Geçen yüzyıl Dideban Kapısı deniliyordu.

4. Burç: Üzeri tonozludur ve mevcuttur.

5. Burç: Bugün bulunmuyor.

6. Burç: Yıkılmış. Koca Mustafa Paşa Camii'ne giden yolun batısında idi.

5 ve 6 no.lu burçlar arasındaki duvar bugün dükkanların gerisinde kalmıştır. Beş tuğla, oniki taş sıralıdır.

7. Burç: Yıkılmış. 1293 tarihli haritada gözüküyor.

7 no.lu burçla 8 no.lu burç arasındaki duvar; beş sıra taş, beş sıra tuğlalı hatıl ve dokuz taş sırası, beş tuğla sıralı hatıl şeklinde çok kalın yapılıdır.

8 ve 9 no.lu burçlar yıkılmıştır. Eski haritalarda yerleri gösterilmemiştir fakat ufak kalıntılardan anlaşılmaktadır¹⁴.

Bulgar istilasından sonra Leo V. (813-820), Pteron önünde Aya Nikolaus Perisküs Kilisesi'ni şehrin içine almak amacıyla kısa bir duvar oluşturuyor¹⁵.

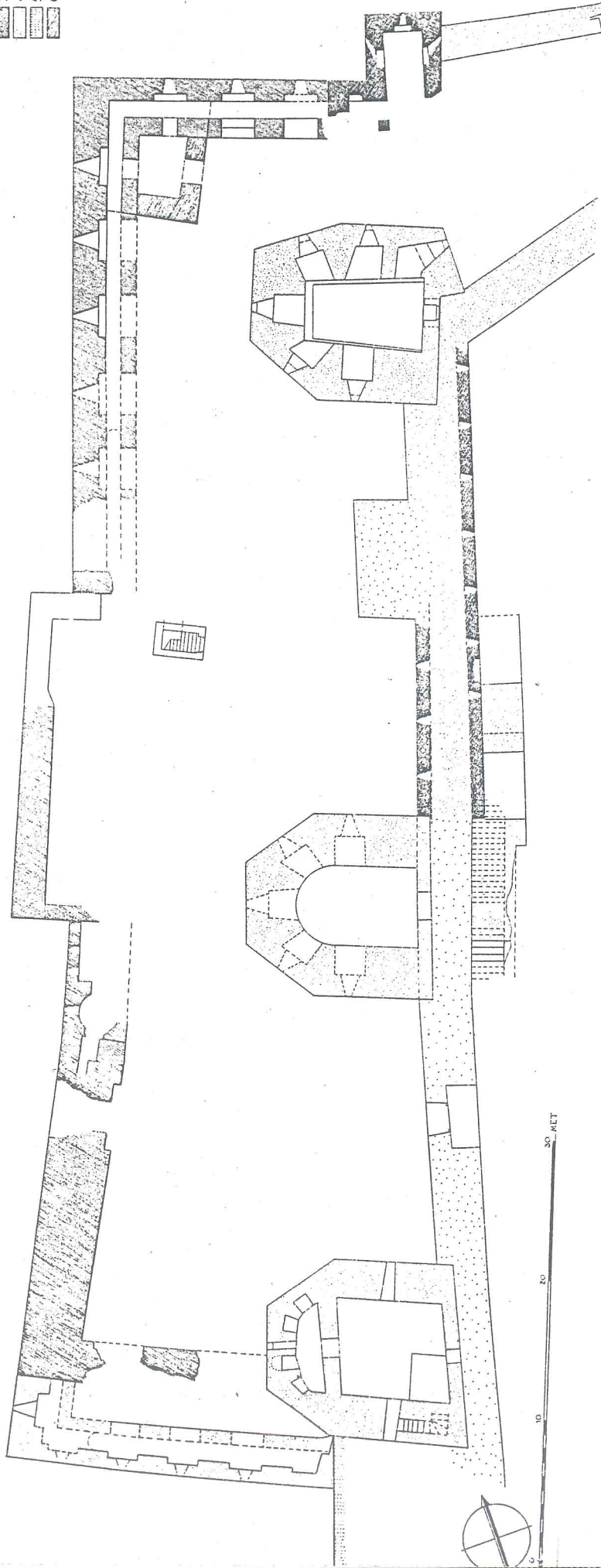
Çalışmalar Michael II. (820-829) zamanında da devam ediyor. Esas yapılaşma Theophilos (829-842) zamanında üç kuvvetli polygonal kule (B 15-18) ve Pteron surları arkasında merdivenlerin yapıyla oluşuyor¹⁶ (Resim 11).

Theophilos zamanında yapılan bu üç kule bugün de ayakta. Bir dönemde tamir edilmiş olduğu görülüyor (Resim 12-18).

15. kule savunma amacıyla kullanılmayan üç kattan olu-

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.

19

Resim 11- Theodos-Pteron ve Leo Duvarları (Meyer)

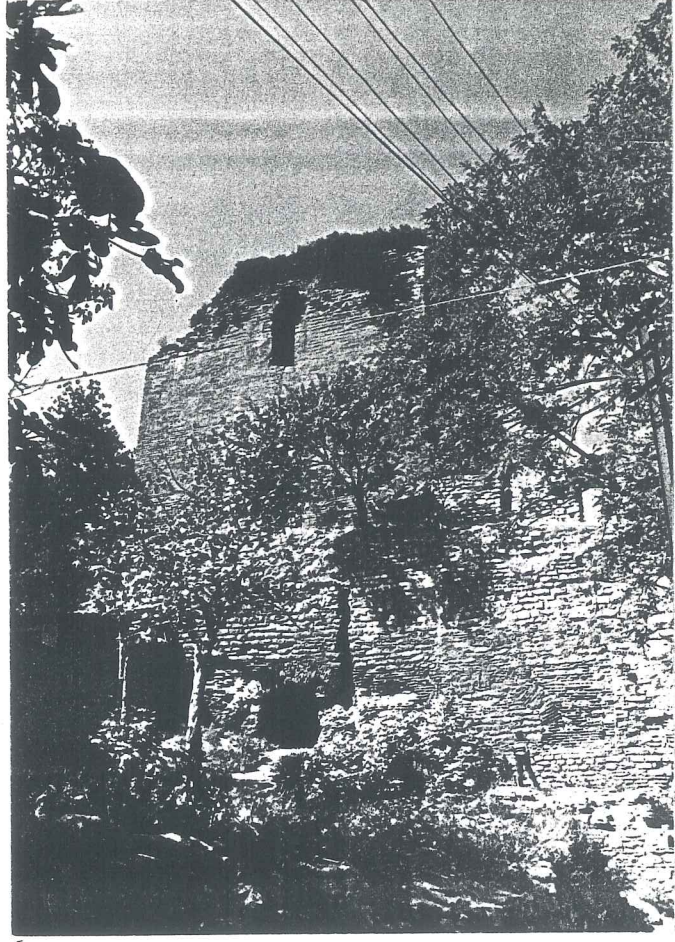
- 1- Theodos-Pteron 5.yy.
- 2- 6-7.yy.
- 3- Leo V. 9.yy.
- 4- Michael ve Theophilus 9.yy.
- 5- Zamanı bilinmeyen
- 6- 11.yy.

şuyor. İkinci kattan bir ahşap merdiven ile ulaşılabilir ve bir hapishane görünümündedir¹⁷ (Resim 12-17).

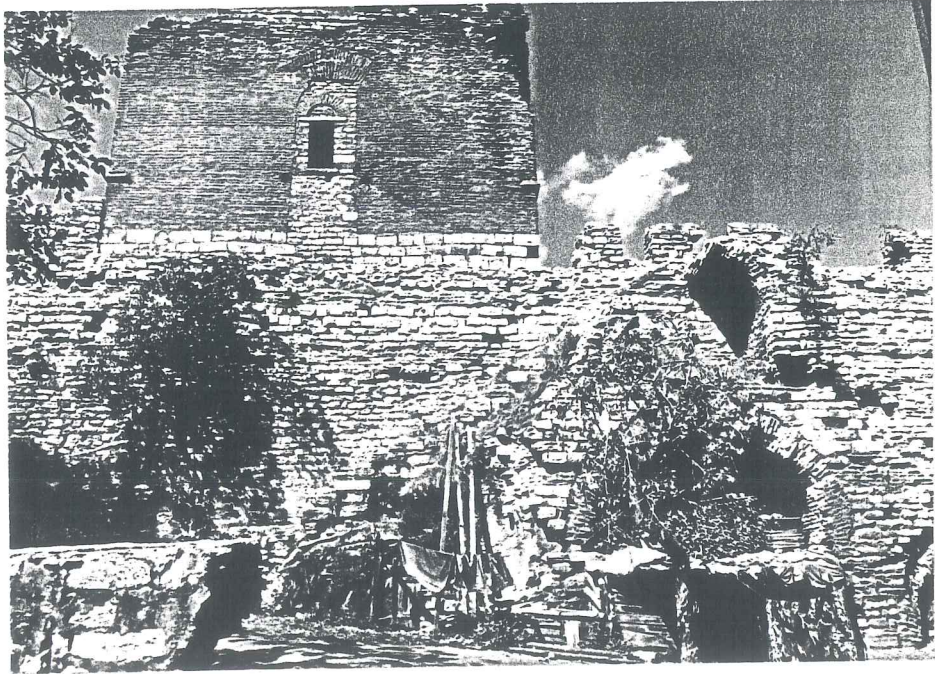
Blacherna Bölgesindeki Surların Tekniği: Theodosius surlarının yapıım teknikleri çeşitli yüzyılların bütün bağlantı elemanlarına rastlanılabilecek özellikleri taşımaktadır. Önemli olan konu, çeşitli tuğla ve sıva çeşitlerinin karşılaştırılması ve onların tarihi değerleri hakkında hüküm verilmesidir.

Surlar ve kulelerin yerleri çok iyi konumda bulunmaktadır. Yeni surlarda en kısa kule arası 18-35 m. dir. Kule kesitlerinde tam bir prensip yoktur, çünkü bir yarım daire, polygonal ve dikdörtgen kesitli kuleler görülmektedir. Kule yapıımı yontma taş yanında tuğla bağlamalarla renklendirilmiştir. Kulelerin katlarının örtülmesinde üç esas sistem vardır. Bütün kulelerin alt katları kirişli örtü ile donatılmıştır, bu aynı zamanda askeri bakımdan önemli olan üst katların döşemesini teşkil eder. Eğer yeraltı mahzeninin kesiti, iki kısımda kubbeleştirilmesine izin veriyorsa, kubbe şekli bir kemer şeklinde yapılır.

Girişin yakınında kemer tabanı, küçük tonozların yerini alır. Kubbeler yaklaşık olarak dairesel şekilde inşa edilmiştir. Bu yeraltı mahzenlerinde geçiş yolları bir kaideye bağlı değil, eğri büğrü yapılmıştır. Alt katlar ışık yarıkları vasıtasıyla gayet iyi aydınlatılmışlardır. Bu yarıklar üst kattaki mazgalların itinalı yapılması ile sağlanmıştır. Theodosius surlarında çok

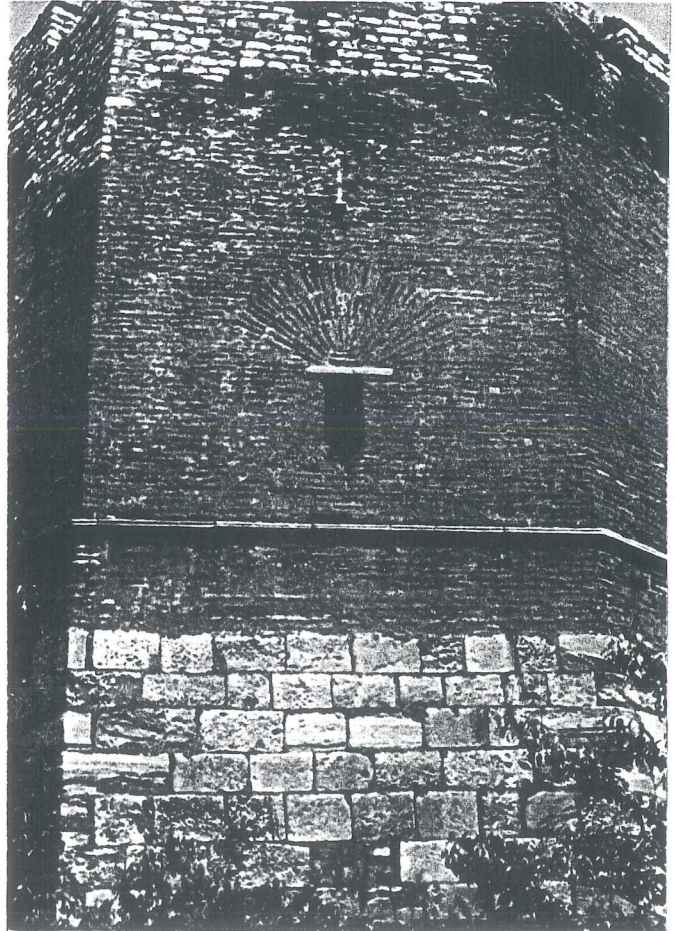
Resim 12- B 15 Kulesi Doğu Görünüşü

Resim 13- B 16 Kulesi Doğu Görünüşü

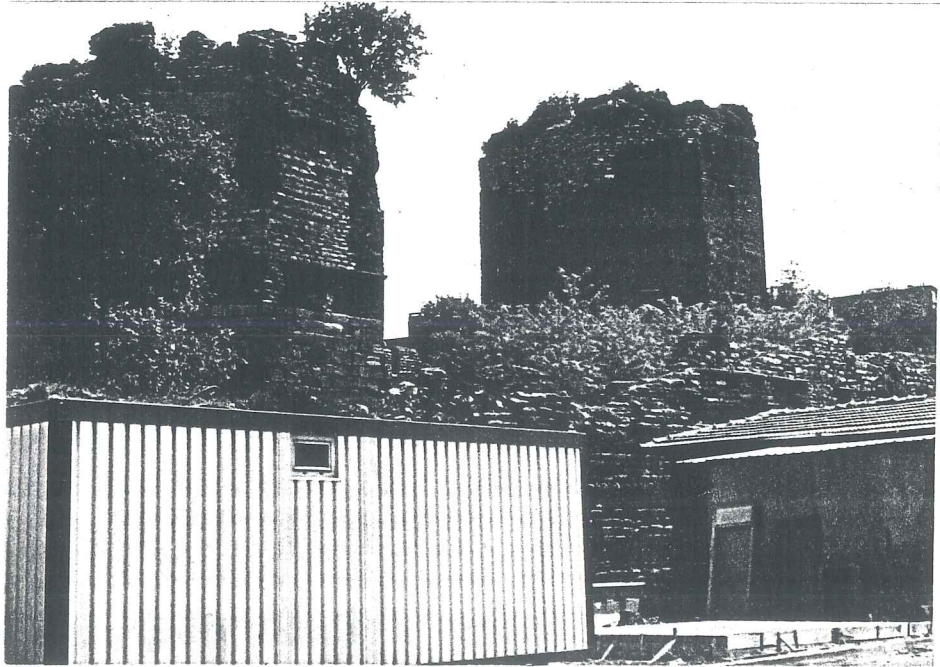
Resim 14- B 18 Kulesi Doğu Görünüşü

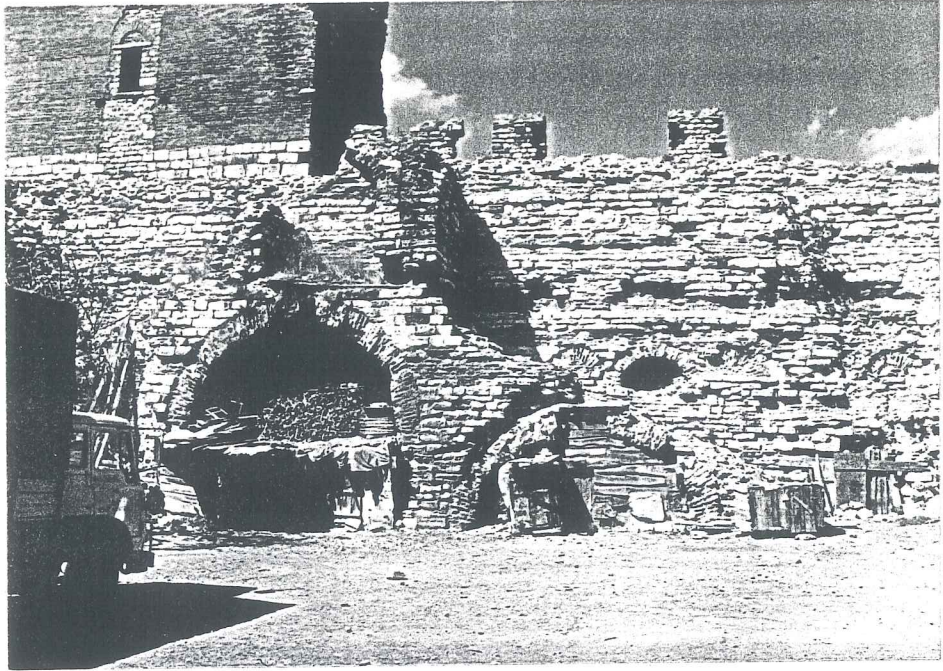
Resim 15- B 18 Kulesi Batı Görünüşü

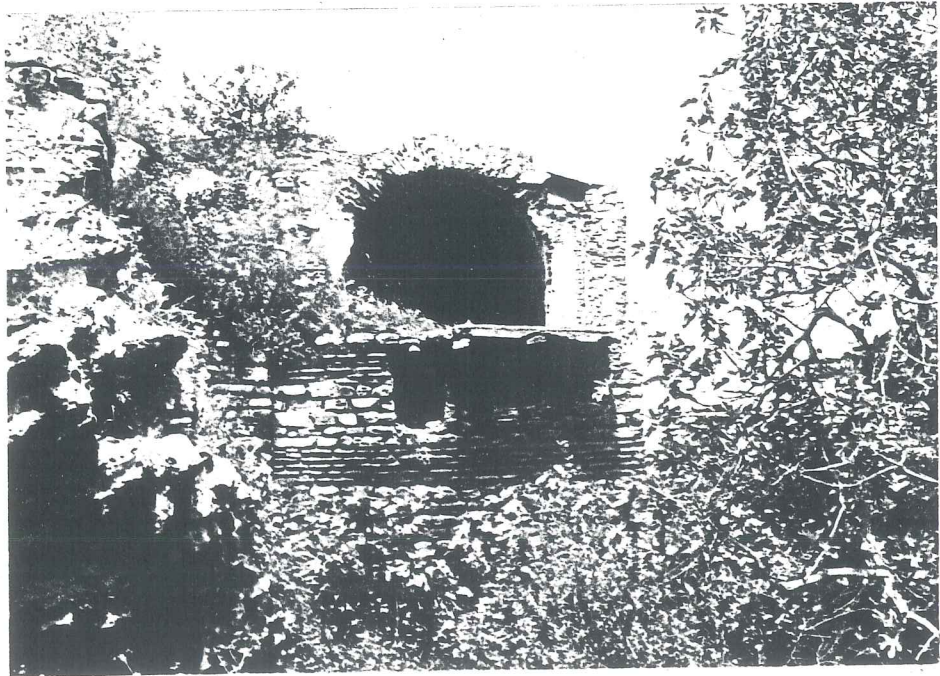
Resim 16- B 17, B 18 Kuleleri Batı GörünüŖü

Resim 17- B 15, B 16 Kuleleri Batı GörünüŖü

Resim 18- B 16 Kulesi arkasındaki merdivenli
Pteron duvarları iç görünüşü, solda
B 15 Kulesi

Resim 19- B 20 Kulesi Güney Görünüşü

önemli yer tutan çentikler, mümkün olduğunca göze çarpmayacak şekilde ve sadece 6-8 cm.lik dar yarıklarla korunmasız bırakılmıştır. Bir kuledeki yarıkların sayısı çok az tutulmuştur, bu en çok 3-4 yarıktır¹⁸.

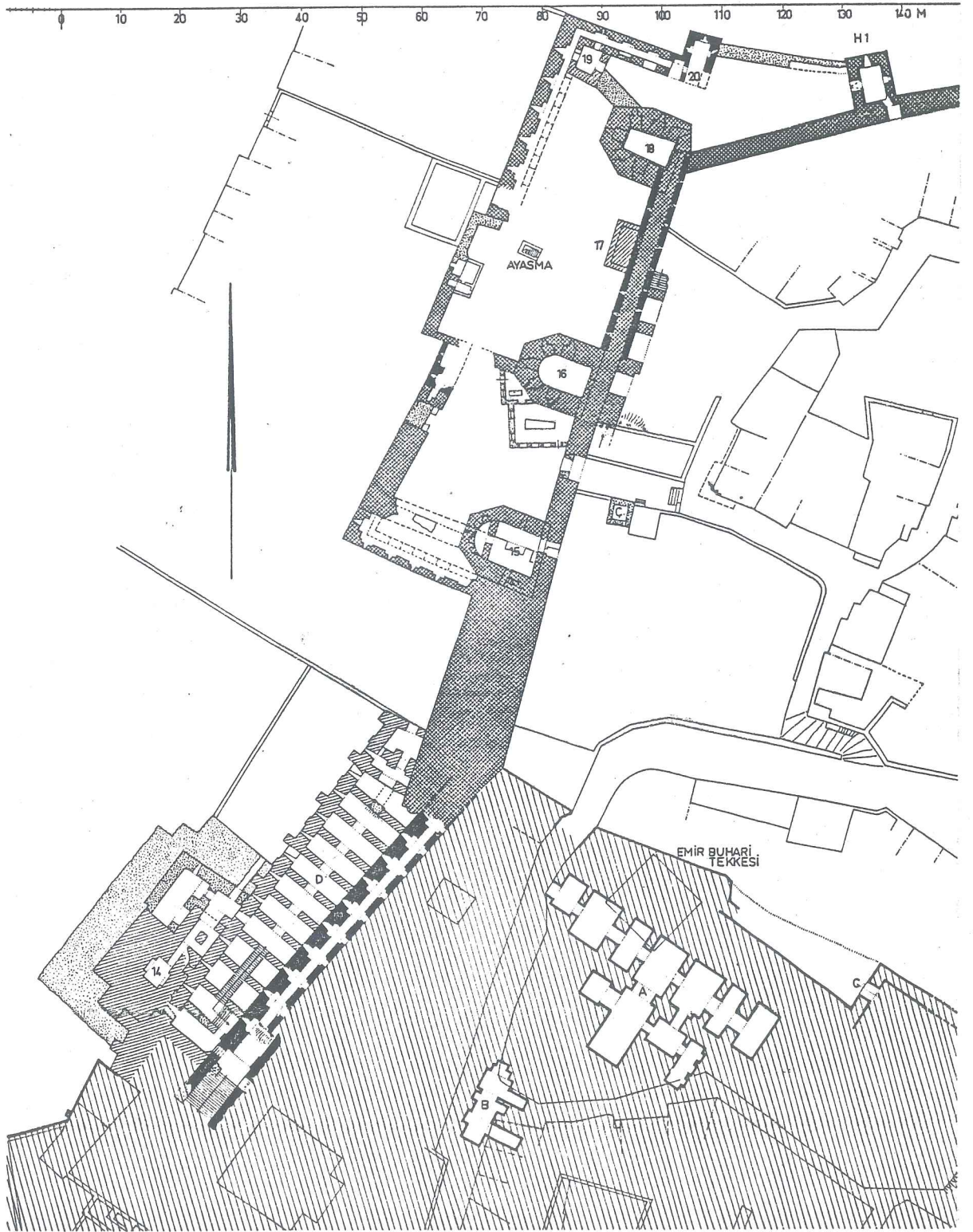
Manuel I. Komnenos (1143-1180) sıralarında Blacherna Sarayı ve Anemas Zindanları diye adlandırılan yapılar inşa edilmişti (Resim 20).

Tekfur Sarayı'nda son bulan 100-120 m. batıda kalan eski duvar sırası üç kapı (Gyrolimne-Kaligoria) ve 13 kuvvetli kule ile sağlamlaştırılmıştır.

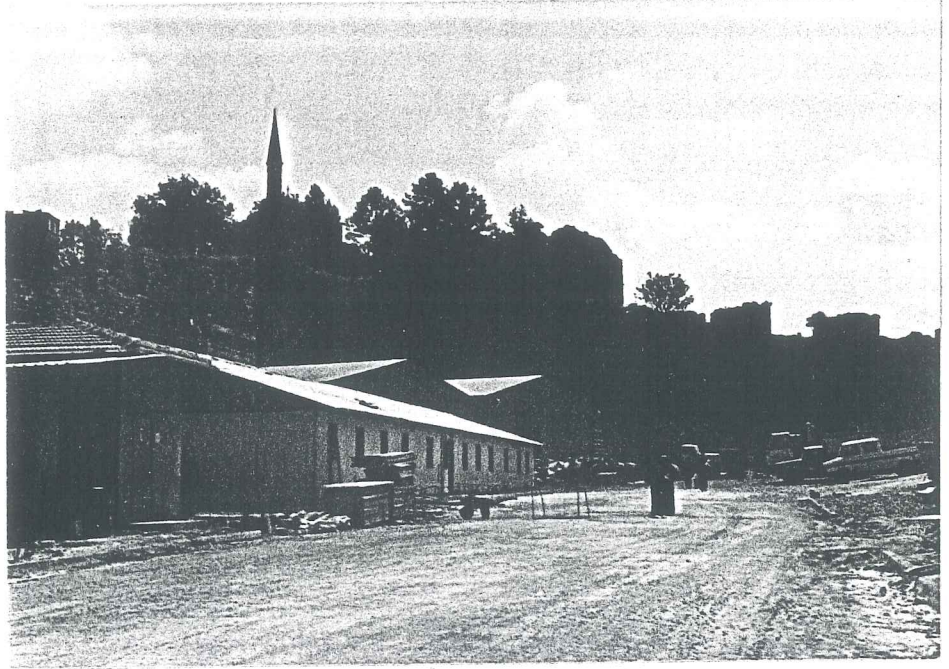
B 14 kulesi (1186-1187)'de İsaak Angelos tarafından Blacherna duvarlarının kuzey bitiminde ve Anemas Zindanları önünde oluşturuldu¹⁹ (Resim 21-22-23).

Blachernen surları aşağıdaki kalıntılardan tanınabilir: Daha sonra yapılan deniz surları Ayos Dimitrios surlarını ortadan keser. Kuzey tarafta kalan ikinci kalıntı Emir Buhari Tekkesi'nin alt kısmında farkedilir, İvaz Efendi'ye giden yeni cadde ile ortadan ayrılır.

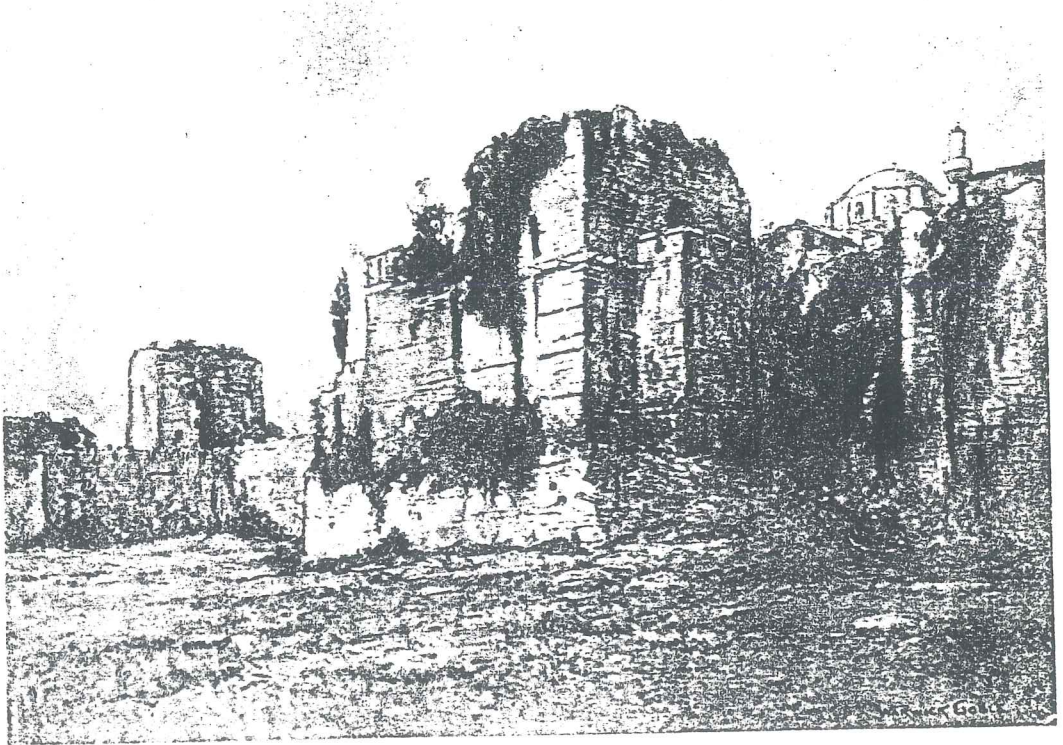
Tamamiyle kaybolan batıya uzanan surlar Mumhane'den Anemas Hapishanesi'ne kadar gayet güzel takip edilebilir. Şu var ki, bu surların büyük bir bölümü taşları çalan hırsızlar tarafından hasara uğratılmış veya

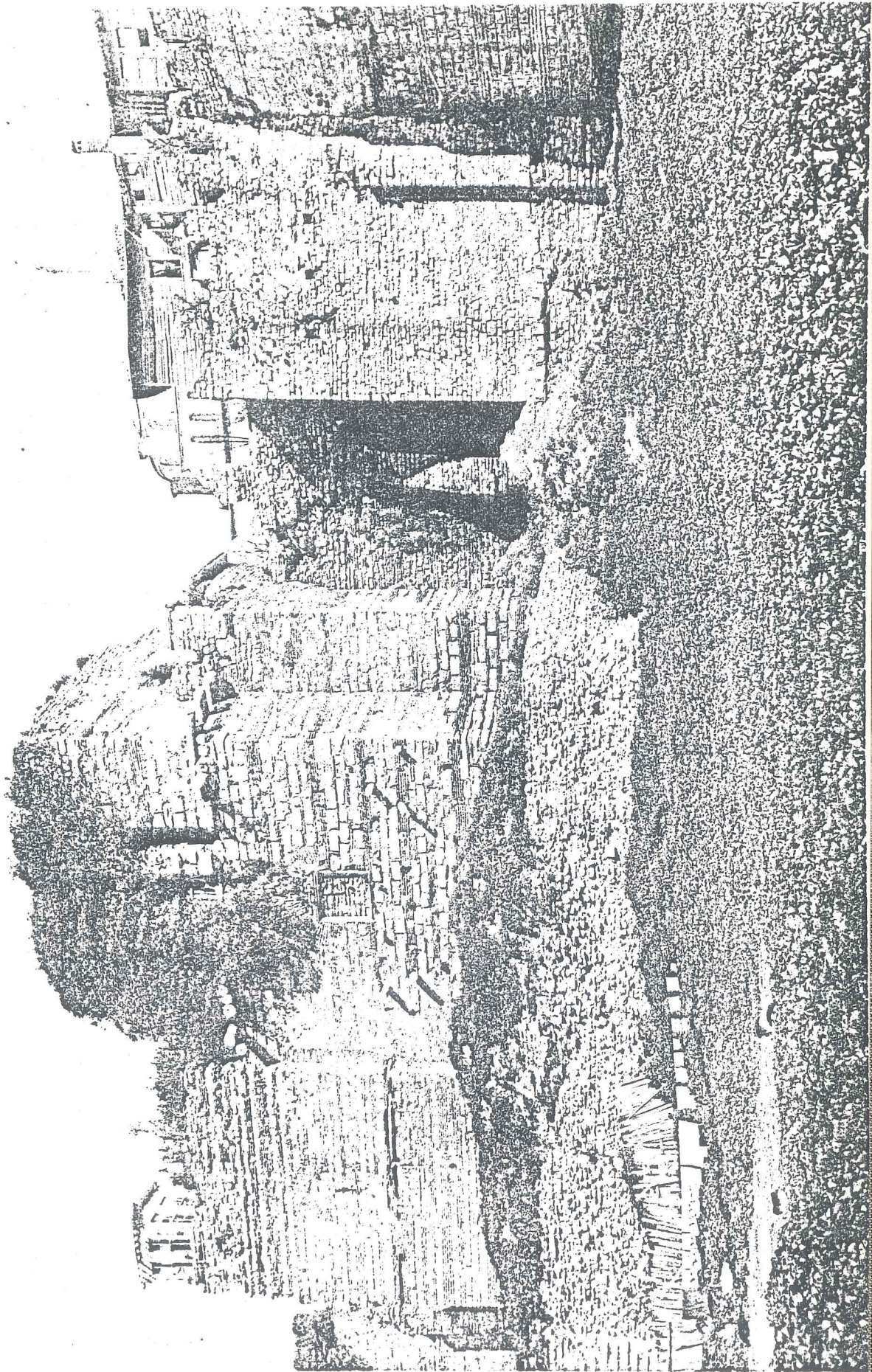
Resim 20- Blacherna Sarayı Konum Planı 1/1000 (Müller)

Resim 21- B 14-Isaak Angelos Kulesi ve
Anemas Zindanları

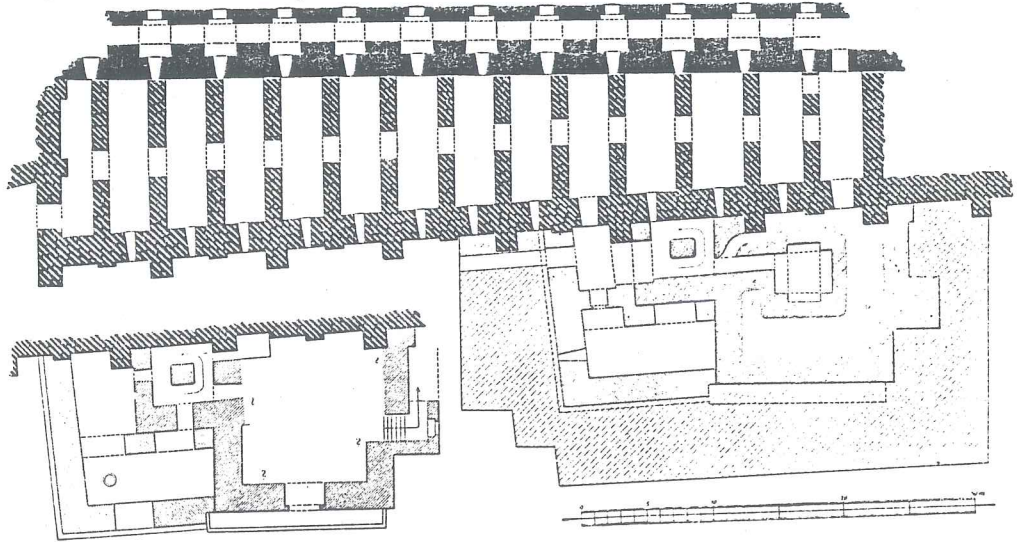
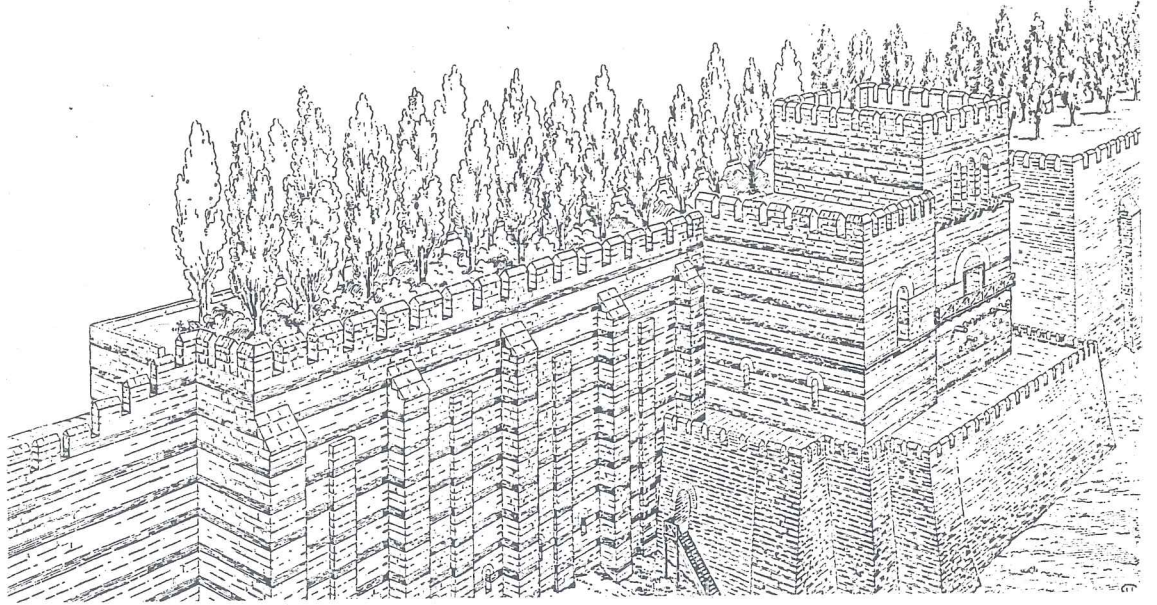
Resim 22- Isaak Angelos Kulesi (Millingen)

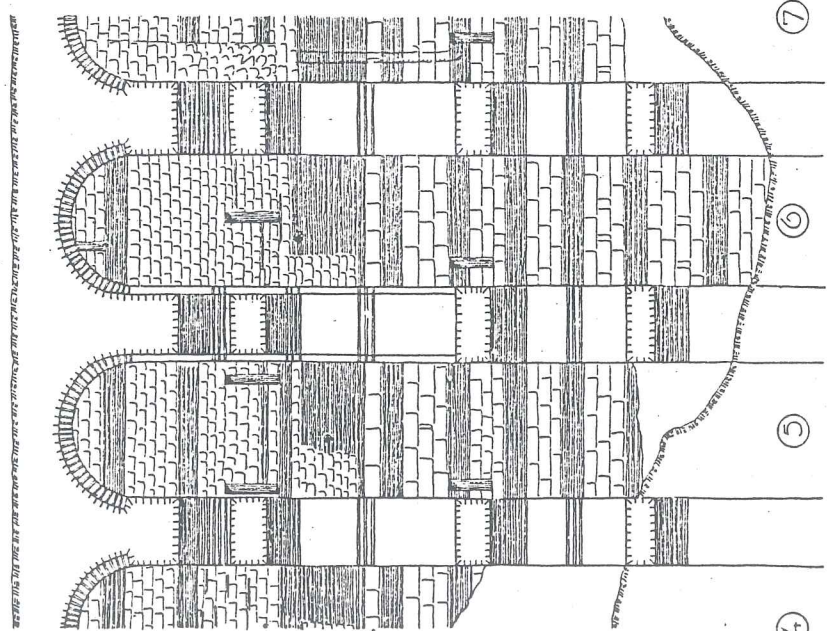
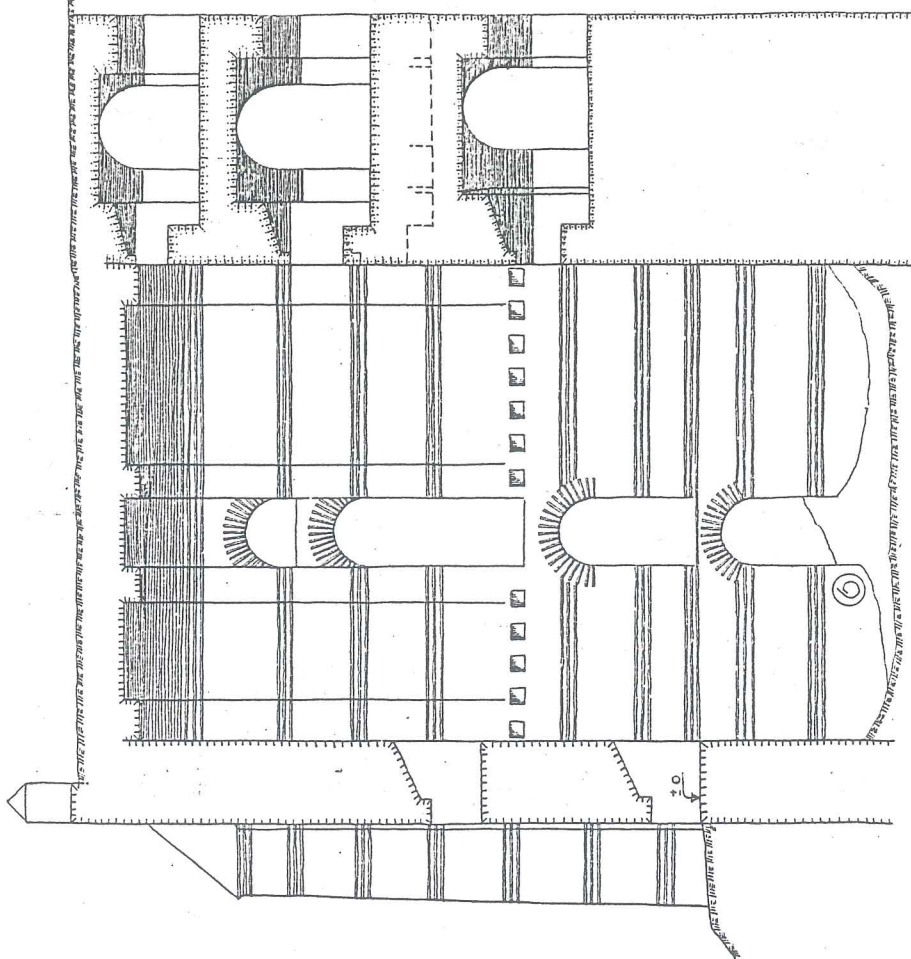
Resim 23- Isaak Angelos Kulesi (Gurlitt)

tamirleri sırasında tanınmaz hale gelmişlerdir. Bu nedenle bunların inşa tarzları hakkında fazla birşey söylenemiyor²⁰.

Anemas Kulesi ve Zindanları. (Resim 24) : Bu kule Blacherna sarayının teraslarına dayanır şekilde yapılıyor. Yapının uzunluğu 60 m. , genişliği 10-13 m. dir²¹. Anemas Hapishanesi olarak da adlandırılan iç kısmı 17 m. yüksekliğe erişir. Ama açıkça görülür ki buranın ilk hali değildir. Çünkü sur en az iki kez yükseltilmiştir. İlk defa mazgallarla teçhiz edilmiş galeri ve üstünde üç metre genişliğinde yarıklardan oluşan su kanalları vardır. Bu yarıklar hakiki tuğla işçiliğiyle yapılmıştır. Bu açık geniş kanallar Theodosius zamanına kadar dar oluklar halindedir. Kanallar galerilerin üzerini örtmektedir. Üst galeri bir deprem sırasında tamamen hasar görmüş, tekrar onarılmayıp galeri üstü mazgallarla örtülmüştür. Bu nedenle galeri yükselmiştir. Galerilerin üzeri çoğunlukla Roma tarzı duvarlarda görüldüğü gibi uzun taşlarla örtülüdür²² (Resim 25). Önündeki kısım Isaak Angelos kulesidir. Isaak kulesi içinde sarnıçlar bulunuyordu²³. Kulenin duvarlarının gövdelerinde, kulenin kuzeyine doğru üç odalı geniş salonlar vardır ki bunlar bazı otoritelerce dikkatle bakıldığında Anemas zindanlarının hücrelerine benzettirler. Belki de imparatorluğun ikametgahına ya baraka ya da sandık odası (kiler) olarak bitleştirilmişlerdi ve aynı zamanda saray inşa edilirken üst taraçaların destek ayaklarıydılar²⁴.

Resim 24- Anemas Zindanları Planı, Görünüşü
(Gurlitt)

Resim 25- Anemas Zindanları Kesitleri (Meyer)

Eyüp Sultan, Otakçılar tarafına bakan üç penceresi vardır. Bu pencerelerden ortadaki pencere diğer ikisinden daha büyüktür. Hunyadis'in ifadesine bakılırsa, Isaak, bu kuleyi yaptırırken, o tarihte Blacherna'nın dışındaki kiliselerin bazı inşaat malzemelerini burada kullanmıştır. Bu malzeme, mermer sütunlardan oluşup hava pencerelerinin alt taraflarına duvar aralarına yerleştirilmiştir²⁵.

Hapishane önce Dr. Paspati daha sonra da M. Van Millingen tarafından bulunmuştur.

Palaeloglar döneminde Blachernen surları kısmen yeniden yapılmıştır. Isaak Angelos kulesinin yanına bir yenisi yapılıyor. 1441'de Johannes VIII. Palaiologos (1425-1448), Blachernen surlarını kuleler ve takviyelerle kuvvetlendiriyor. 1453'de Isaak Angelos kulesi ve Kuzeyindeki Kalegoria kapısında oluşan zararlar sonraki senelerde giderilmiştir. 1868'de duvarlar ve Xyloporta tahrip oluyor²⁶.

3.2.2. Blacherna Sarayı (Resim 20).

Ayvansaray'dan Eğrikapı'ya doğru kıvrılan surların tam köşesinde ve yüksek yerinde inşa edilmiştir²⁷. Fakat Notitia'nın 14. regio'sunda yer alan sarayın fonksiyon ve konumu bugüne kadar aydınlanamamasına karşın, Theotokos Kilisesi'nin inşasından sonra 5. yy. da bu kilisenin yakın çevresinde krallara ait birçok ikametgahın yapıldığı bilinmektedir.

Leo I. (457-474) zamanındaki kilise yakınında bulunan yapının inşasından sonra, güneyinde Triklinos'un, Anastasios I.'in (491-518) yaptırdığı yapılar vardır. Eski şehir surlarına kadar uzanan bu saray yapıları Komnenler zamanına kadar kullanılmış, kilisenin yanından zarar görmüştür.

Alexios I. Komnenos (1081-1118) tarafından yeni sarayın inşasına başlandı, yeni yapı 1094'lerin sonlarında önemli olaylara sahne oldu. Kayser burada 1096-97 kışında Fransız şövalyesi ile ilk Haçlı seferini başlatıyor. Alexios'un torunu Manuel I. (1143-1180) bu yapıyı Triklinos ve Irene Gattin ile beraber genişletti²⁸.

Onikinci yüzyıldan itibaren yani Komnenoslar devrinde Konstantin'in tesis ettiği Sultanahmet'te bulunan saray terk ediliyor ve ihmal ediliyor²⁹.

Onikinci yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'a gelen Tudela'lı Benjamin, Blacherna Sarayı'nın dünyada gördüğü en zengin saray olduğunu söylemektedir³⁰.

Blacherna Sarayı'nın bu yeni yapıları için kral, eski kral saraylarından mermer, mozaik ve resimler sağladı. Teraslar Anemas Zindanları üzerinden batıya doğru devam ettirildi ve emniyet amaçlı Blachernen Surları yapıldı³¹.

Heinrich Von Flandern'in 1204'deki fethi sı-

rasında basılıp yağmalanan saray, sonraki kral Baldwin II (1228-1261) tarafından kullanıldı, Latinlerin zamanında da oldukça bozuldu.

Şehrin Michael VIII Palaiologos (1259-82) tarafından geri alınmasından sonra 1261-71 'de saray onarıldı. Saray, kral tarafından çok sevilmiş olmalı ki 1281-82 senelerinde duvarlara zaferin izlerini taşıyan resimler yaptırdı. Sarayın bu durumu oğlu ve Andronikos II döneminde de sürdü. Saray bu süreler içinde politik olayların meydana geldiği bir odak durumundaydı. 1354' de Johannes V tarafından fethedildi. Sonra sarayın bulunduğu plato emniyet amacıyla yüksekliği 12 m. yi bulan surlarla çevrildi.

Saray 15.yy. da eskisi kadar olmasa da önemini korudu, komşu Theotokos Kilisesi'nin 1434'deki yangınında hasar gördü. 1453'de fetihten sonra ikamet amaçlı kullanılmadı. 16.yy. da bölgeyi ziyaret edenler kötü sonuçla karşılaştılar ve yapıyı tanıyamadılar.

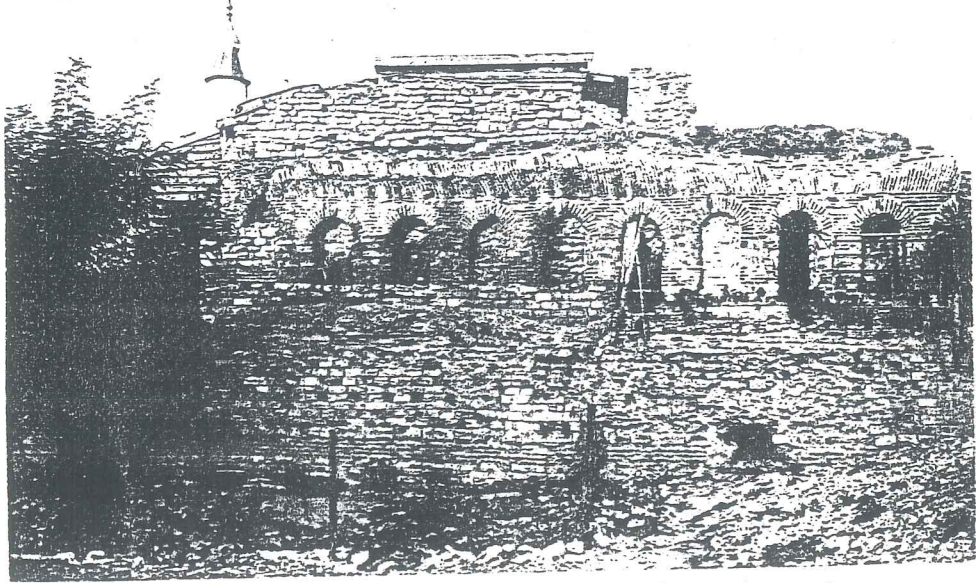
Sarayın terasının kuzey kenarında 16.yy. da bir Nakşibendi tekkesi ve küçük bir cami yaptırıldı. 1581'de bu kompleksin güneyinde bugünkü İvaz Efendi Camii yapıldı. 17.yy. da Eğrikapı'daki saray bölgesinde ikinci defa olarak krallığa ait büyük bir elmas bulundu. 1925'de Dervişzade caddesindeki kalıntıların duvar ve kemerli bölümleri yıkıldı, mermer zemin tahrip oldu. 1957-58'de F. Dirimtekin tarafın-

dan birkaç parça kalıntı açığa çıkarıldı³².

3.2.3. Kiliseler

Theodosius surları dışına 451'de Blacherna Meryem Kilisesi yapılıyor. Heraklius suru ile korumaya alınıyor. 466'da yapılan ve Heraklius suru dışında kalan Aya Nikola ile Perisküs Kiliseleri de Leo V. surları ile korumaya alınıyor³³.

Porticus Carienne. Ayvansaray Kuyu Sokağı'nın doğusunda, Haliç surlarına dikey konumda 29,0 X 18,3 m. dış ölçülerinde bir yapıydı. Yapı kısmen kral Maurikos'un (582-602) konağını oluşturan yapıların, kilise ve düşkünler evinin bir parçası, aynı zamanda Komnenler'in Blacherna Sarayı'nın bir parçası ve son olarak da yaşlı Theophilos Thekla'nın ikametgahının bir parçasını oluşturmuştu. Son yıllarda kömür deposu olarak yararlanılan yapı 1950'lerden önce tahrip olmuştur³⁴ (Resim 26).

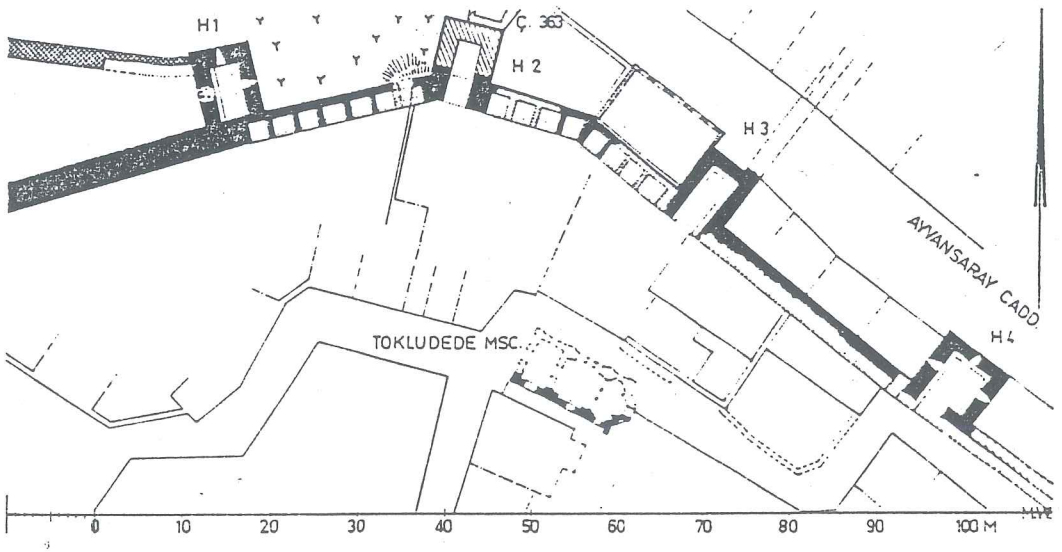
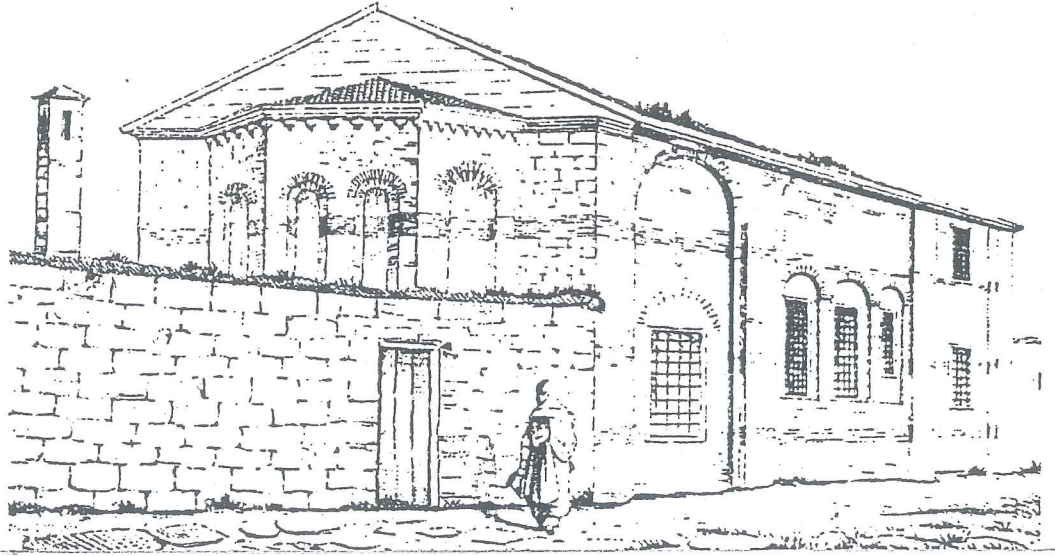
Resim 26- Porticus Carienne (Müller)

Bugün bulunmayan yapının eski bir resmi

Thekla Kilisesi (Toklu Dede Mescidi). Ayvansaray kapı yakınlarında sur kenarında bulunmaktaydı. Bugünkü Toklu İbrahime Sokak ile Kafesçi Yümnü Sokağı'nın kesiştiği yerde 1 no.lu betonarme apartmanın yerinde idi (Resim 27). Bu apartmanın Toklu Dede Sokak cephe duvarı dibinde kalıntıları görülmektedir (Resim 28).

Yapı tekniği dolayısıyla Komnenler zamanına tarihlendirilebilmektedir. Tek mekanlı kubbeli kilisenin Narthex'i ve beması ile dış ölçüleri 14.2 m. X 6.7 m. boyutlarındaydı (Resim 30). 14.yy. da yapı üzerinde az bir değişiklikten yeniden resimlendirilmiş, resimlendirilen azizlerden tanımlanabilenler Prokopios, Polykarp, Eleutherios, Aberkios, Spyridon, Niketas'tır (Resim 31). 15-16.yy. da kilise Toklu İbrahim Dede nezaretinde camiye dönüştürülüyor. 1929'da sahipleri tarafından apsisinden ve güney duvarından bir parça kalıntı tahrip edildi³⁵ (Resim 29).

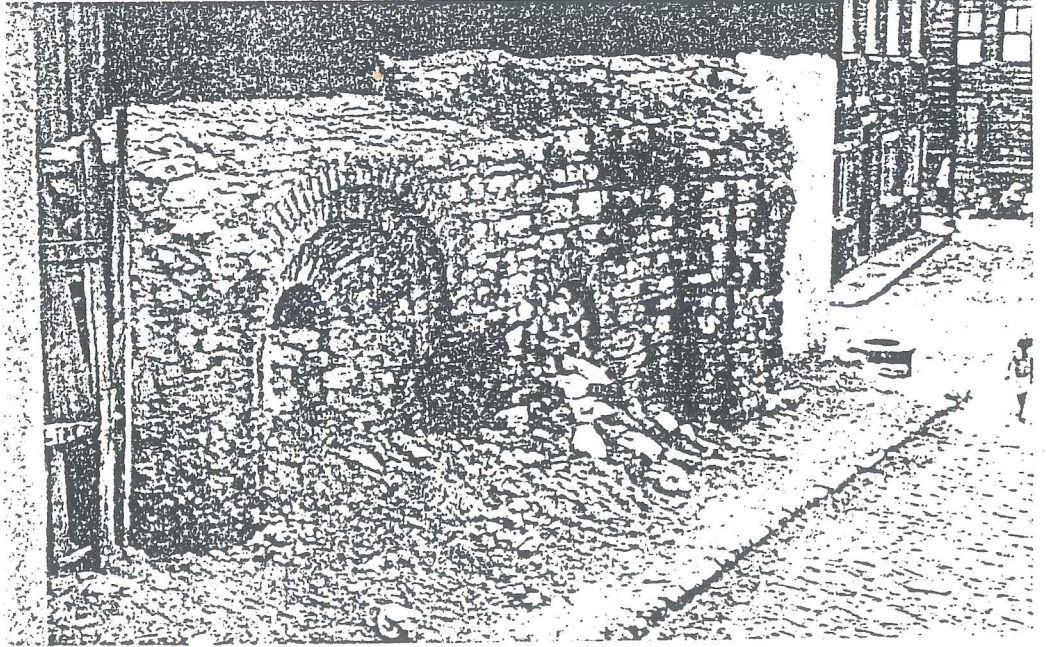
1890'dan sonra freskler tekrar ortaya çıkmış, sanat değerlerinin azlığına karşın kalıntıların az olması nedeniyle önem taşımıştır. Apsis kenarında üzerinde kutsal kişilerin başları bulunan madalyonlar vardı. Güney koro duvarı üstü tonozla örtülüydü. Bunun üzerine İsa'nın doğuşu resmedilmişti. Resimde solda bir perdenin kenarı, yanında bir havuz, sağda ise yaşlanmış durumdaki bir kadın figürünün bir kısmı görülmekteydi. Arkadaki manzarada tepeler ve bitki demetleri vardı. Alt kısımda ise yukarıda adları yazılı olan

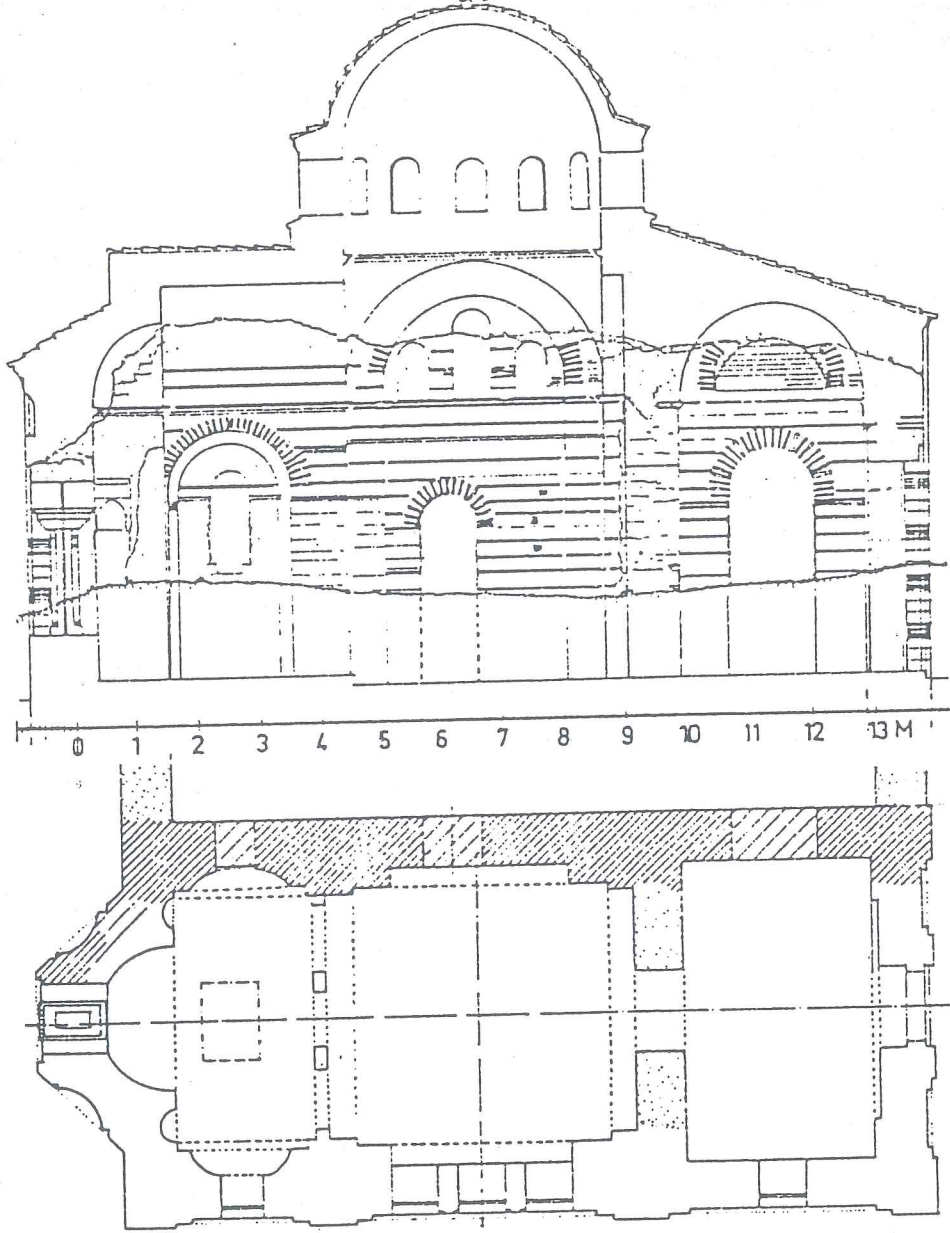
Resim 27- Toklu Dede Mescidi Vaziyet Planı

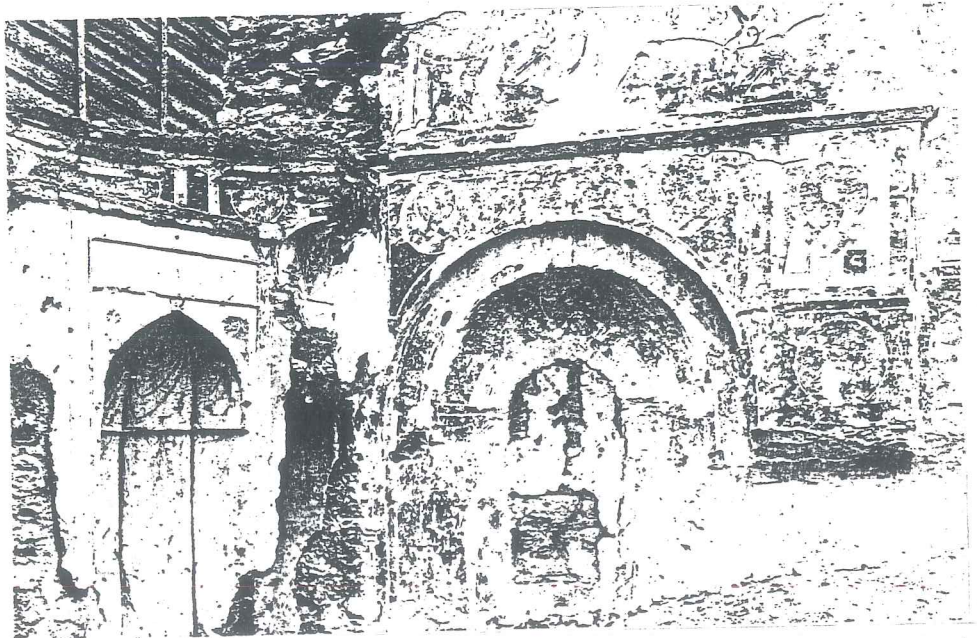
Resim 28- Toklu Dede Mescidi Kalıntıları
1986

Resim 29- Toklu Dede Mescidi Kalıntıları
1976 (Müller)

Resim 30- Kilisenin plan ve kesiti (Müller)

Resim 31- Kilisenin güney duvar kalıntısı (Müller)

kutsal kişiler resmedilmişti. Resimler kilisenin inşasıyla eş zamanlı değildi. Koropartisinin kutsal kişileri koyu kırmızı ile çerçevesi koyu lacivert zemin üzerinde durmaktaydılar. Duvar sarı-beyaz boyalı olup kahverengi derzlidir. Asker kutsal kişiler de aynı zemin üzerinde durmaktaydılar. Yalnız değerli renkli taşlarla süslü duvarda değişik bir renk karışımı gözlenebilir. Bunlarda sarı, kahverengi-kırmızı ve yeşil renkler hakimdi. Ornamentler ise sarı zemin üzerine koyu lacivert ve kırmızı ile beyaz zemin üzerine siyahtı³⁶.

Blach Saray Kilisesi (Aya Vlaherna Kilisesi)

Mordman ve Janin'e göre Moldauhospodaren sarayıdır. Papates ise yapıyı kutsal Nikalaus'a maletmektedir³⁷.

Müller ise, Wallachei-Hospodaren'e ait olduğunu söylediği kilisenin 1587-97 arası Patrikhane'nin Pammakaristos Kilisesi'nden çıkarılmasından sonra, Patrikhane olarak kullanıldığını yaymaktadır. 1640 'da ki Fener ve Balat büyük yangınında komşu Kudüs Patrikhanesi'ne ait yapı ve diğer sekiz kilise gibi tahrip olmuştur. Yapı 1729'daki Balat büyük yangınında tekrar tahrip oldu ki bu yangında onüç kilise de yanmıştı.

1769'dan beri Megaspilaion Manastırı'na bağlı olan kilise Balat ve Fener arasından geçen vadinin gü-

ney kısmında teras üzerindeydi. Uzunca bir yapıya bitişik ahşap Narthex'i ve küçük demirden bir çan kulesi 19.yy. sonlarından kalmadır³⁸.

Atik Mustafa Paşa Camii (Aziz Petrus ve Markus Kilisesi). 9-10.yy.'a ait bu yapı kutsal petrus ve Markus adına yapılmıştır³⁹.

Müller ise eski Yunanca isminin bilinmediğini söyleyerek 11-12.yy.larda kurulmuş olan Aziz Petrus ve Markus Kilisesi ile bağlantısını kurmanın mümkün olmadığını yaymaktadır. Aynı zamanda 9.yy.'da Kayser Theophilos'un büyük kızı Thekla adına kurulan ve Isaak Komnenos (1059) tarafından ikmal edilen kilise ile bağlantısı da Toklu Dede'deki gibi şüphelidir⁴⁰.

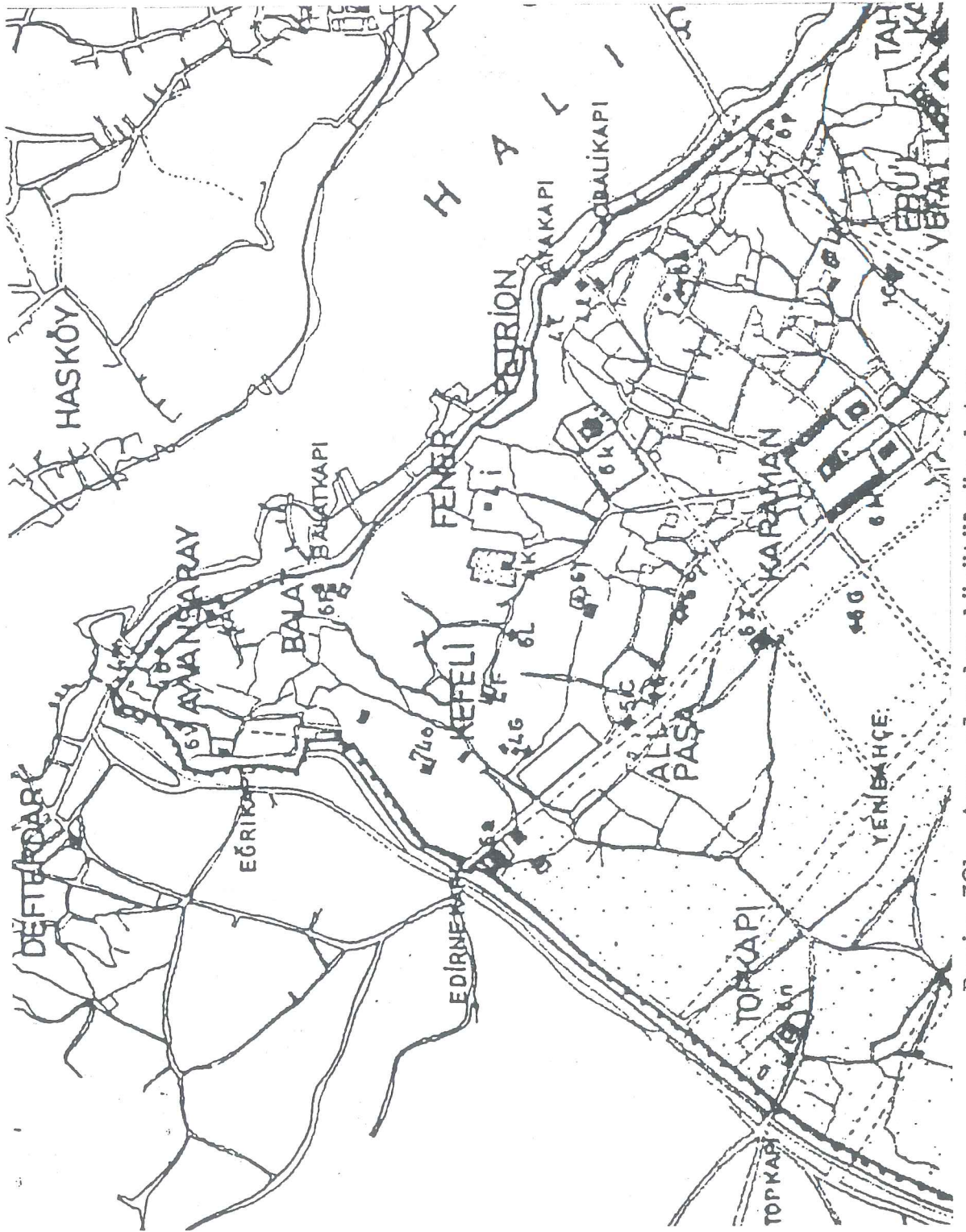
Yapıyla ilgili geniş bilgiye 3.4.2. bölümde yer verilmiştir.

3.3. OSMANLILAR DÖNEMİ

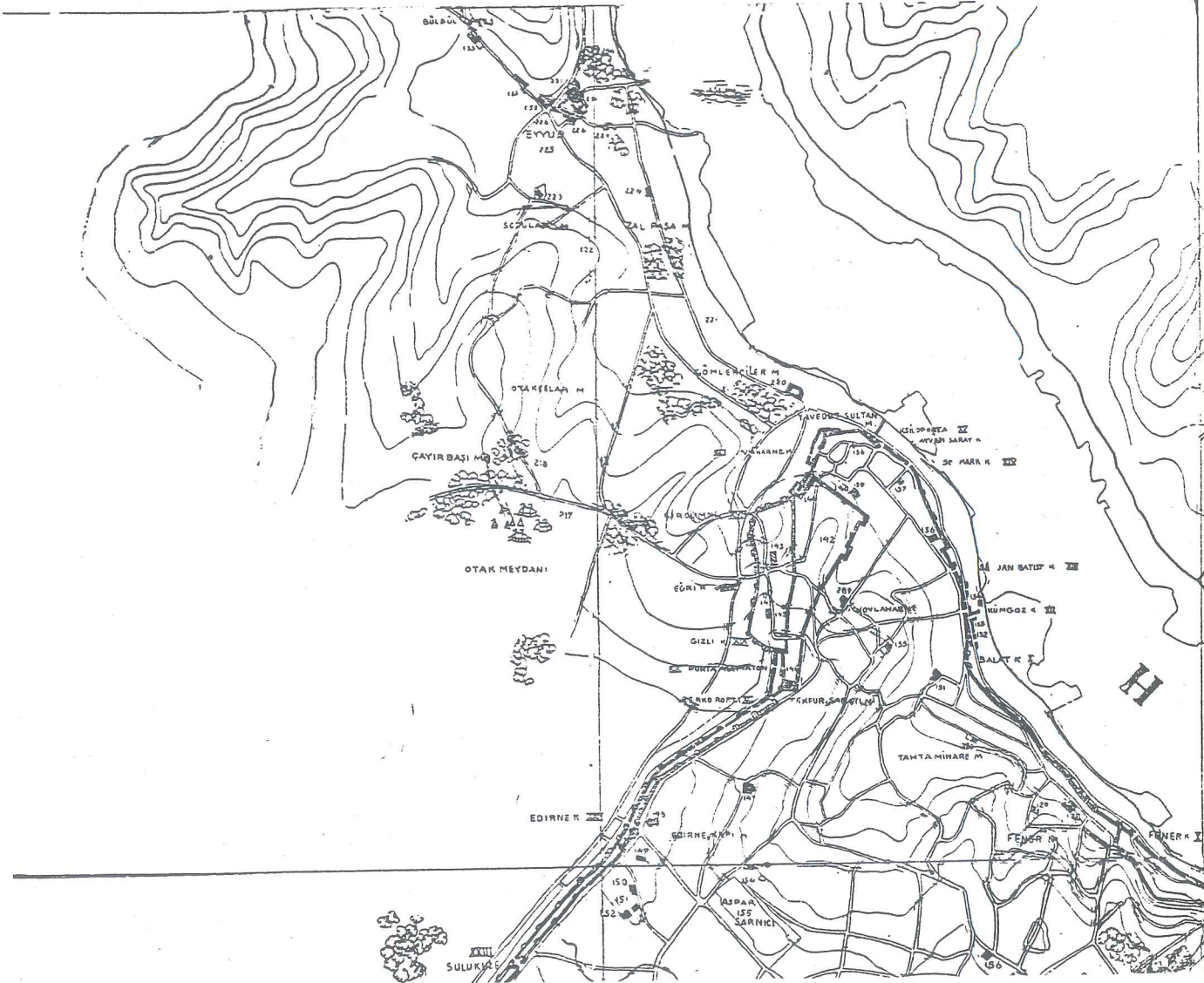
3.3.1. Fetih Devri (Resim 33).

İstanbul fethedildiği sırada hemen başkent olmayacak kadar bakımsız ve haraptı. Surlar, son Bizans imparatorlarının sarayı ile şehrin işgali sırasında tahrip edilmişti.

Fatih'in imar ve iskanla ilgili ilk işi, şehirde kalan nüfusu barındırmak için Anadolu ve Rumeli'nin muhtelif yerlerinden gelen Türkler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler yerleştirmek olmuştur⁴¹.

Resim 32b- Aynı plandan büyütülmüş detay

Resim 33- Fatih Devrinde Ayvansaray (Ülgen)

Ayvansaray'da bulunan Thekla Kilisesi, Toklu İbrahim Dede nezaretinde camiye dönüştürülüyor. Atik Mustafa Paşa Camii de kilise iken bu dönemde camiye çevriliyor. Bunlardan başka bir Nakşibendi Tekkesi ve Sinan'ın eseri olan İvaz Efendi Camii yapılmıştır. Bu sırada şehrin esas ticaret yolu denizdir. Haliç iskeleleri birbirinden farklı nitelikte malların kabulüne göre fonksiyonel görevler yapıyorlar⁴². Kara yolu da gelişiyor. Dolayısıyla ticaret merkezleri oluşuyor.

3.3.2. 17.yy.da Haliç-Ayvansaray

17.yy.da Haliç'te yerleşme alanları büyüyor. Şehir nüfusu % 40 oranında müslüman olmayanlardan oluşuyordu. Bunların başında Rumlar gelmekteydi. Fetihten sonra Adalar'dan ve Anadolu'dan Rumlar getirilip Haliç ve Marmara sahillerine dağıtılmışlardı⁴³.

Ayvansaray civarınının % 19 halkı Rum, % 11 Ermeni, diğer nüfusu müslüman Türk'tü⁴⁴.

Fatih vakfiyesinde Haliç'te 17 Yahudi mahallesinin adı vardır. Bunlar Bahçekapı'dan Balat'a dek uzanmaktadır. Çıfıt Kapısı denilen Bahçekapı'da yoğun oldukları ve Yeni Cami yapılmaya başlanırken mahallelerin zorla istimlak edildiğini, 17.yy.'ın ikinci yarısında cami tamamlanırken çevresinde yeni istimlakler yapılarak Yahudilerin buradan dışarı çıkarıldığı bilinmektedir. Fakat genellikle yine sur içinde Ay-

vansaray'dan Cibali'ye kadar olan yerde oturdukları Evliya ve Eremya Çelebi'nin verdikleri bilgilerden anlaşılmaktadır.

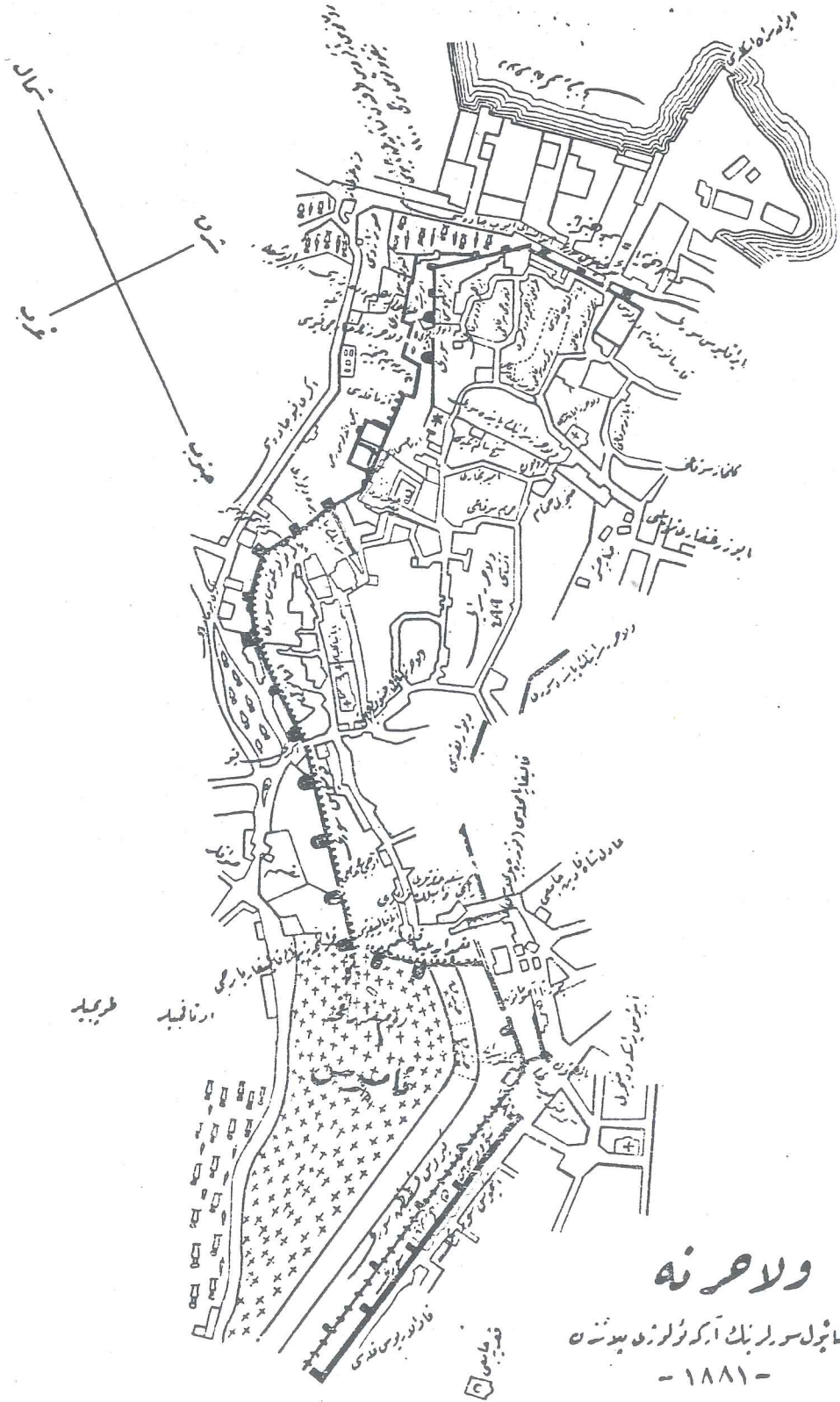
3.3.3. 18.yy.da Haliç-Ayvansaray

18.yy.da İstanbul genel gelişiminin en önemli özelliği, şehrin Haliç ve Boğaziçi'ni kendi bünyesine tamamen almasıdır.

Bu yüzyıl içinde yerleşme noktaları ve sınırları çok fazla büyümemiş olsa bile, Haliç, Boğaz ve Üsküdar lehine bir nüfus dağılımı olduğunu gösteren işaretler vardır⁴⁵.

18.yy.da Haliç'te nüfus artışlarının olması kent nüfusunun doğal artışından çok yangın felaketinden kaçmak için halkın banliyölere rağbet etmesi, Anadolu ve Rumeli'den iç göçlerle gelenlerin özellikle buralarda iskan ettirilmesi, padişah ve çevresinin doğuya dönük yaşamaları, Haliç ve Boğaziçi biniş köşkerlerinin ve bahçelerin yapılmasından etkilenmesindedir⁴⁶.

İstanbul'a yapılan çeşmelerin % 14'ü Haliç sahilllerine yapılmıştır. Bu oran, nüfusun bu oranın o bölgede yaşadığını değil, fakat yoğunlaşmaların burada arttığını gösterebilir. Kayık sayısı artışı şehrin denize dönmeye başladığını göstermektedir ki, Orhonlu'nun verdiği sayılara göre, 1680'de Ayvansaray'dan Samatya'ya kadar 450-500 kayıkçı varken bu sayı

Resim 34- Istanbul Arkeoloji Planı'ndan 1881(Mehmet Ziya)

1751'de 1274'ü bulmuştur⁴⁷.

3.3.4. 19.yy.da Haliç-Ayvansaray

Eminönü'nden itibaren Haliç sahilinde sıralanan ve bu devirde kagir yapılarla dolu bir kıyı şeridi vardı.

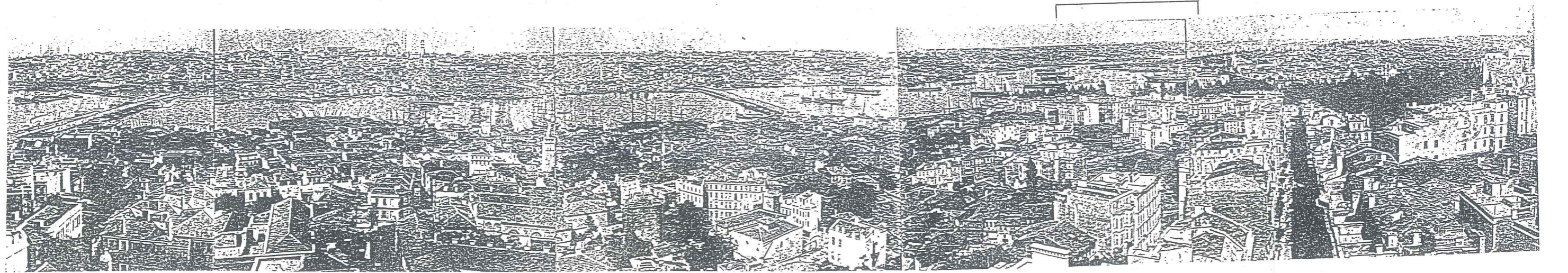
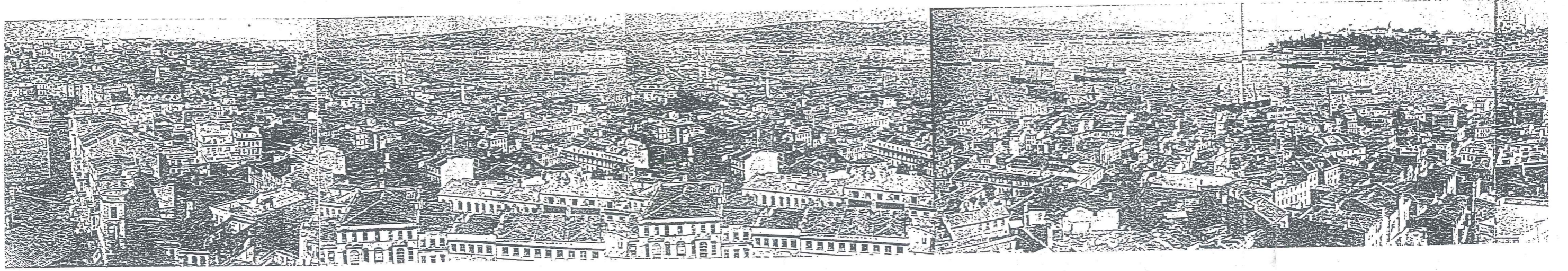
Haliç'in içine girildiği zamanda, bu yoğun yerleşme karakteri azalmamakta, Ayvansaray ve Kasımpaşa 'ya kadar devam etmektedir⁴⁸.

Bu dönemde zengin konut mimarisinin ve anıtların, dünyanın en güzel şehir silüetinin yanısıra, sur içi yine sıkışık ve bakımsız olmaya devam etmektedir. En önemli sebep yangınlar olmalıydı. 17.yy. dan itibaren yapılarını kagire çevirmek için çareler arandıysa da hiçbiri gerçekleşemedi.

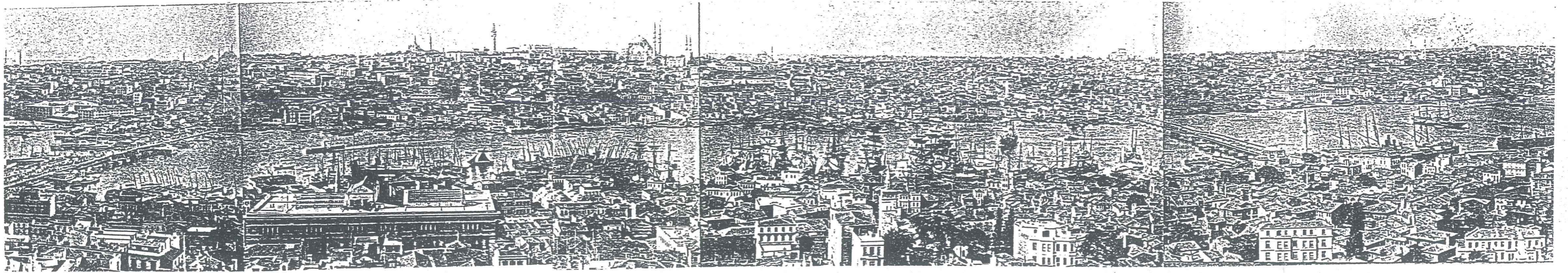
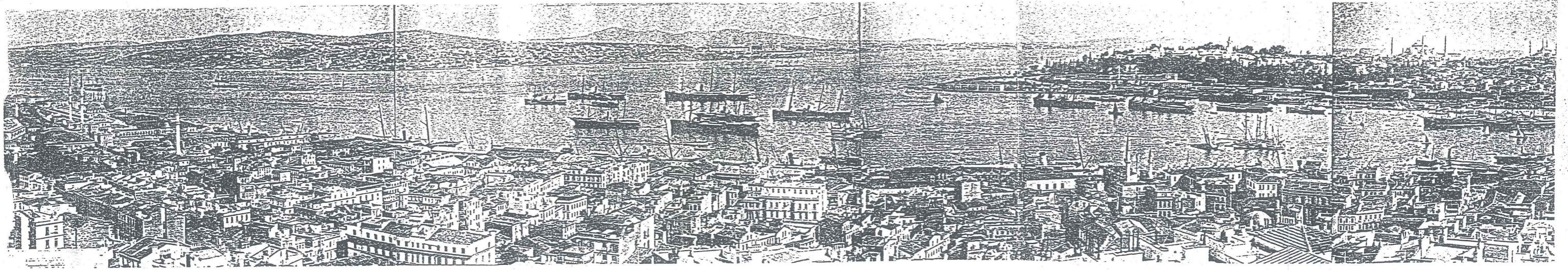
Ayvansaray'da Lonca adını alan iç kısım büyük şehrin Sulukule ile beraber en kesif çingene kolonisi- dir. Sahil bir körfezcik ve yarımadaçık meydana getirir, meşhur Ayvansaray kalafat yeri ve Haliç vapurlarının iskeləsi buradadır. Sementin çarşı bölgesi sahil parçası üstündedir, amale ve gemici yatağı olduğundan kahvehaneler ve aşçı dükkanları çoktur. Ayvansaray sınırları içindeki başlıca fabrikalar çeltek, lastik, dokuma, konserve, kalem fabrikaları ve Ayvansaray değirmenidir. Avra Hayim Musevi Hastahanesi sementin tek sağlık yapı- sı idi⁴⁹.

Resim 35- 19. Asırda İstanbul Haritası (Ayverdi)

Resim 36a- İstanbul Panoraması (Yıldız Albümleri)

Resim 36b- İstanbul Panoraması (Yıldız Albümleri)

3.4. ÇALIŞMA BÖLGESİNDEKİ TARİHİ YAPILAR

3.4.1. Vlaherna Ayazması

Tezin 3.2.3. bölümünde detaylı anlatılan Vlaherna Kilisesi Pulcheria tarafından 5.yy. ortalarında kurulmuştur. Sonradan sık sık yenilenmiştir. 1434'de yanmış ve yenilenmiş, fetihten sonra tamamen tahrip olmuştur. Yapıdan sonraları yalnızca Ayazma kalmıştır.

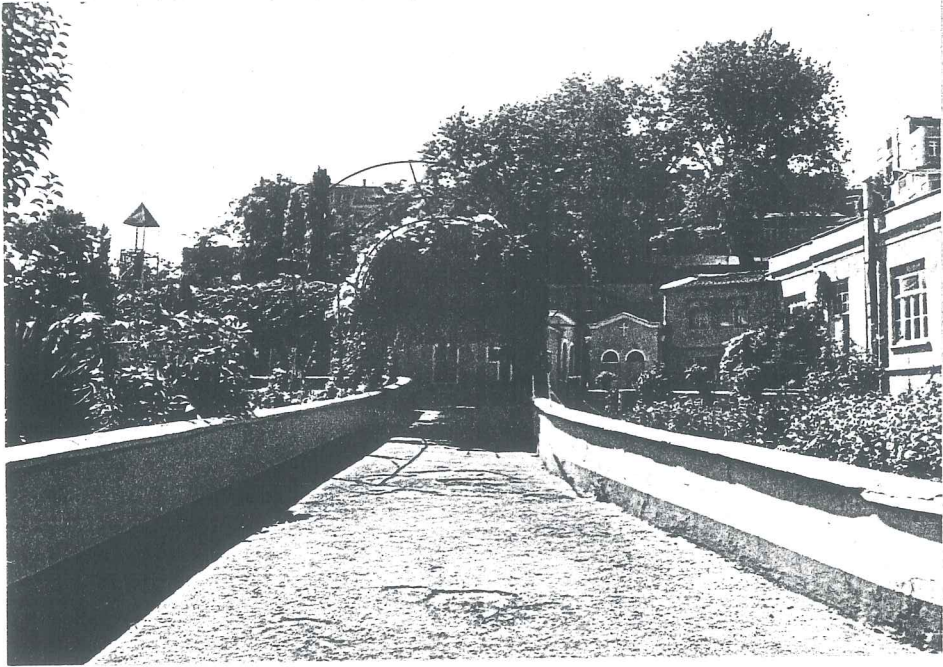
Rum kiliselerinin büyük bir kısmı mukaddes sayılan bir su ile ilgilidir. Merkezini Ayazma denilen bir su haznesi veya kuyusunun teşkil ettiği bu küçük Hristiyan ibadet yerleri Osmanlı idaresinde adeta inanılmaz bir şekilde artmıştır. Bunların arasında Bizans devrinde şehrin çok önemli bir kilisesinin hatırasını devam ettiren Ayvansaray'daki Blacherna (Vlaherna) Ayazması'dır. Ayazmayı içinde bulunduran bugünkü kilise 1869'da inşa edilmiştir⁵⁰.

Dervişzade Sokak, Kuyu Sokak ve Bostan Sokak'ların kesiştiği noktada bahçe kapısı bulunan kilisenin büyük bir bahçesi, çan kulesi ve kuyusu ile iki katlı müstemilat yapıları bulunmaktadır (Resim 37).

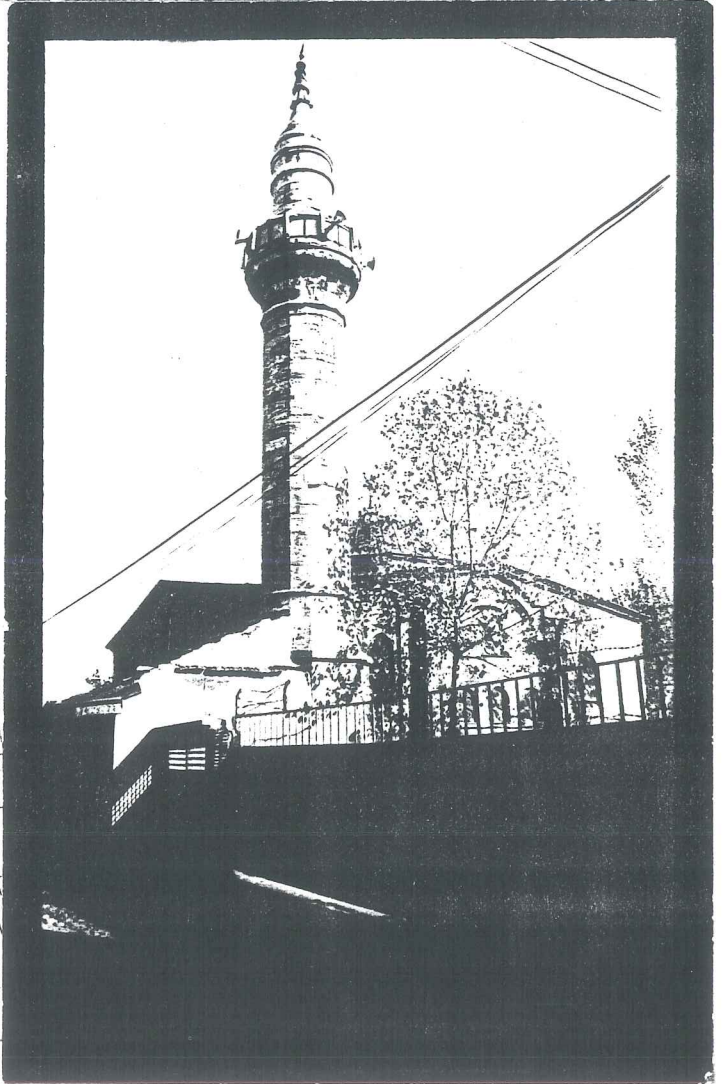
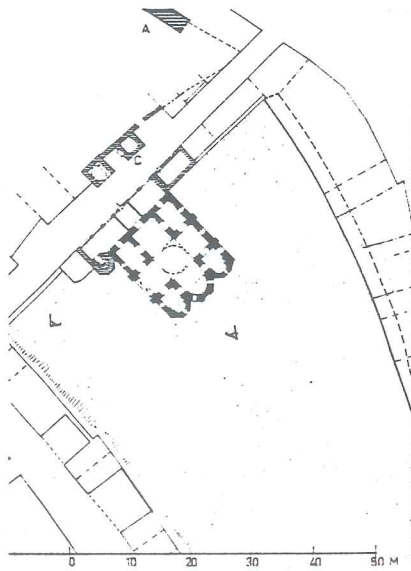
3.4.2. Atik Mustafa Paşa Camii (Resim 38)

Diğer isimleri: Koca Mustafa Paşa Camii ve Hazret-i Cabir Camii'dir.

Blacherna Kilisesi'nin 100-150 m. doğusundaki yapı kubbe örtülü basit haçvari planlı olup 15 m. ge-

Resim 37- Vlaherna Ayazması

Resim 38- Atik Mustafa Paşa Camii

nişlik ve 17,5 m. uzunluktadır.Üç polygonal kapalı apsislidir ve hemen hemen 11-12.yy.a tarihlendirilebilir (Resim 39).

Kilise fetihten bir süre sonra 1489-91'de Koca Mustafa Paşa tarafından camiye çevrilmiş ve bu sırada üst yapısı ile dış cepheleri şimdi de görüldüğü gibi önemli ölçüde değişmiştir.

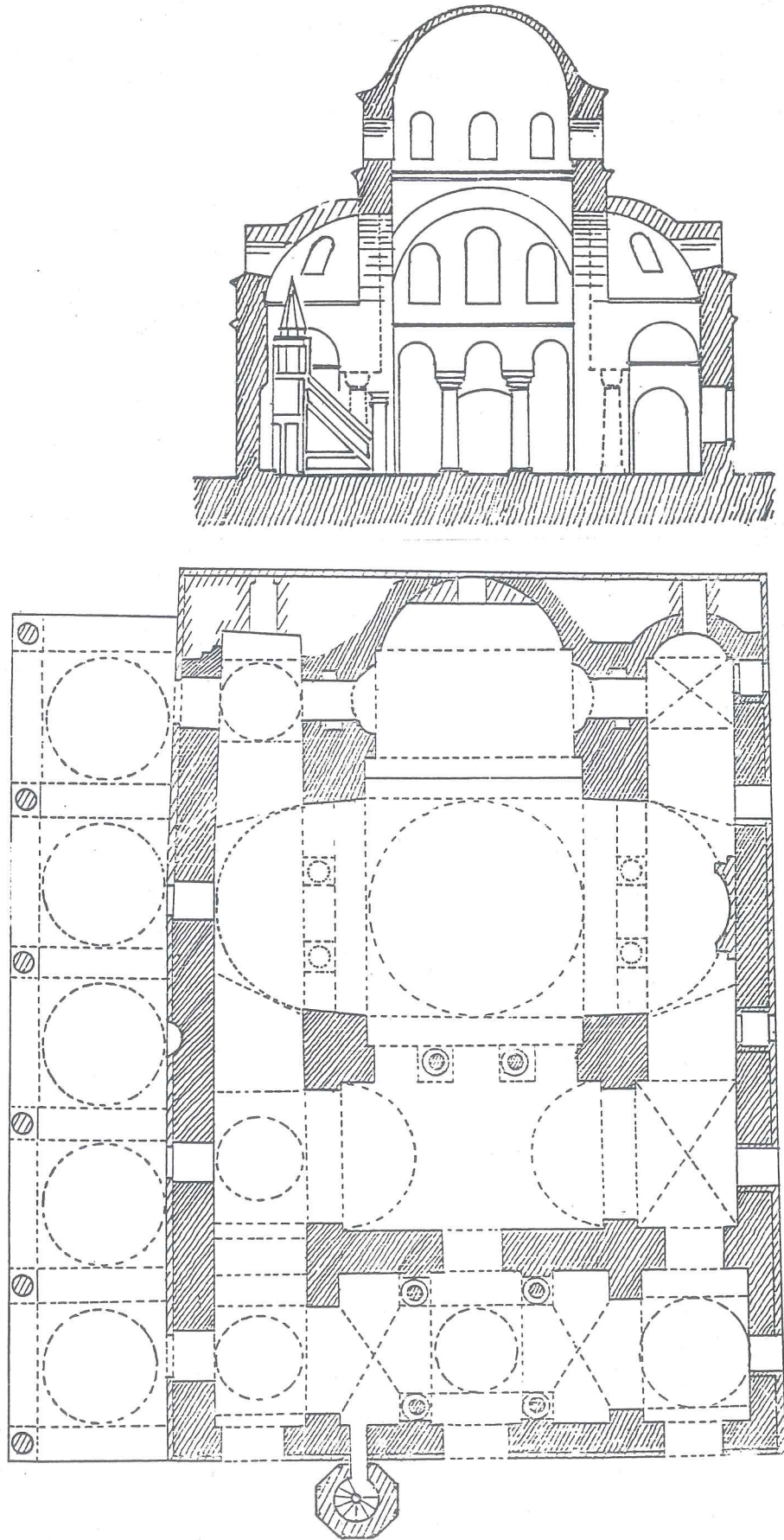
Bu yapıyı Pulgher ve Choisy'den beri birçok kişi incelemiş, genellikle yanıltıcı ve kesin olmayan sonuçlara ulaşmışlardır.

Burasını Palaiologoslar devrinden daha gerilere ait olarak görmek isteyenlerin üç delili vardı.Birincisi binanın etrafında bulunan bazı işlenmiş parçalar, başlık ve kapı söveleri gibi, ikincisi binanın narthex kısmındaki başlıklar, üçüncüsü ise mabedin örtü şeklidir⁵¹.

Fakat bu deliller kesin sonuca ulaştırmayacak verileri incelemektedir.

Orjinal bina batıdan doğuya uzanmaktaydı.Batıdaki narthex, dışarı taşan bir çift paye ile üç bölüme ayrılmıştı.

Ana mekan, ortada dört payeye dayanan dört kemere oturan ana kubbe bulunuyordu.Bu kemerlerden yalnız doğudakinin ileri doğru bema kısmını örten bir beşik tonoz halinde uzanmasına karşılık diğer üçü, hala batıda-

Resim 39- Atik Mustafa Paşa Camii. Plan, Kesit

kinde olduğu gibi, pencereler ile dışarı açılan bir tympanon duvarı ile kapatılmıştı. Bina camiye çevrildikten sonra bu tympanon duvarlarından kuzey ve güneydeki kaldırılarak buralara birer yarım kubbe yapılmıştır. Dört kemer ile yükselen bu ana kubbeli kısmın uç tarafında bir at nalı gibi onu saran tonozlu dehlizler bulunuyordu. Her iki paye arasında uzanan üç kemeri taşıyan ikişer sütunla ana mekandan ayrılan bu dehlizlerden yalnız batıdaki esas şeklini korumuştur. Camiye dönüştürüldüğünde mihrabın önünü açmak için sütunları kaldırıldığından, yanlardaki dehlizlerin tonozları kesilmiş ve üzerlerine yarım kubbeler yapılmak suretiyle bu yan mekanların orta mekanla birleşmesi sağlanmıştır⁵²

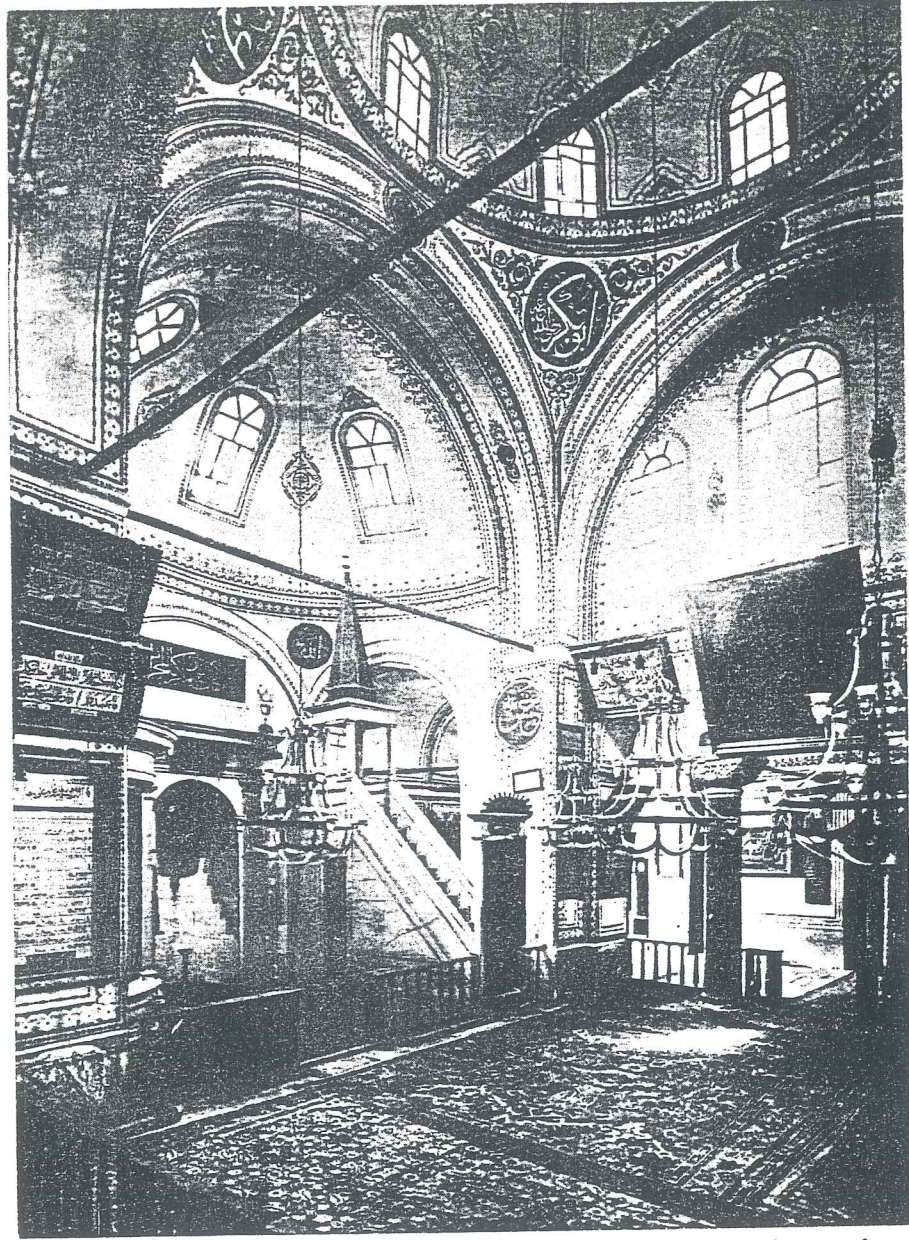
(Resim 40).

1692'de Satır Hasan Ağa tarafından cami karşısına bir çeşme yaptırılmıştır. Cami 1906'da onarılarak kullanıma açılmıştır. 1922'de restore edilmiştir. Cami içinde Cabir bin Abdullah-ül Ensari adına yazılmış mezar vardır. Güney kısmında ise fresk kalıntıları vardır⁵³.

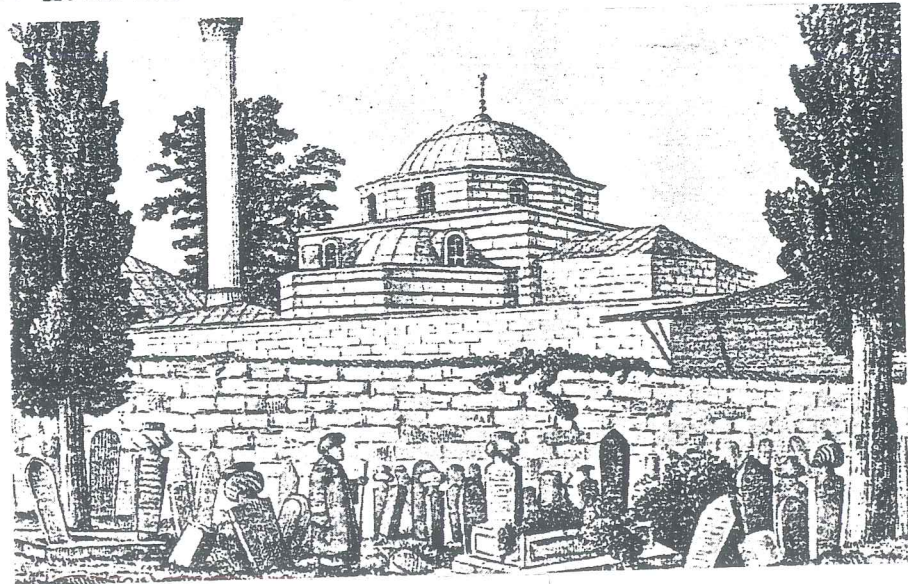
Bugünkü Çember Sokak'ta bulunan cami işlevini yerine getirmektedir.

3.4.3. Hançerli Hamamı

Ahmet Rufai Sokak'ı Marul Sokak'a bağlayan taş merdivenin başında kagir bir yapıdır. Bu merdiven önceleri Vlaherna Sarayı'ndan kiliseyi inmek için kulla-

Resim 40- Atik Mustafa Paşa Camii İçeriden Görünüş (Gurlitt)

Paspates'ten

nılıyordu. Hamam bugün de semtin önemli ölçüde ihtiyacını gidermekte, günün belli saatlerinde bayanlara ve belli saatlerinde de erkeklere ayrılmaktadır. Dış kapıdan girişte geniş bir soğukluk kısmının sol tarafında soyunma odaları, sağ tarafında ise bir kapıyla iki hacim olan sıcaklık kısmına girilmektedir.

Daha önceleri Hançerli Hamam'ın yerinde St. Paras-kavi Kilisesi vardı⁵⁴.

Resim 41- Hançerli Hamam

3.4.4. İvaz Efendi Camii

1582 yılında Alanyalı Kadiasker Manav Ayvaz Efendi (- 1586) vakfiyesi olarak cami, medrese, mektep ve çeşmeden oluşan bir komplekstir. Mustafa Sai'nin listesi içinde anılmamasına karşın tek kubbeli bu cami Sinan'a atfedilmiştir.

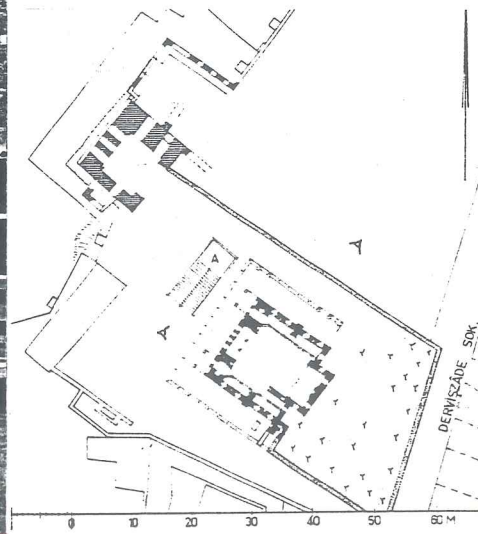
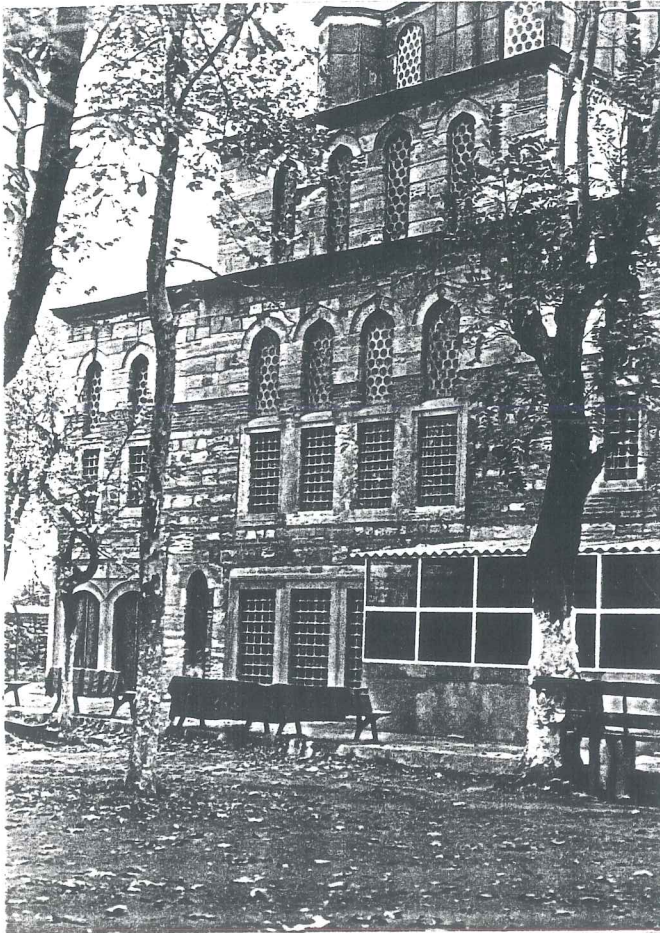
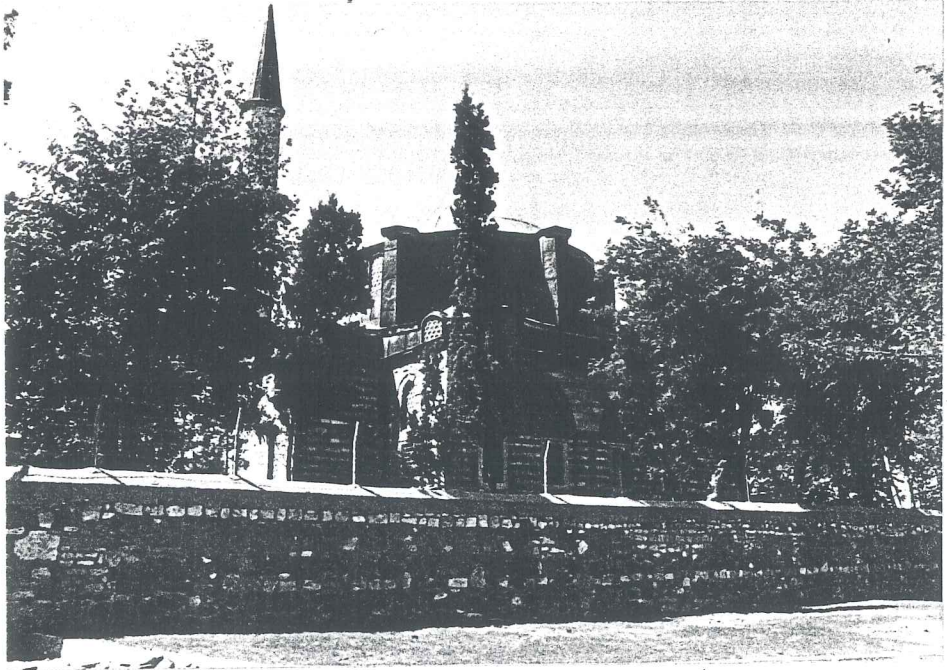
Üç tarafı açık son cemaat yeriyle çevrili yapı Blacherna saray teraslarının üzerindedir.

Bölgedeki yangınlardan birinin yapıyı da etkilemiş olması olasılığı görülmektedir. (1729-1782); yapının batı cephesi dış köşelerindeki girişler 18.yy. sonu ve 19.yy. başları etkisi taşımaktadır.

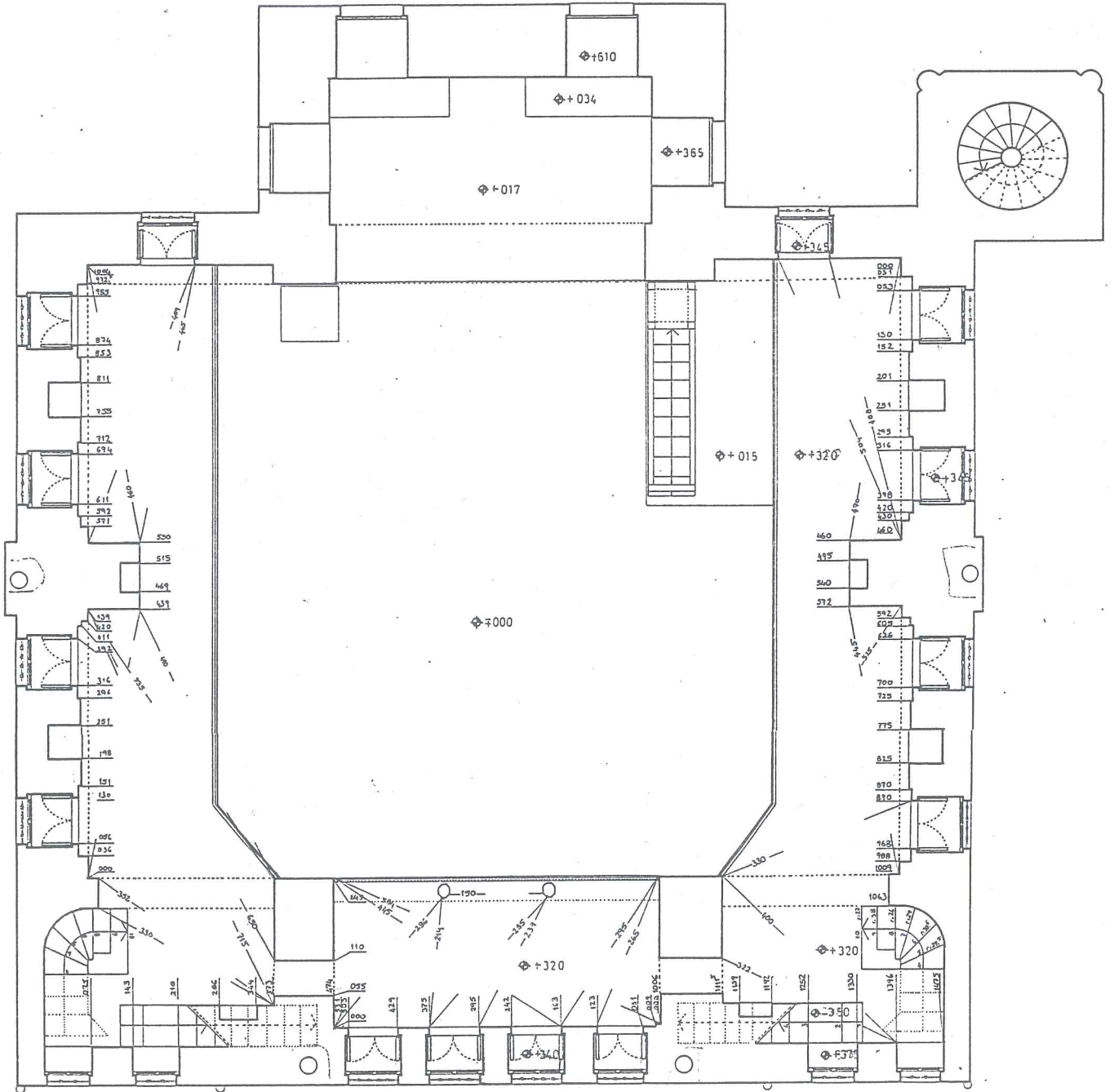
19.yy.daki son cemaat yerinin yıkılmasından sonra 1940-50'lerde portaller önündeki ahşap konstrüksiyonlar da yıkılmıştır. 1894'deki depremde hasar gören cami son zamanlarda kısmen onarılmış, bugün ise yeni yapılmış bir çevre duvarı içinde durmaktadır⁵⁵.

Bugün son cemaat yeri ve kompleksin diğer yapılarına rastlanılmamıştır. Kuzeybatı cephesinin iki ucunda ikişer kapı bulunmaktadır. Biri mahfile, biri camiye giriş içindir. Caminin mihrabı ve mihrap duvarları çinilerle süslüdür.

Yıkılmış olan son cemaat yerinin restitüsyonu (Resim 46)'da görülmektedir.

Resim 42- İvaz Efendi Camii

+ 400 KOTU PLANI

Resim 43- İvaz Efendi Camii Planı

Y.Ü. Rölöve ve Restorasyon Anabilim Dalı Arşivi

(Neşe Ergin)

1870

1666

1325

1038

950

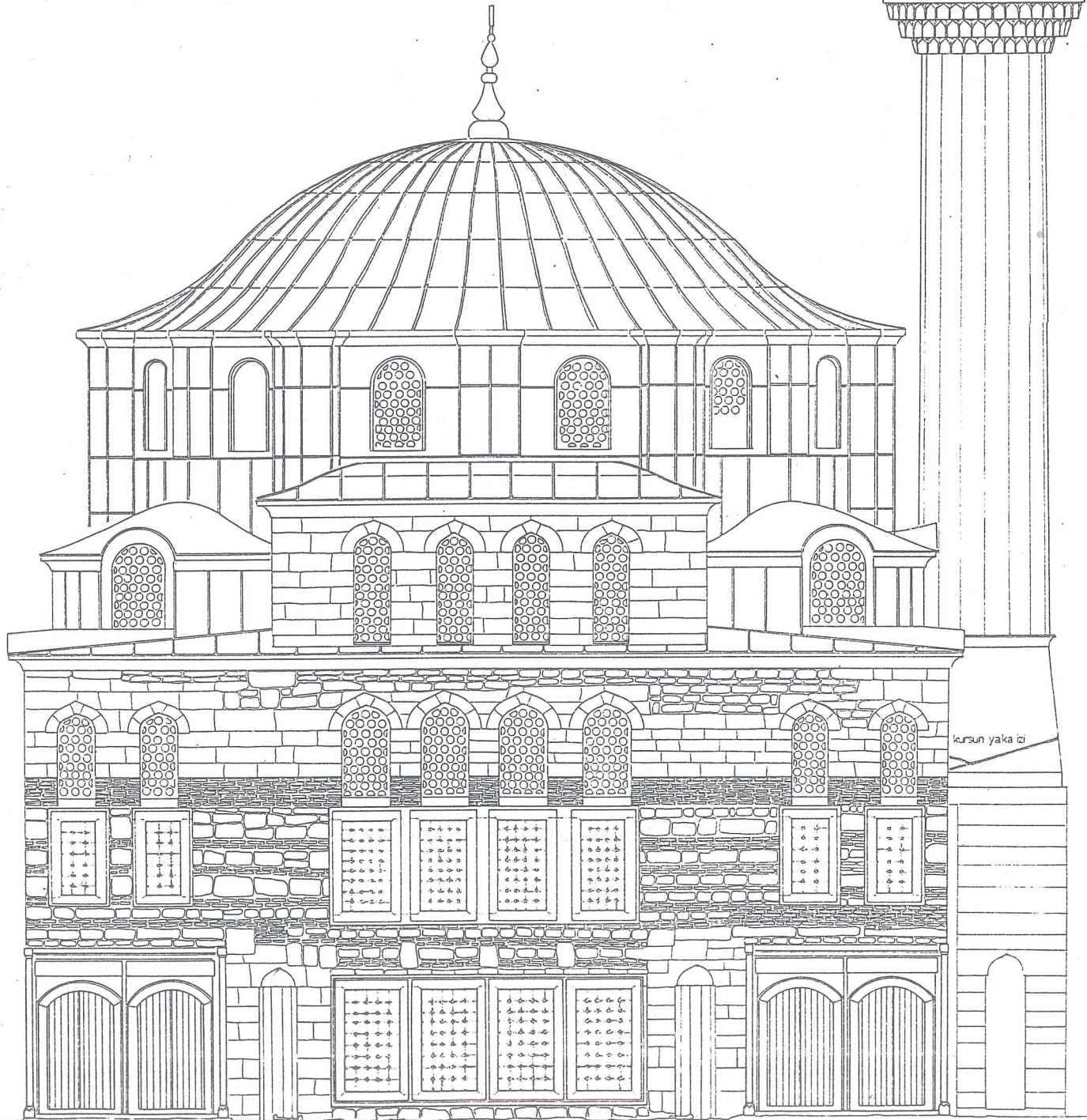
780

575

525

294

000

Resim 44- Kuzeybatı Cephesi Rölèvesi

1325

1038

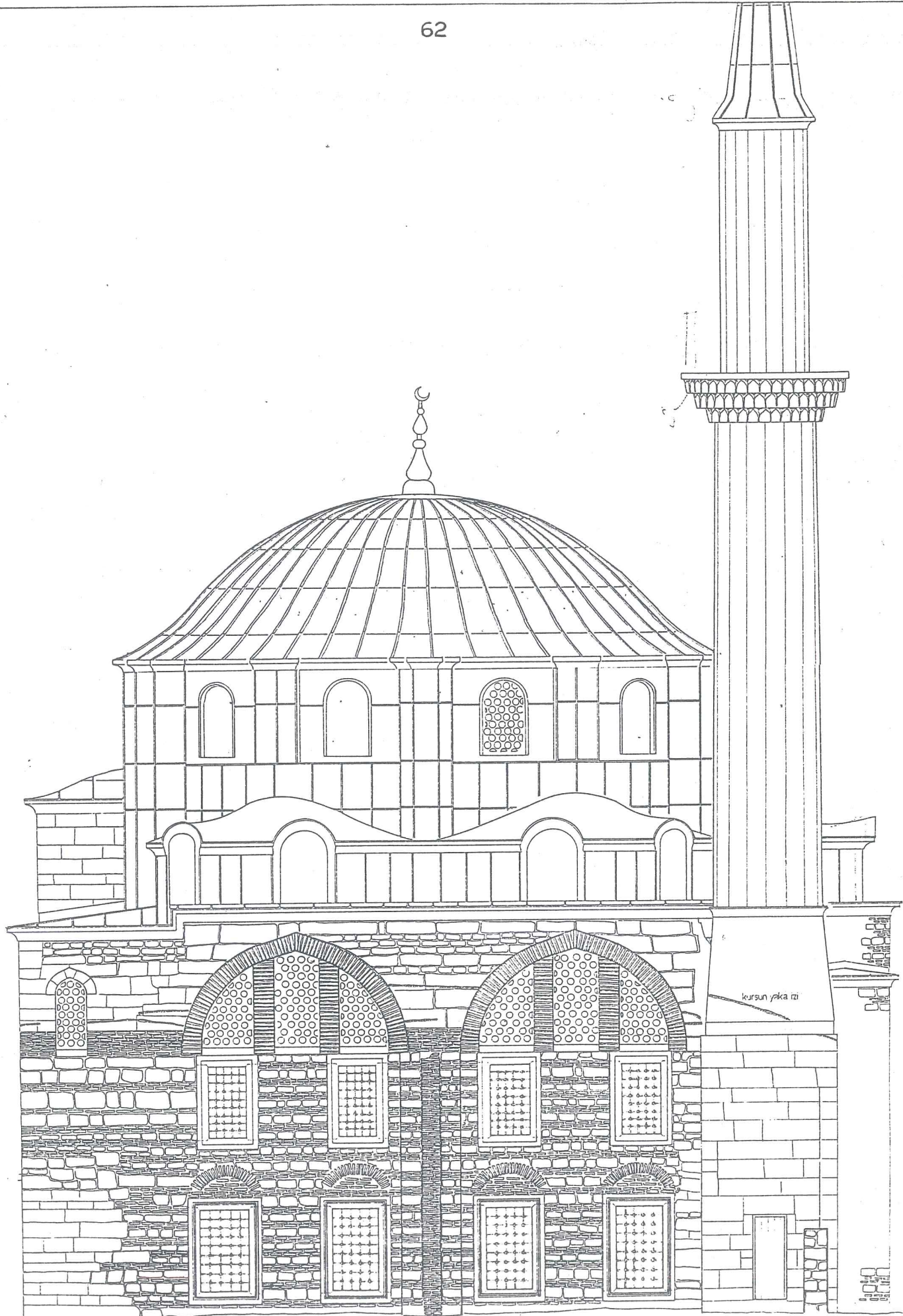
780

575

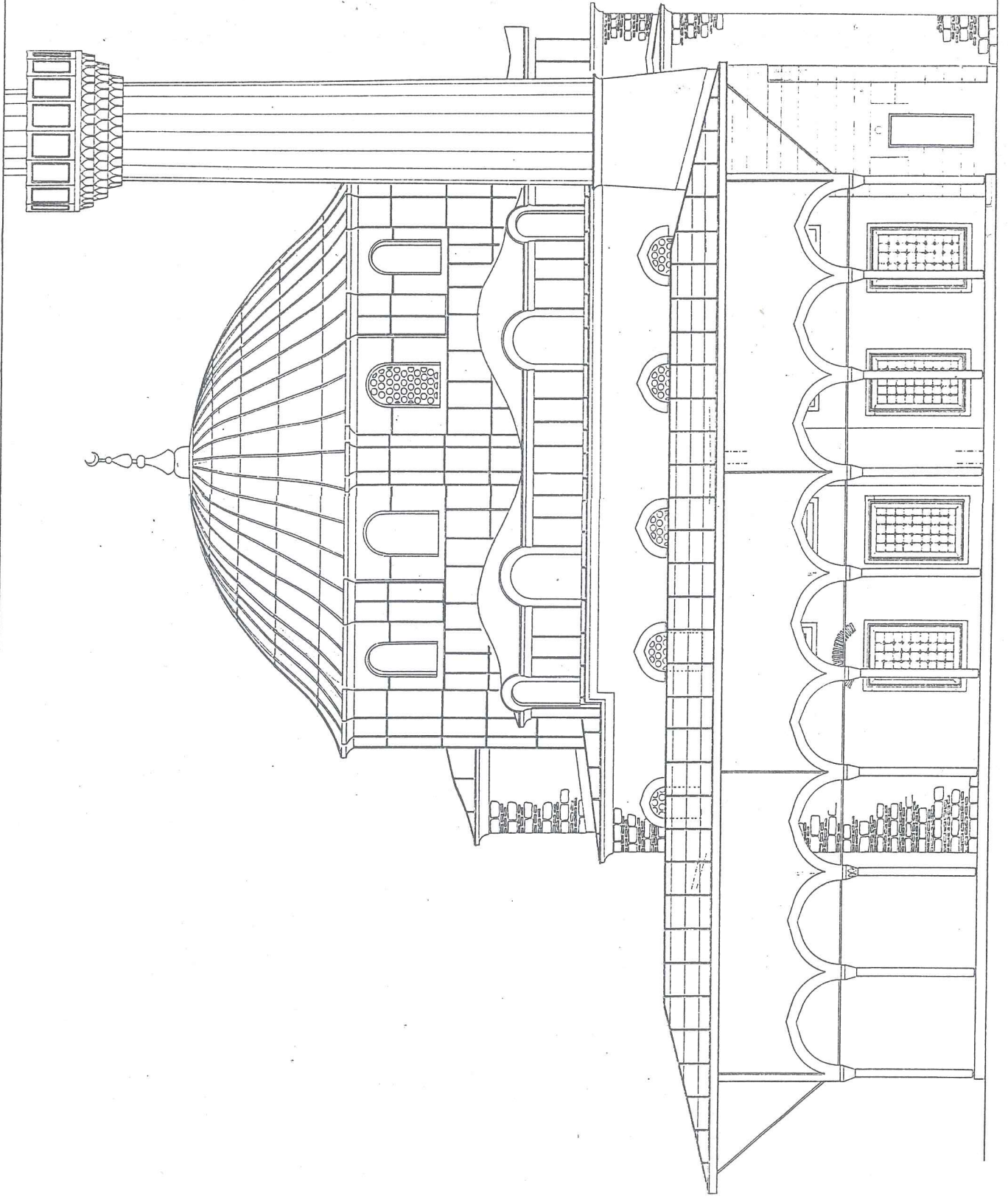
525

325

014

Resim 45- Güneybatı Cephesi Rölövesi

Resim 46 - Güneybatı Cephesi Restitüsyonu

3.4.5. Emir Buhari Tekkesi

Bir Nakşibendi tekkesidir.Yaptıran 15.yy. sonları ile 16.yy. başlarının ünlü şeyhlerinden Emir Buhari ünvanıyla tanınmış şeyh Ahmet Nakşibendi'dir.

Hadikat-ül Cevami:" Bu mescid ve zaviye şahsi mülk olup, şeyh Ahmet Buhari'nin veresesi elinde kalmıştır " diyor.

Semahanesi mescid planında yaptırılmıştır.Bu mescid-semahane Blacherna sarayının tonozları üzerine inşa edilmiştir.1845'de tamir edilmiş, 1962'de yakılarak harap olmuştur.

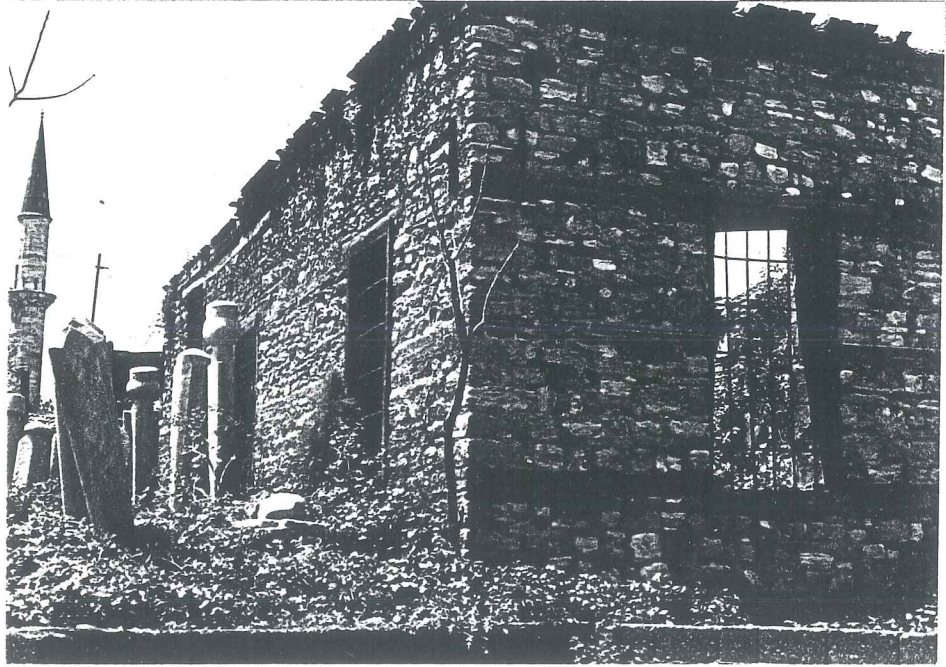
Hakkı Göktürk:" Dört kagir duvar üzerine kiremitli ahşap çatı ile örtülmüş, kare planlı ve fevkaani bir mescid-semahane idi; Lakabı Keçici Fatma Terzioğlu otururken 1962'de yakıldı.Kadınlar mahfili az zarar görmüş ve yine bu bayan tarafından tamir edilerek konut haline getirilmiştir ".

İçeri girilince sağda bir kapıdan ibadet sahnı semahaneye geçilir.İki yan duvarda üçer, mihrap duvarında iki pencere vardır.

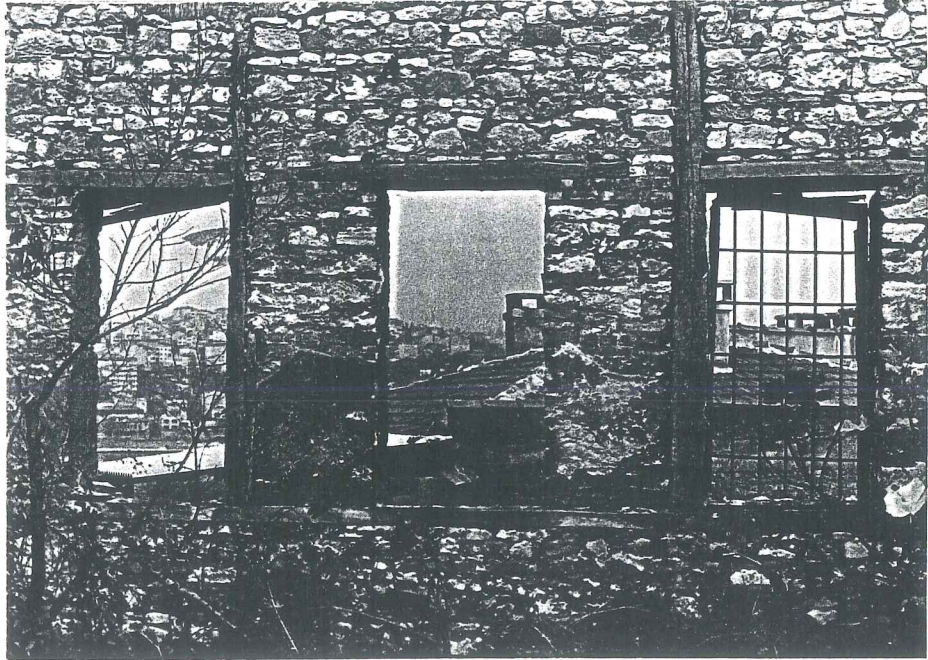
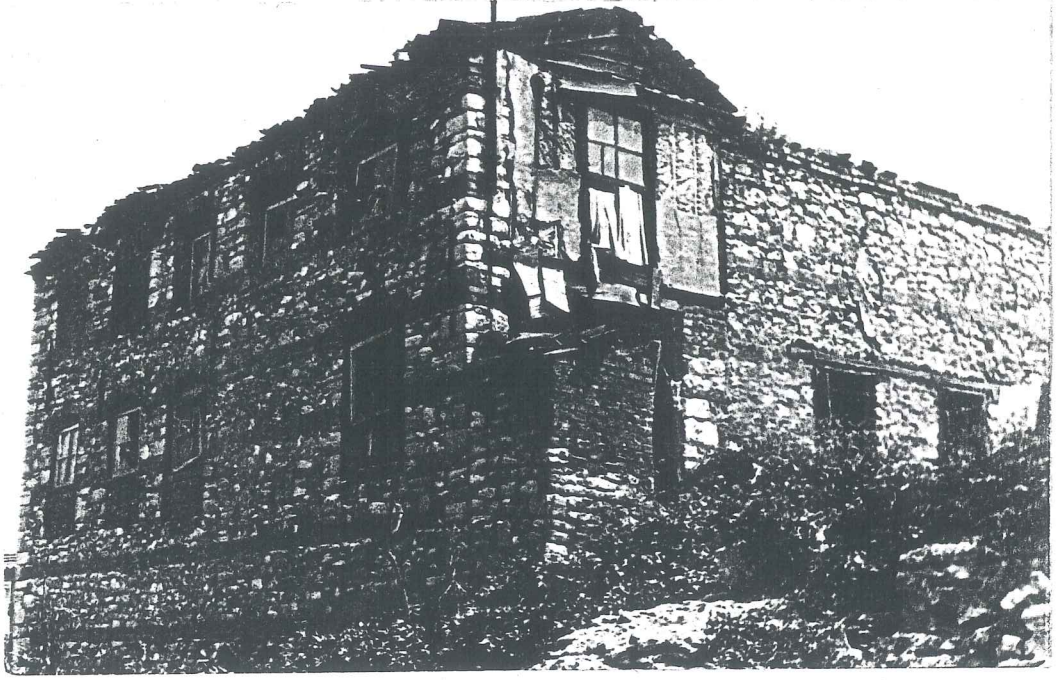
Mescid-tekkenin altında tonoz kemerli bir mahzen bulunmaktadır.Mihrap duvarının önü tekkenin haziresidir (Resim 47).Bu hazirenin ilerisinde onyeddi odalı ahşap konak varmış, 1946'da yanmıştır.Tekkenin beş beyitlik tarih manzumesini taşıyan kitabesi yangından

Resim 47- Emir Buhari Tekkesi Mihrabı

Resim 47- Emir Buhari Tekkesi Hazinesi

Resim 48- Emir Buhari Tekkesi

sonra mihrap önüne konmuştur⁵⁶.

Tekkede bulunmuş şeyhlerin isimleri Hadikat-ül Cevami'de yazmaktadır.

3.4.6. Türbeler (Sahabe Kabirleri)

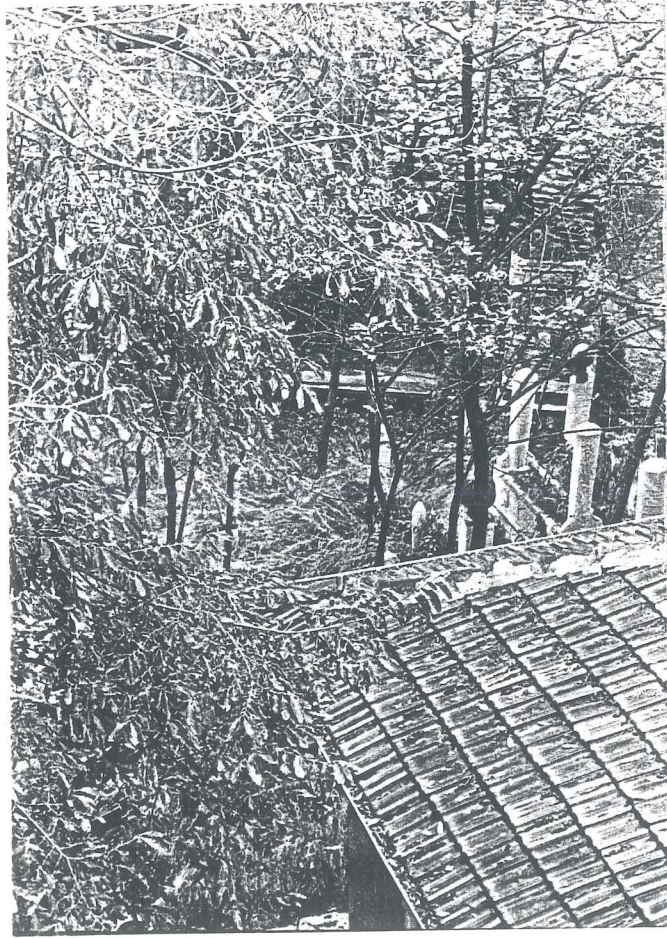
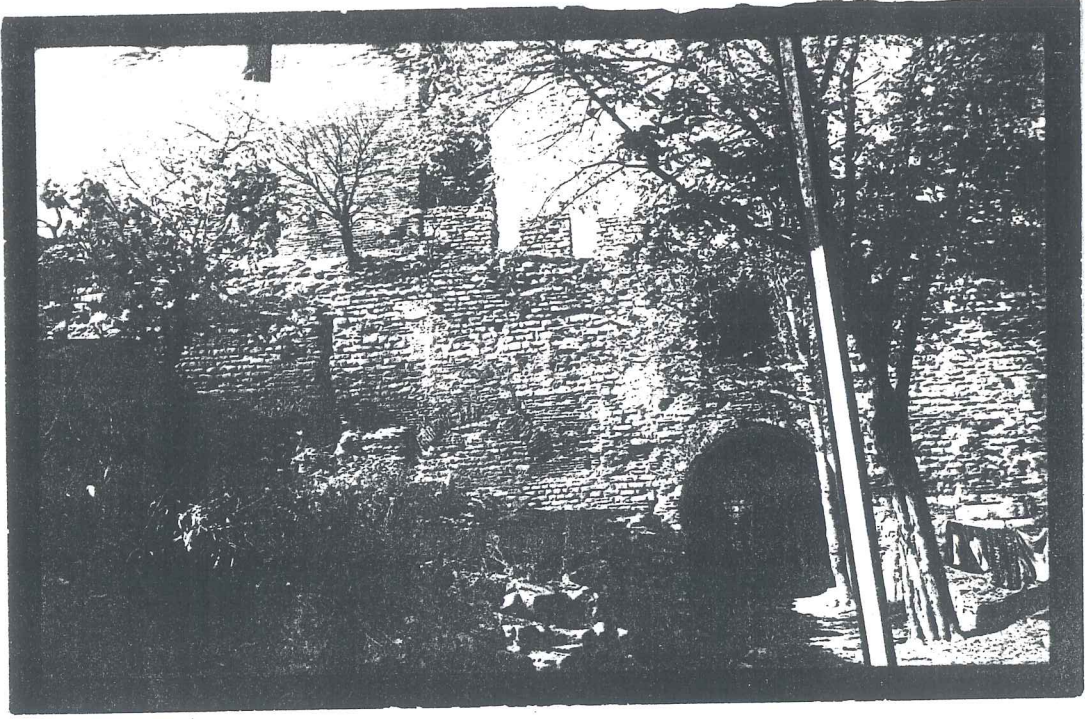
Ebu Şeybet'ül Hudri. (Resim 49): Toklu Dede Türbesi diye de biliniyor. Peygamberin süt kardeşidir. Sur içinde daha önce bahsedilen 14 ve 15 no.lu kuleler arasında tek katlı kagir bir yapıdır⁵⁷.

Cabir bin Şemse: Hazreti Cabir (Atik Mustafa Paşa) Camii mihrabın sağında, kapısı demir parmaklıklıdır. Mihrap tarafı penceresi perde ile kapalıdır. İçinde tamirden sonra asılmamış birçok levha vardır⁵⁸.

İmam Hüseyin Kızları: Koca Mustafa Paşa Camii'nin karşısında Sümbül Efendi Türbesi önünde açıktadır. Etrafı ve üstü zarif parmaklık, içi çiçek bahçesiydi. Konstantin bu kızların peygamber torunları olduğunu öğrenince esirler gibi muamele etmemiş, Koca Mustafa Paşa Manastırı'nda misafir etmiştir⁵⁹.

Muhammed-ül Ensari: (Resim 50): Ayvansaray kapısında. Bugünkü Ayvansaray Caddesi üzerinde tek katlı kagir bir yapıdır. 1835'de Adli Sultan Mahmut tarafından yeniden yaptırılmıştır. Eyyüb-ül Ensari'nin (Mehmet-ül Ensari) gaza arkadaşlarıydılar. Kuyu ve sanduka durmaktaydı⁶⁰.

Bu türbeler dışında Ayvansaray Eğrikapı civarında

Resim 49- Ebu Şeybet'ül Hudri giriş kapısı
ve üstten görünüşü

Resim 50- Muhammed-ül Ensari Türbesi

Şa'be Türbesi, Ka'b Radiyallah, Hamdullah-il Ensari, Hâfir, Ebu Zerr-il Gifâri, Abdullah-il Hudri türbeleri bulunmaktadır.

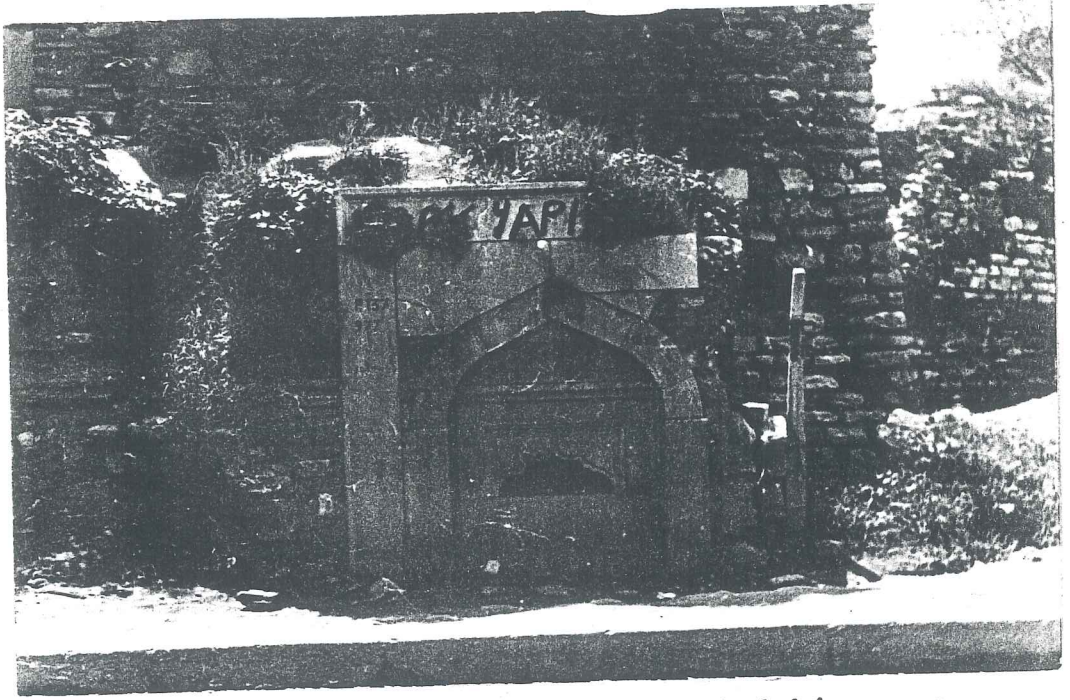
3.4.7. Çeşmeler

Muhammed-ül Ensari Türbesi yakınında 1926'da yapılan çeşmenin adına rastlanamamıştır⁶¹. Yalağı toprağa gömülmüş olan çeşme sur duvarlarına dayalı tek yüzlü bir çeşmedir (Resim 51).

İskenderbey Çeşmesi, Kuyu Sokak'ın sol başındaki eski Ayvansaray mescidinin duvarına dayalı tek yüzlü bir çeşmedir⁶². Çok bozulmamış bir durumdadır (Resim 52).

İvaz Efendi Camii'nin avlu kapısının önündeki dörtyolun birleştiği noktada bir meydan çeşmesi vardır. Kaynaklarda adına ve tarihine rastlanamadı. İvaz Efendi Camii kompleksi içinde olması büyük bir olasılıktır (Resim 53).

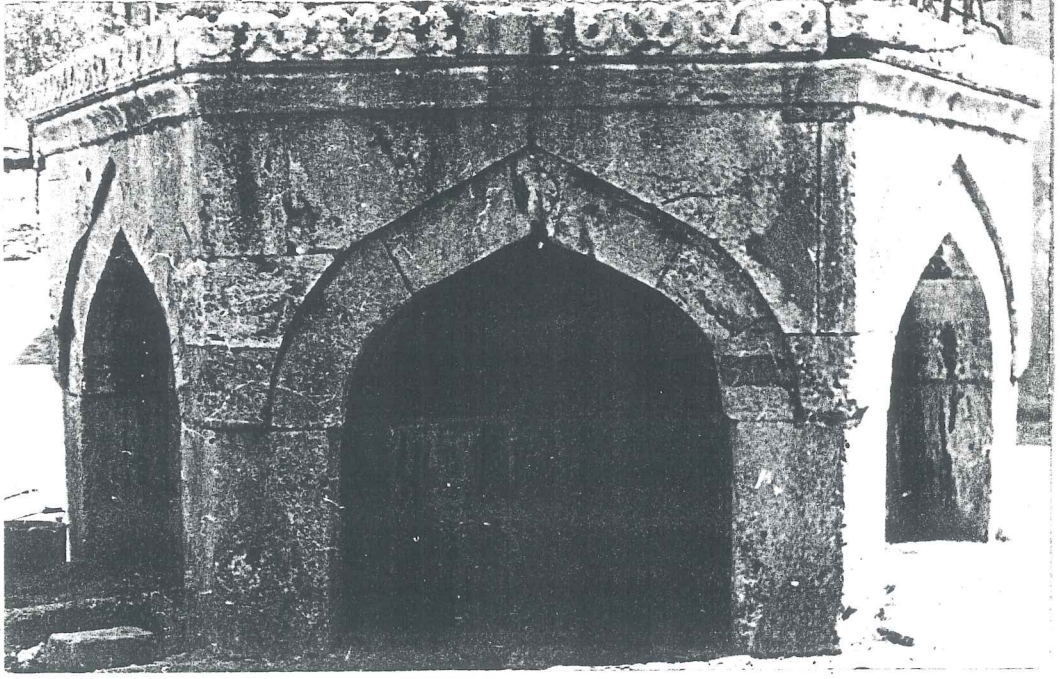
Atik Mustafa Paşa Camii karşısında da 1692'de Satır Hasan Ağa tarafından yaptırılmış bir çeşme vardır (Resim 54).

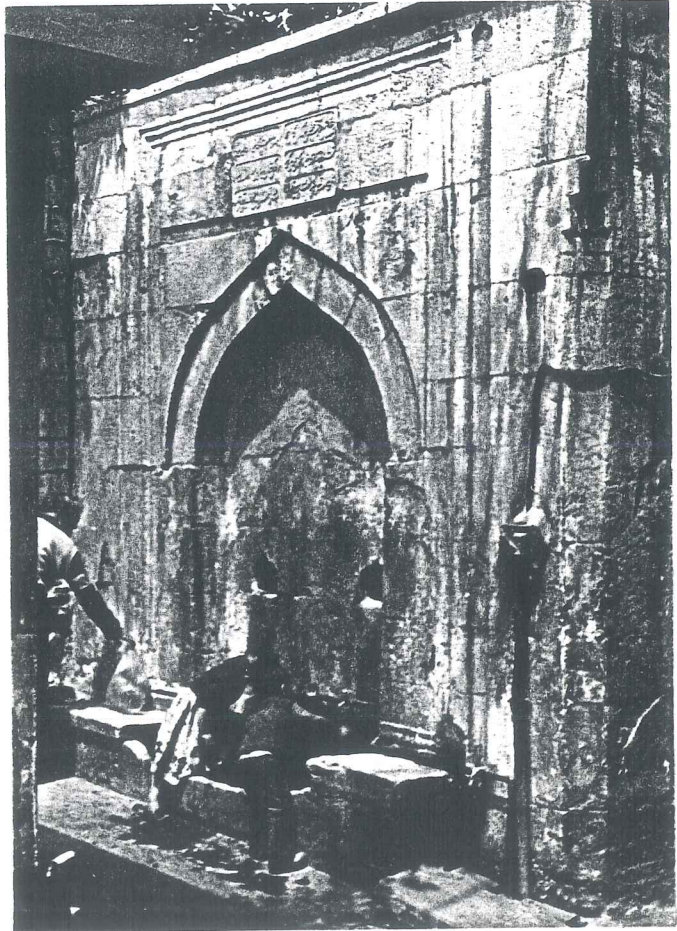
Resim 51- Ayvansaray caddesindeki çeşme

Resim 52- Iskenderbey Çeşmesi

Resim 53- Meydan Çeşmesi

Resim 54- Satır Hasanağa Çeşmesi

3.5. CUMHURİYET DÖNEMİ

3.5.1. Nüfus ve Ekonomi

Cumhuriyet döneminde bütün İstanbul'da olduğu gibi Ayvansaray'ın da sosyal yapısında değişiklikler olmuştur. Ayvansaray'da bugün Ayvansaraylı diyebileceğimiz çok az kişi bulunmakta, ahşap evlerin dahi her kati ayrı ayrı kiraya verilmektedir. Anadolu'dan İstanbul'a çalışmaya gelen düşük gelirli aileler sur içinde bulunan evleri az ücretle kiralamışlardır. Gayrimüslim nüfus da yok denecek kadar azalmıştır. Aya Vlaherna Ayazmasını kullanabilecek, biri Ayvansaray'da diğeri Balat'ta iki Rum aile bulunmaktadır. Müslüman nüfus için ise İvaz Efendi Camii ve kiliseden camiye çevrilmiş olan Atik Mustafa Paşa Camii hizmet vermektedir.

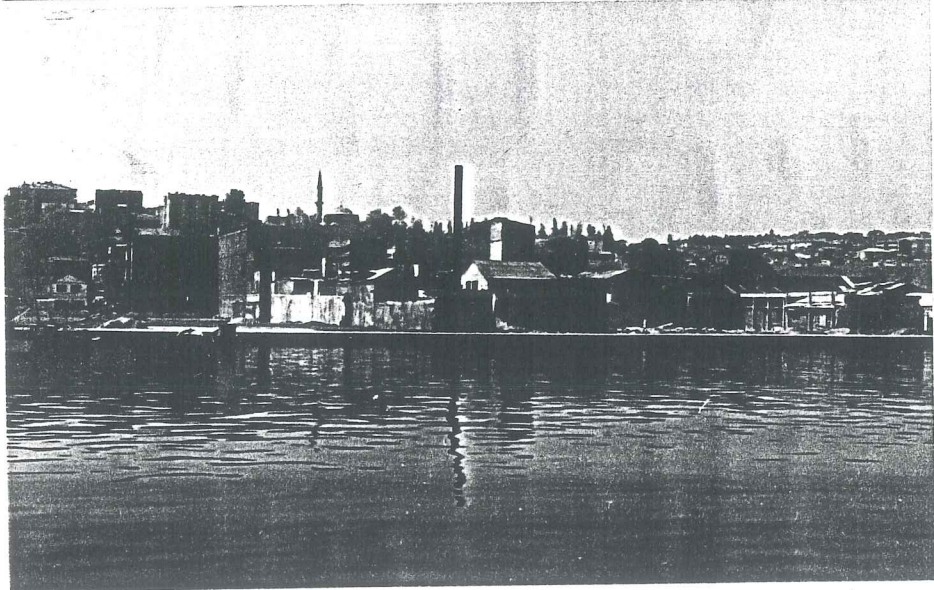
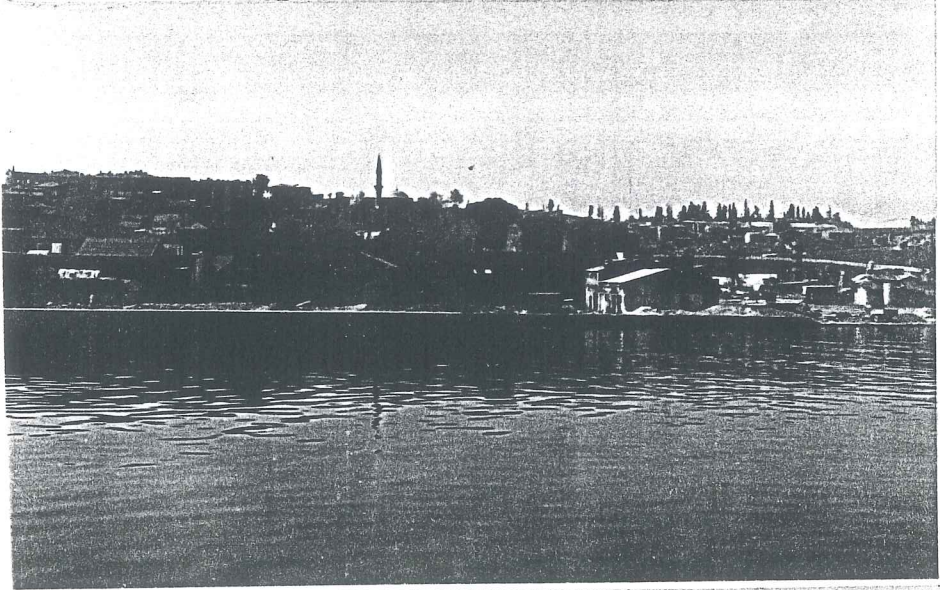
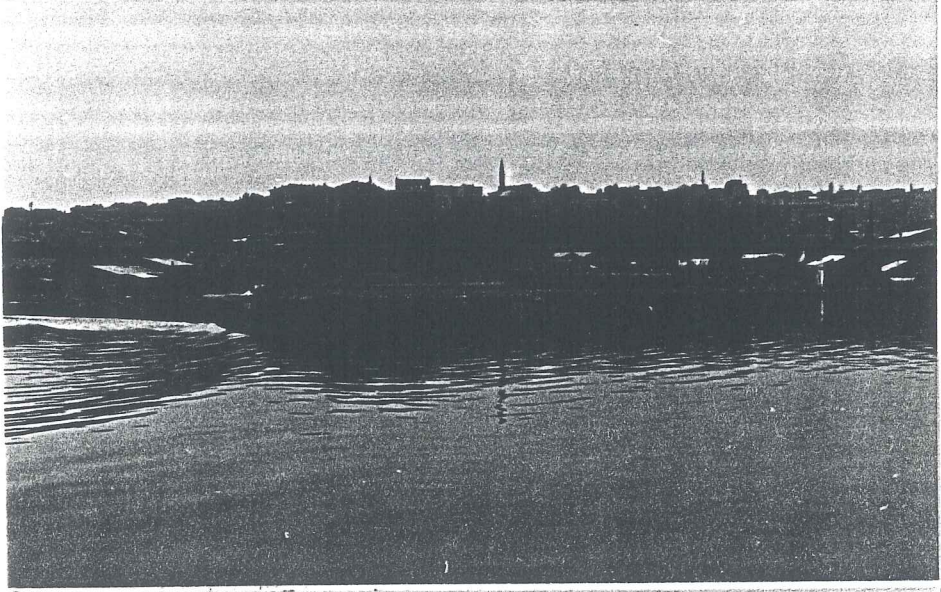
Cumhuriyet döneminde sahil şeridinde ve sur içi yerleşiminde, sanayi yerleşmiş durumdadır. Mayıs 1986'ya kadar sahil şeridi (Resim 55)'deki görünümde iken İstanbul Belediyesi'nin çalışmalarından sonra yeşil alan ve dinlenme yerleri haline dönüştürüldü (Resim 56).

3.5.2. Sosyal ve Kültürel Durum

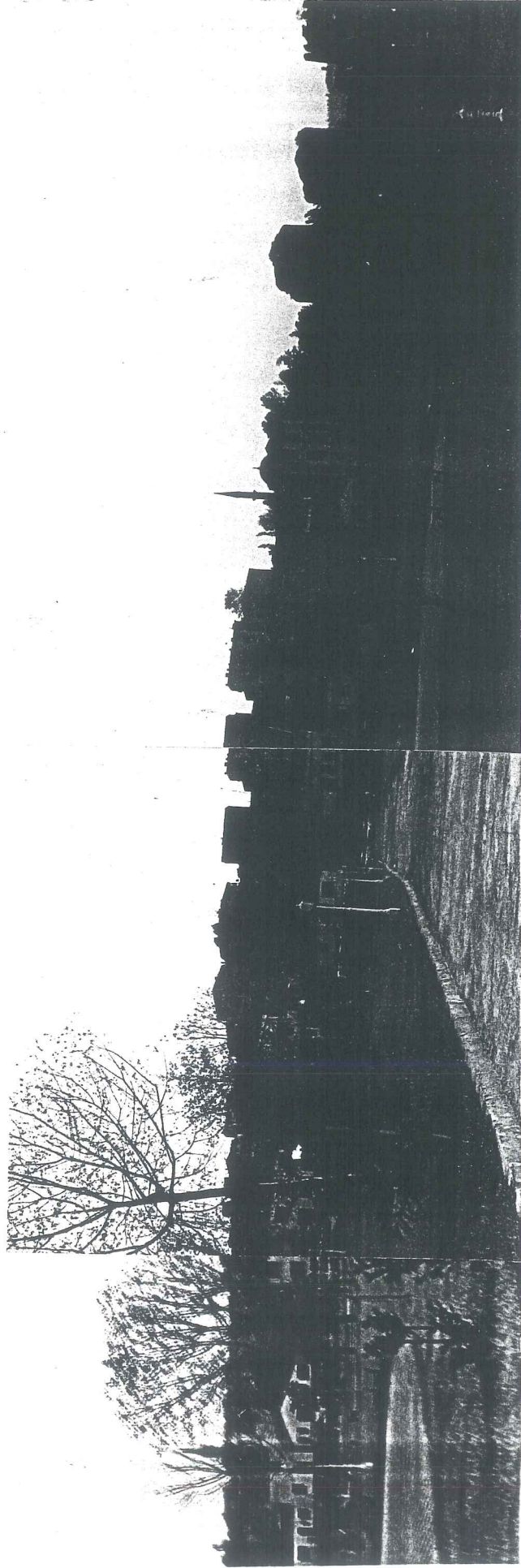
Ayvansaray'da oturan bölgenin yerlileri, evlerinin yerine apartman yaptırmakta, bir katını kendisi kullanıp diğer katları kiraya vermektelerler. Ayvansaray'ı terk edenler ise evlerini kiraya vermişlerdir. Bunun dışında boş olan arsalarda gecekondulaşma görülmektedir. Eski Blacherna Sarayı terasları üzerinde gecekondular yapılmıştır.

Ahşap evleri kiraya veren ev sahipleri evlerin onarımıyla ilgilenmedikleri gibi kiralayan kişiler de gerek parasal yönden ve gerekse kültürel yönden yeterli düzeyde olmadıklarından evlerin harap olup gitmesine göz yummaktadır. Bugün, ev sahibi olanlar belediyenin evliri istimlak etmesini istemekte, kiracılar ise bu konuyu düşünmek bile istememektedirler.

Ayvansaray suriçi bölgesinde tesbit ve tescil çalışmaları yapılmamış, dolayısıyla restorasyon çalışması da görülmemektedir. Bugün sadece, kendi gayretiyle bozulmadan ayakta kalabilmiş evler bulunmaktadır.

Resim 55- Ayvansaray Sahil Şeridi (Mayıs-1986)

Resim 56- Ayvansaray Sahil Şeridi (Bugünkü Durum)

Y A P I O L U Ő U M U V E E L E M A N L A R I

4. Y A P I O L U Ş U M U V E E L E M A N L A R I

4.1. KÜTLE OLUŞUMU

4.1.1. Sokak-Parsel-Yapı Bağıntısı

4.1.1.1. Parsel-yapı bağıntısı

Osmanlı yönetimi, binalara ek yapılmasını ve binaların sayıca artmasını istemediğinden, konut alanları kısıtlı kalmış, arsa fiatları artmış, yangın sonrasıyenden yapılan binalara konan çıkma, yoldan geriye çekme ve yükseklik sınırlamaları ile buna engel olunmak istenmişse de uygulama başarılı olamamıştı⁶³. Daha küçük, avlulu mahalle evlerinin bu dönemde değişimi, yangın sonrası yeniden yapıldıkça kat yüksekliklerinin artması, kagir yapıya dönüşmeleri, orantılarının değişmesiyle bina büyüyor, avlu küçülünce yeşil alan daralıyordu.

19.yy. başlarına kadar geçerliliğini korumuş olan organik birimleri karşın sonradan çıkartılan ferman ve nizamnamelerle İstanbul'un düzensiz dar sokakları ortogonal düzene sokulmaya çalışılmıştır. Balat ve Fener arasında yani 5. ve 6. tepelerde, 6.tepenin yerinde ve küçük bir düzlükte Ayvansaray'la Theodosius surlarının yanında 6.tepede bu düzende çalışmalar yapılmıştı⁶⁴.

Ayvansaray suriçi, organik yol dokusuna dayanarak yaşamış olan iki katlı, avlulu, ahşap konutlarla oluşmuş bir yerleşim olarak gözüküyor.

Parseller genellikle dikdörtgen biçimli, bitişik nizam yanısıra, bağımsız parseller de vardır. Bazen köşe parsellerde veya parsel sınırlarınının yolları dik kesmediği durumlarda alt katlarda yola uyulmakta, üst katlarda üçgen çıkma ile plandan düzeltme yapılmaktadır.

4.1.1.2. Sokak profilleri

1264/1848 tarihli Ebniye Beyannamesi ile ahşap konut yapılarına 18 Zıra (13,5 m.), kagir yapılara ise 22 Zıra (16,5 m.) verilmesi önerilmişti.

1265/1849 tarihli 2. Ebniye Nizamnamesi ile ahşap yapılara 14 Zıra (10,5 m.), kagir yapılara 20 Zıra (15 m.) yükseklik tanınmıştı.

1299/1883 Ebniye Beyannamesi ahşap konutlarda 20 Zıra (15 m.), kagir binalarda 30 Zıra (23 m.) boyutlar vererek orantıların tekrar büyümesine yol açmıştır⁶⁵.

1255/1839 tarihli hükümde Bahçekapı'dan Eyüp'e ulaşacak yolların 20 şer Zıra ve iki tarafına ağaç dikilerek süslenecek olan 4 er Zıra genişliğinde yaya kaldırımı yapılması söylenmektedir.

1209/1795 tarihli hükümde, sur içindeki binaların la kale duvarı arasına 4 Arşın yol bırakılacağı, bu

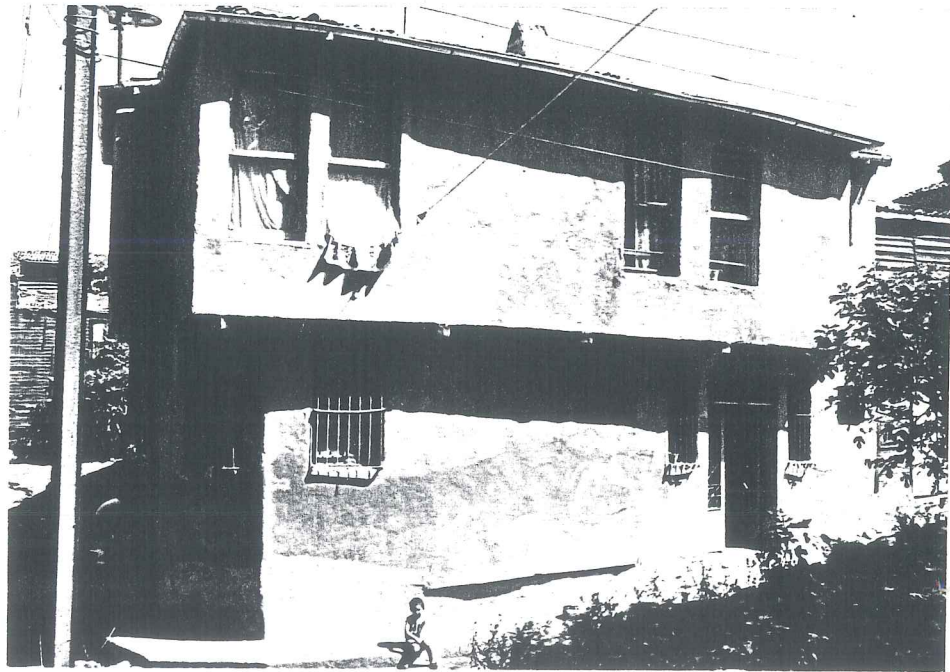
Resim 57- Kafesçi
Yümnü Sokak'ta
özgün bir ev

Resim 58- Bostan
Sokak'ta özgün
bir ev

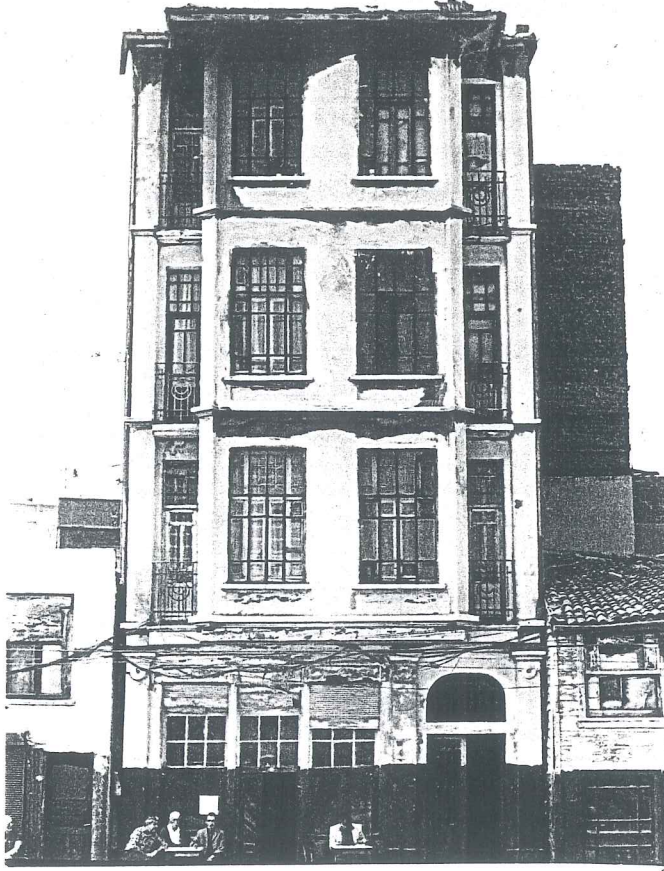
Resim 59- Kafesçi Yümnü Sokak'ta biri özgün, diğeri çevreye aykırı evler

Resim 60- Toklu Dede Sokak'ta üzeri sıvalı ahşap ev

Resim 61- Marul Sokak'ta özgünlüğünü yitirmiş
ahşap sıra evler

Resim 62- Ayvansaray
Caddesi'nde kagir
apartman

Resim 63- Sur duvarları arasında bir yapı

yapıların kagir olacağı ve kale duvarına bitişik şahnişin, tahtel-sena asmalık yapılamayacağı bildirilmiştir⁶⁶. Uzun yıllar bu hükümlere uyulmuş, yapılanma bu şekilde olmuştur. Ayvansaray'ın gecekondulaşmış bölgeleri dışında, özgün dokuda bu kurallar gözlenebilmektedir.

1848 Birinci Ebniye Nizamnamesi'nin 19. bendine göre; " Hanelerine cumba yaptırmak murad edenler zeminden 5 Arşın (3,80 m.) irtifadan aşağı olmamak ve şahnişin şeklinde konulmamak şartı ile 1 Zira arzında (0,758 m.) ve kaddi pencere yüksekliğinde demir parmaklık ve demir destekli ve üzeri saç örtülü olarak inşa eylemelerine ruhsat verilmiştir⁶⁷.

Ayvansaray'da da giriş üstünde ve genellikle köşe çıkımlar hem görüş açısını genişletmek hem de iç mekanı rahatlatmak amacıyla kullanılmış, payandalarla desteklenmiştir (Resim 64-65). Saçaklarda boyun furuşlarla süslenmiş ve fazla geniş tutulmamıştır.

4.1.1.3. Bahçe duvarları

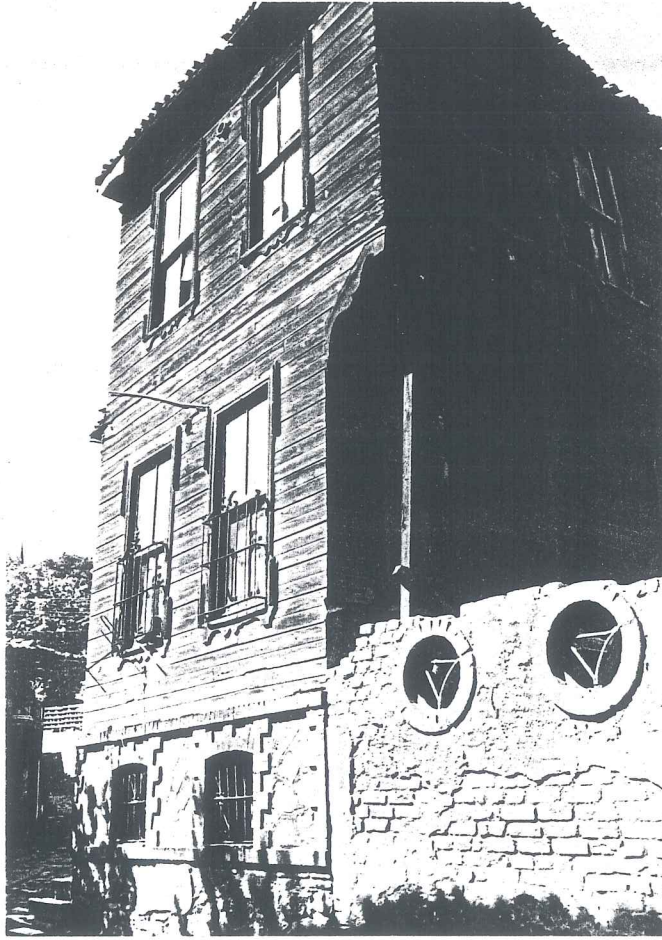
Ayvansaray'da özgün bahçe duvarları kalmamış, iki katlı avlulu ahşap konutların bahçelerini sınırlayan, özellikleri olmayan duvarlar bulunmaktadır. Binayla aynı sırada yapıldığı söylenebilecek duvarlara, Vlaherna Ayazması, Kafesçi Yümnü Sokak 8 no.lu evin bahçe duvarları örnek verilebilir (Resim 66).

Resim 64- Toklu
Dede Sokağı

Resim 65- Kafesçi
Yümnü Sokağı

Resim 66- Kafesçi
Yümnü Sokak No:8
Bahçe duvarı

Resim 67- Özgün yol
kaplaması

4.1.1.4. Yol kaplamaları

Yol kaplaması irili ufaklı taş ve parke taştır. Sonraları ana yol ve sokaklar asfalt kaplanmıştır. Toklu Dede Sokak ve Kafesçi Yümnü Sokak taş kaplamadır (Resim 67). Ayvansaray Caddesi, Kuyu Sokak, Bostan Sokak asfalt, Dervişzade Sokak ise parke taş kaplama iken, Kuyu Sokak'la birleşen ucunun bir kısmından itibaren asfaltlanmıştır.

4.1.2. Konut Plan Tipleri

Konut plan tipleri Tablo 1'de gösterilmiştir. Toklu Dede bölgesi için (Bkz. P.7-8-9-10).

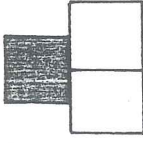
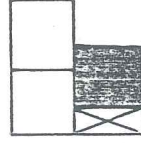
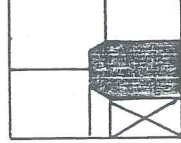
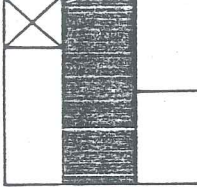
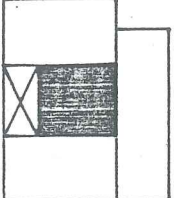
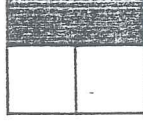
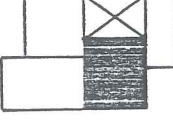
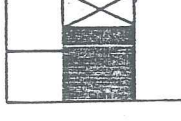
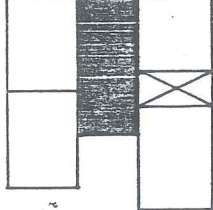
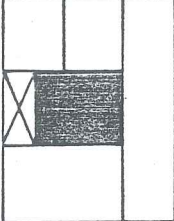
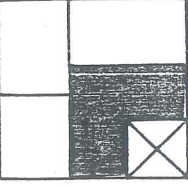
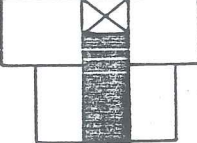
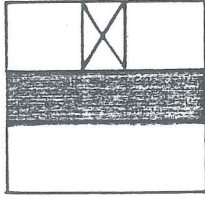
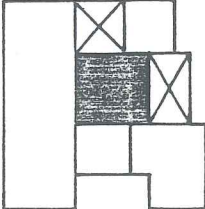
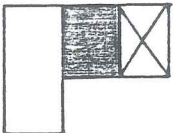
4.1.3. Çıkmalar

4.1.3.1. Plandaki düzenlerine göre çıkmalar

Çıkmalar cephenin kenarında, ortasında, bir yanında veya cephe boyunca yapılmıştır. İki yönlü yani köşe çıkmalar görüş açısını genişletmek esas amacıyla uygulanmışlardır. Yolların parselere dik gelmediği durumlarda üst kattaki düzeltme çıkması yapılmıştır (Resim 68).

Tek yapılarda daha çok görülen cephe boyunca uzanan çıkmalar yanı sıra bitişik nizamda üçgen çıkmalarla yapıların birbirleriyle ilişkisinin kesilmesi sağlanmıştır (Resim 69-70). Bitişik nizamda en çok görülen tip, ortada ve dikdörtgen çıkmadır. Bir yanda ve kenarlarda bulunan çıkmalar ise hem bitişik nizam hem de tek yapıda en çok görülen tiptir (Tablo 2).

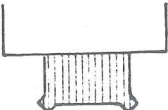

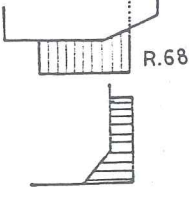

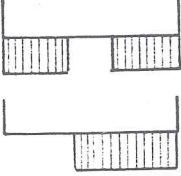
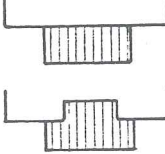
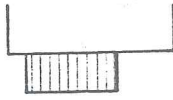
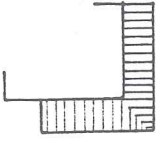
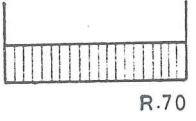
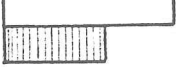

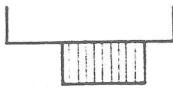
Tablo 1. KONUT PLAN TIPLERİ

DIŞ SOFALI	İÇ SOFALI			ORTA SOFALI
				
				
				
				

☒ merdiven

■ sofa

Tablo 2. PLANDAKİ DÜZENLERİNE GÖRE ÇIKMALAR

		kenarlarda	ortada	bir yanda	iki yönlü	cephe boyu.
KENARLARI PAHLI	ahşap					
	kagir					
ÜÇGEN	ahşap					
	kagir					
DÜZELTME	ahşap					
	kagir					
DİKDÖRTGEN	ahşap					
	kagir					

Resim 68- Düzeltme çıkmalı bir ev

Resim 69- Üçgen
çıkmalı bir ev

Resim 70- Cephe boyunca çıkmalı bir ev

4.1.3.2. Çıkma payandaları biçimlenişi

Çıkmaları taşıyıcı ve süsleyici amaçla kullanılan payandalar, kagir yapılarda taş,mermer ve demirden yapılmışlardır (Tablo 3).Ahşap yapılarda ise taşıyıcı özelliği ağır basan çok çeşitli tipler vardır.Dairesel ve eğri çizgilerden oluşurlar (Tablo 4).Ahşap yapılarda görülen demir payandalar sonradan konulmuş olmalıdır.

4.2. CEPHE OLUŞUMU

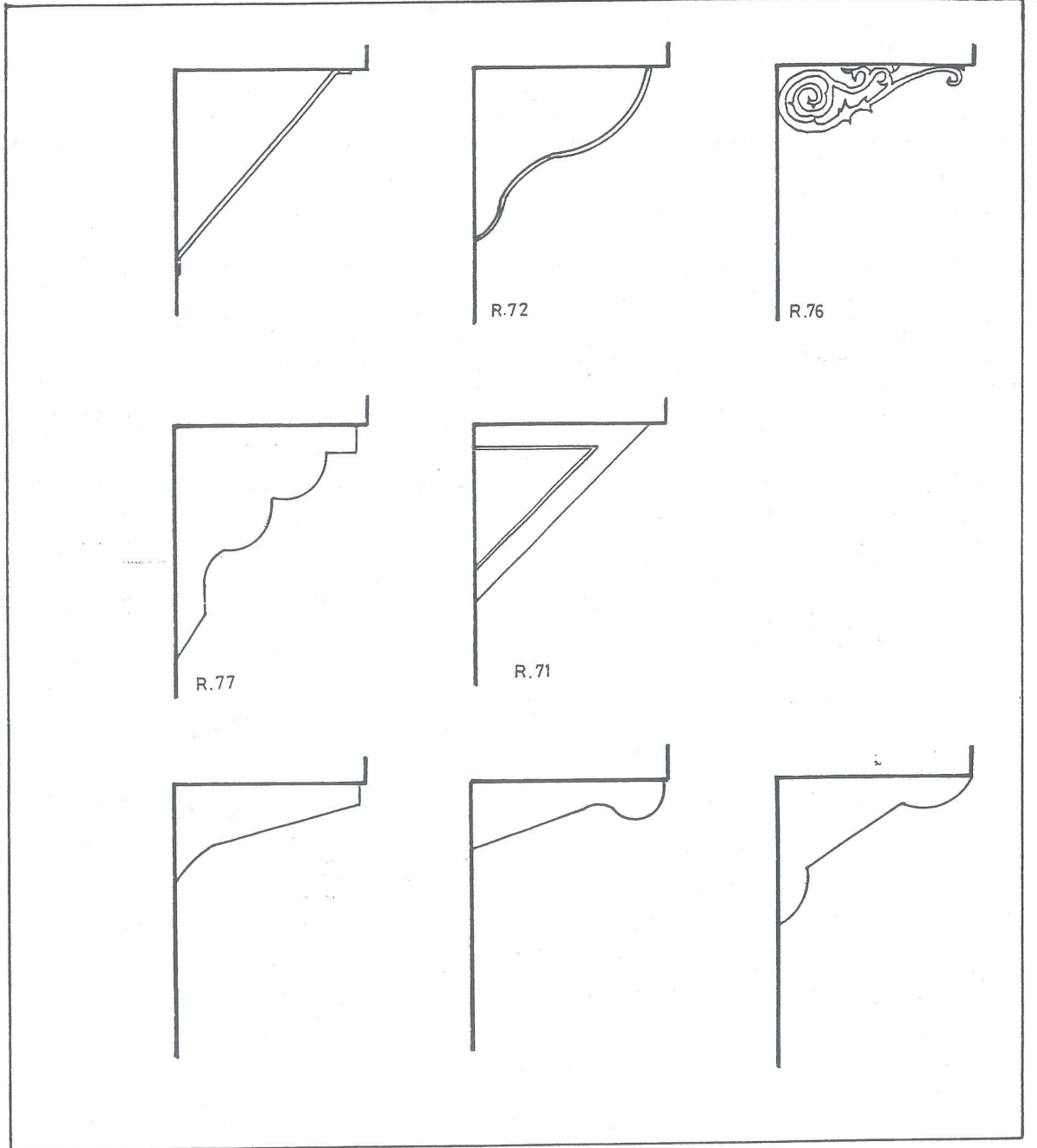
4.2.1. Pencere Biçimleri

Çoğunlukla ahşap veya kagir olan yapılarda sürme pencere kullanılmıştır.Kanatlı pencere tipleri ise ahşap yapılarda sonradan takılmış olarak görülmektedir. Sürme pencereler genellikle tek, çift ve üçlü modüllerden oluşmaktadır.Kanatlı pencerelerde ise değişik tiplerde kayıt ve açılım sistemi bulunmaktadır (Tablo 5-6).

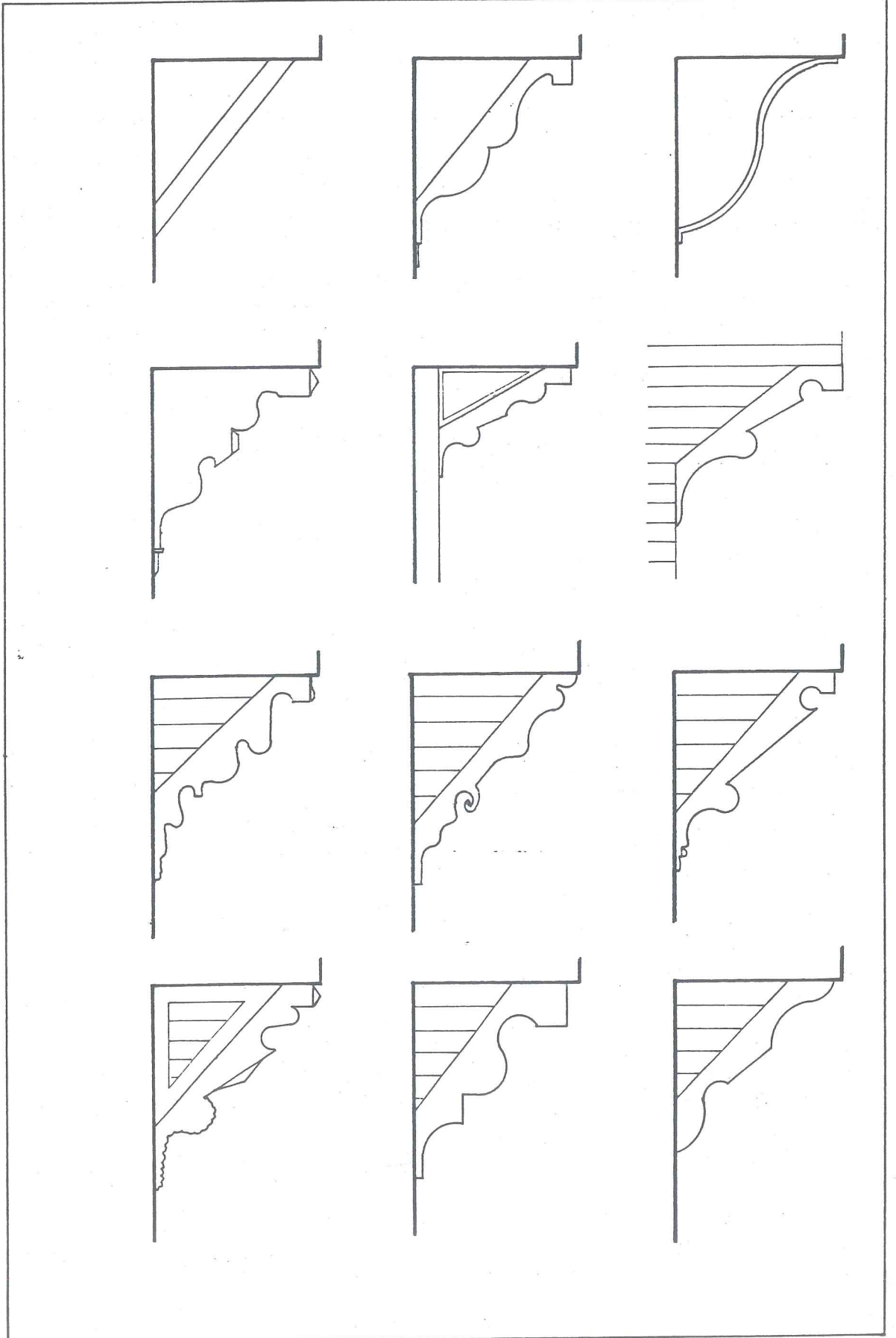
4.2.2. Giriş Kapıları Biçimlenişi

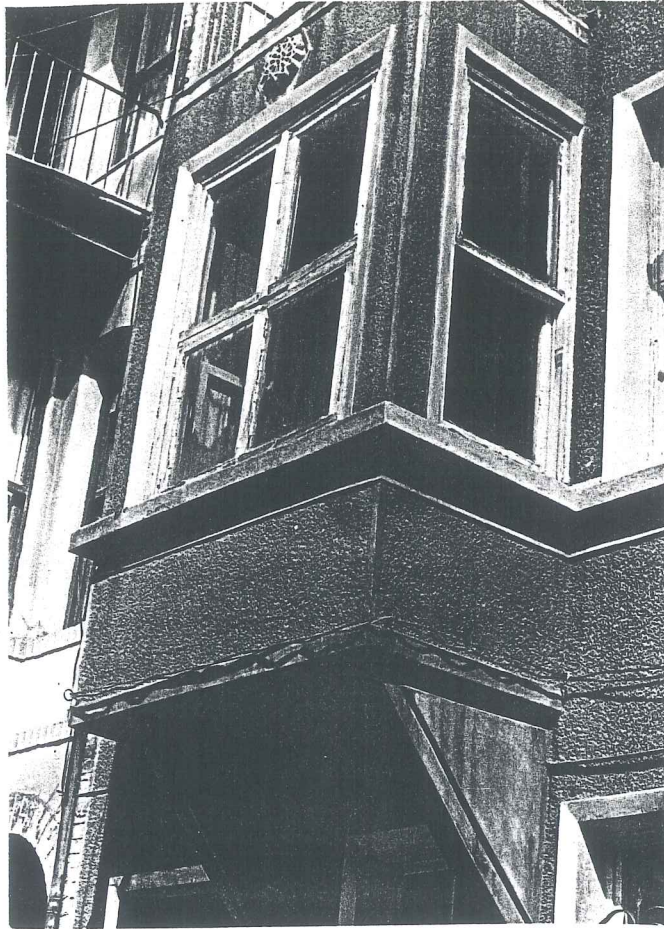
Giriş kapıları gerek ahşap gerekse kagir yapılarda ya cephenin bir kenarında ya da ortasında bulunmaktadır. Cephesi der olan yapılarda genellikle ortada bulunmakta, cephe genişse bir kenarda giriş, bir kenarda oda vardır. Giriş kotu sokak kotundan farklıysa basamaklarla çıkarılır ve genellikle cepheden içeridedir.Cepheyle aynı yüzde olan girişlerde de basamaklarla çıkılan örnekler vardır.Her iki tipte de kapı iki yanında, üstünde ve hem yanında hem de üstünde pencere olan biçimler çok fazla-

Tablo3. KAGIR YAPILARDA ÇIKMA PAYANDALARI BİÇİMLENİŞİ

Tablo 4. AHŞAP YAPILARDA ÇIKMA PAYANDALARI BİÇİMLENİŞİ

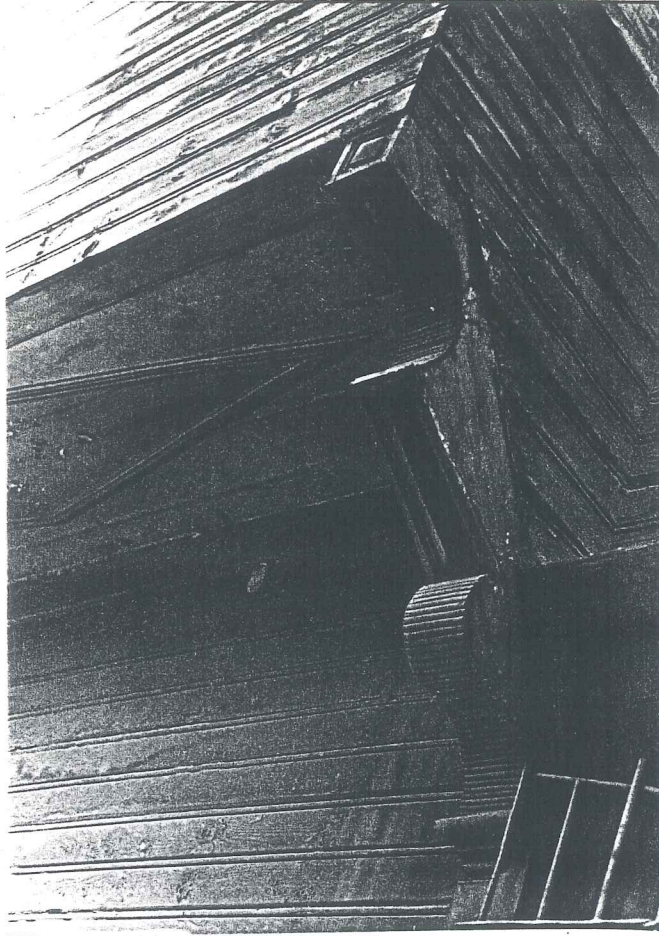

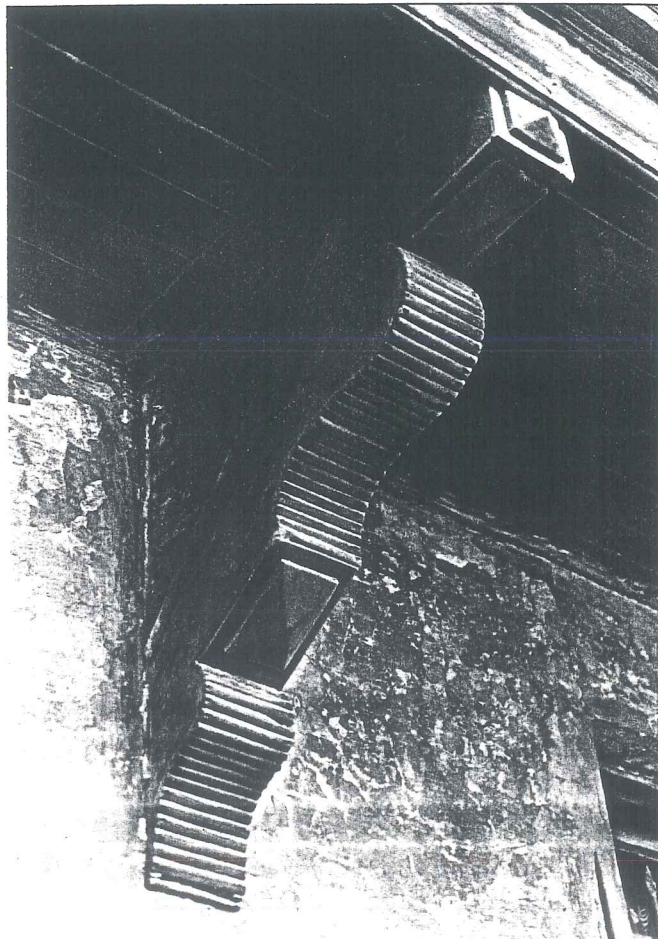
Resim 71

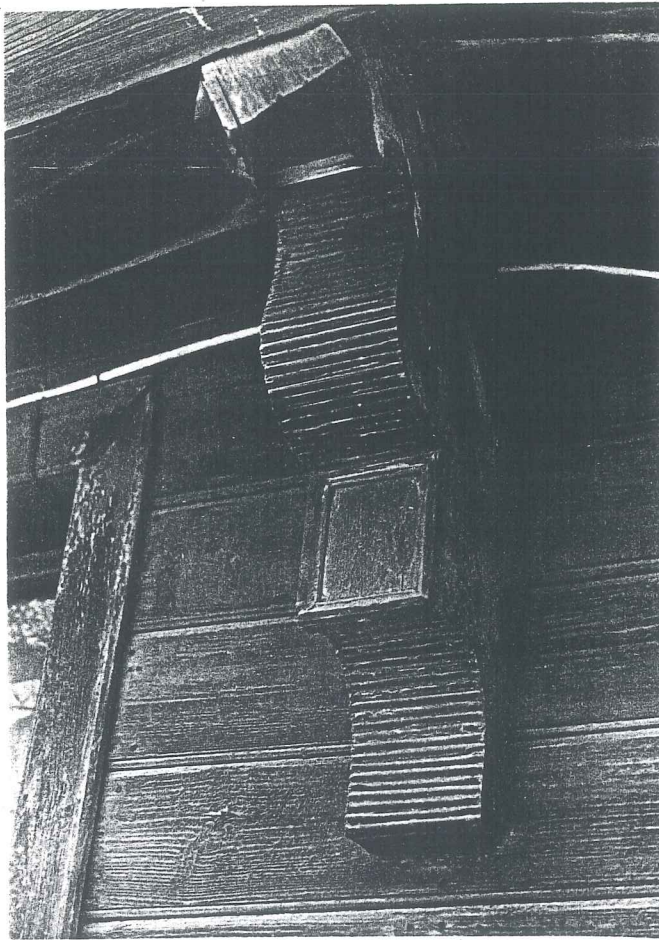
Resim 72

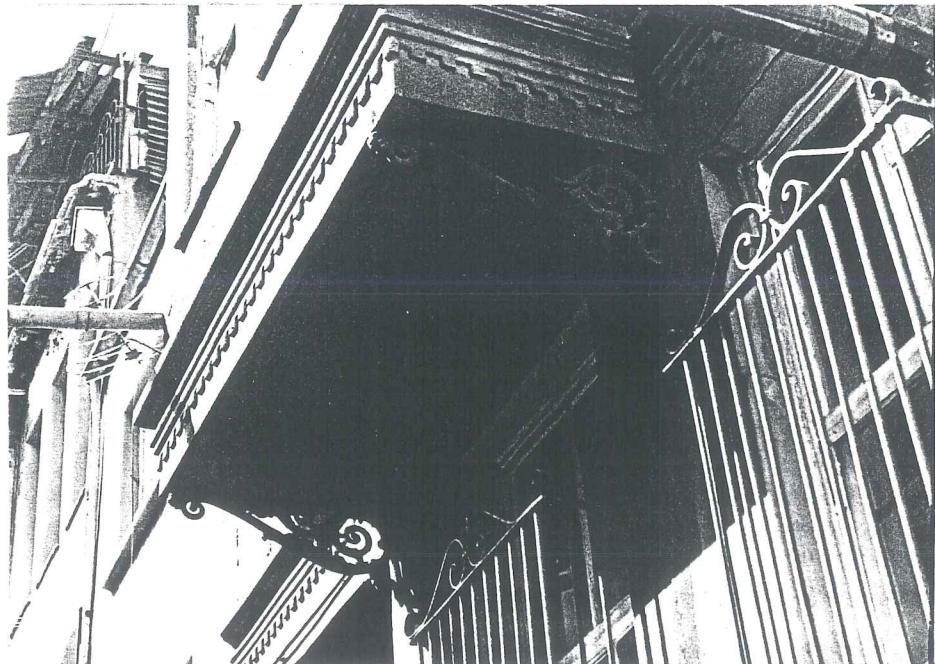
Resim 73

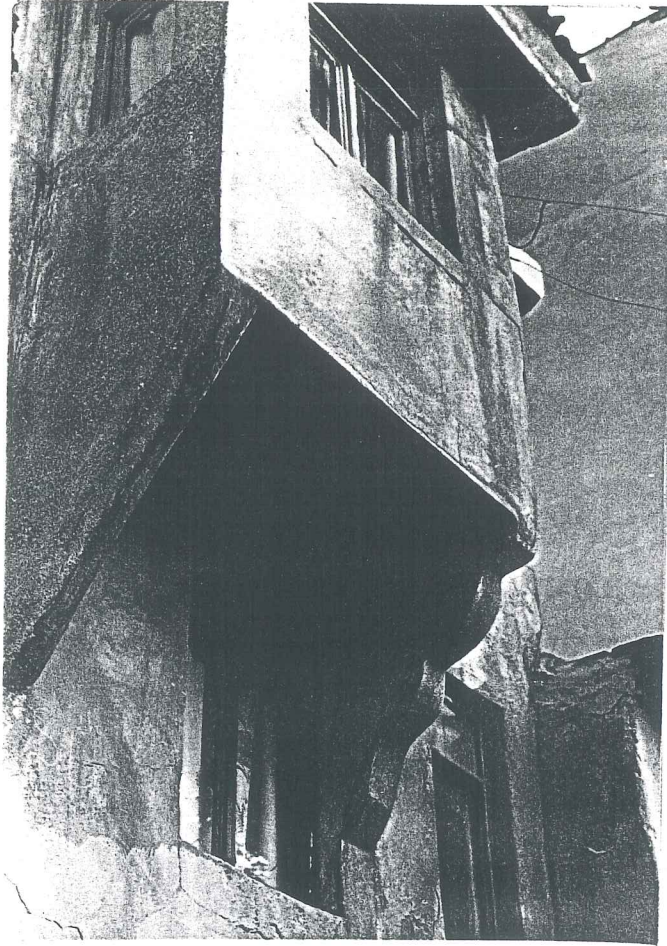
Resim 74

Resim 75

Resim 76

Resim 77

Resim 78

Tablo5. AHSAP YAPILARDA PENCERE TIPLERİ VE AÇILIMLARI

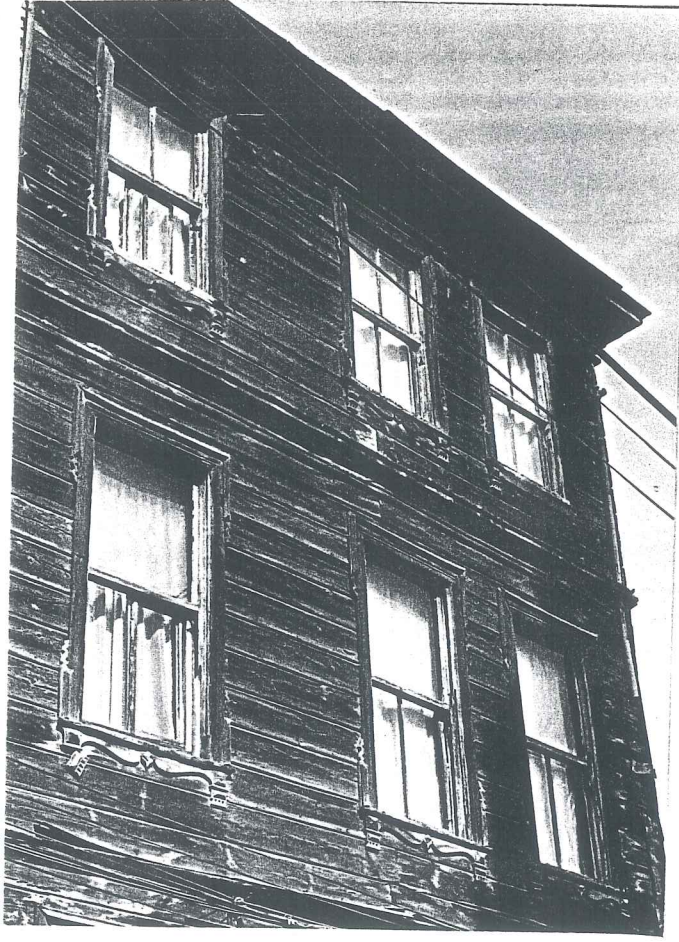
SÜRME PENCERELER		KANATLI PENCERELER			
TEK PENCERE	ÇİFT P.	TEK KANATLI	ÇİFT KANATLI	ÜÇ BÖLÜM TEK K.	DÖRT B. ÇİFT K.

Tablo6. KAGIR YAPILARDA PENCERE TIPLERİ VE AÇILIMLARI

SÜRME PENCERELER			KANATLI PENCERELER				
TEK P.	ÇİFT P.	ÜÇLÜ P.	TEK K.	ÇİFT K.	ÜÇ BÖLÜM TEK K.	DÖRT B. ÇİFT K.	İKİ BÖL. DÖRT K.

Tablo 7. PLANDA KAPI AÇILIMLARI VE BİÇİMLENİŞİ

		CEPHEYLE AYNI YÜZDE		CEPHEDEN		İÇERDE	
		ORTASINDA	BİR KENARINDA	ORTASINDA	BİR KENARINDA	ORTASINDA	BİR KENARINDA
AHŞAP							
KAGIR							

Resim 79- Sürme
Pencere Biçimlenişi

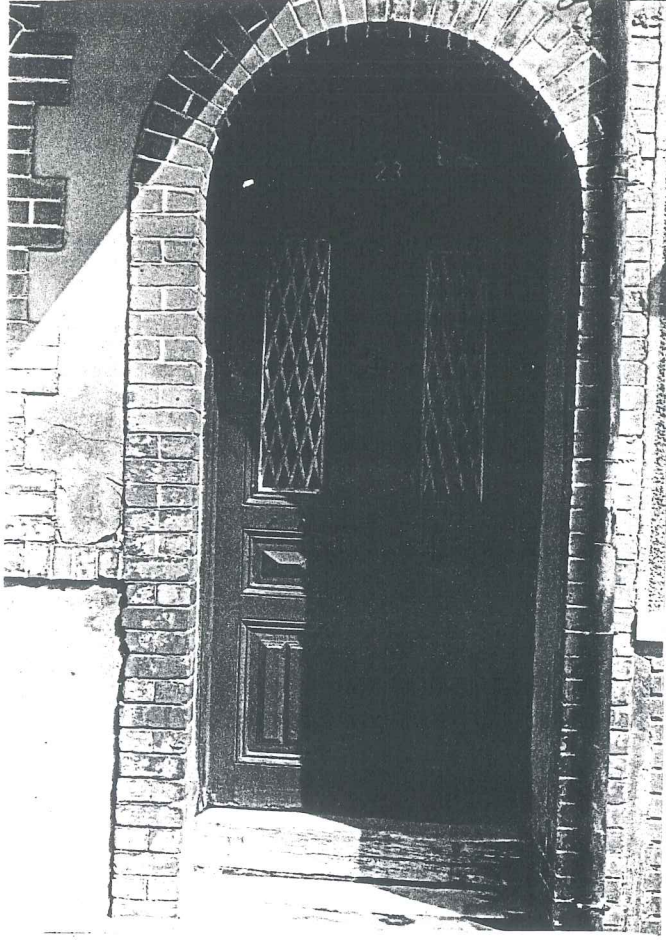
Resim 80- Sürme Pencere Biçimlenişi

Resim 81

Resim 82

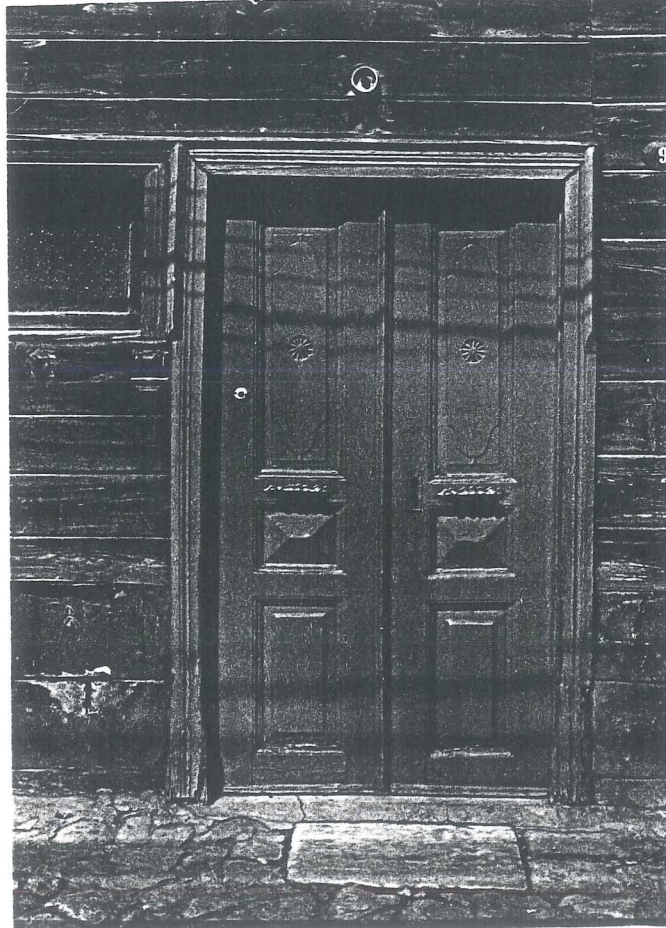
Resim 83- Cepheden
içerideki kapı bi-
çimlenişi

Resim 84- Cepheden içeride kapı biçimlenişi

Resim 85- Cephenin
ortasında kapı bi-
çimlenişi

Resim 86- Cephenin
bir kenarında kapı
biçimlenişi

dır (Tablo 7).

4.2.3. Saçaklar

1848 Birinci Ebniye Nizamnamesi'nin 17.bendine göre; " Gerek kagir gerek ahşap bil cümle han ve hane ve dükkanın asıl saçakları 18 parmak arzında olup, kapıları üzerlerine ve dükkanların sokak yüzlerine yapılacak siperleri demir saçtan olarak 18 parmak enliliğinden ziyade olmayacaktır "68.

Ayvansaray'da saçaklar ahşap yapılarda bazen fuuşlarla süslenmiş ve fazla geniş tutulmamıştır (Resim 88).Kagir yapılarda da geniş olmayan saçaklarda tuğla ile yapılan süslemeler ve sıvalı bezemeler kullanılmıştır.

4.3. STRÜKTÜR VE MALZEME

4.3.1. Ahşap Yapıların Strüktürü

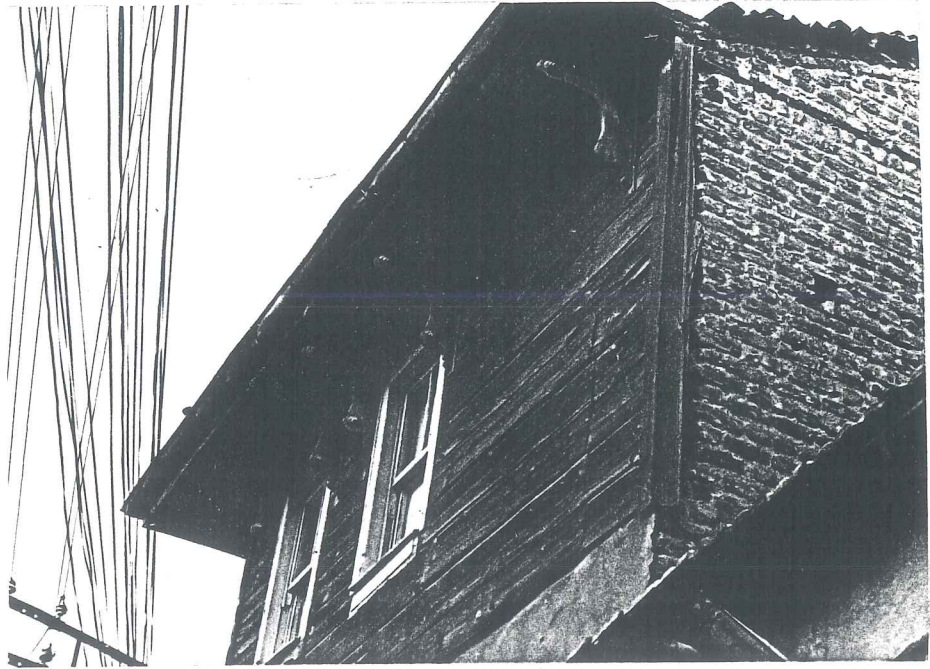
Moloz taş temel üzerinde bulunan, bir alt tabana oturan kirişler ve dikmelerden oluşan bir sistemdir. Dikme aralıkları en çok 45 cm.dir.Dikmeler ara kuşaklarla bağlanmış,alt tabanla ana dikme ara ara payandalarla desteklenmiştir.Dış kaplama değişik değişik tiplerde ahşap, iç kaplama isi bağıdadi üzeri sıva yapılmıştır (Resim 89).

4.3.1.1. Kaplamalar (Tablo 8)

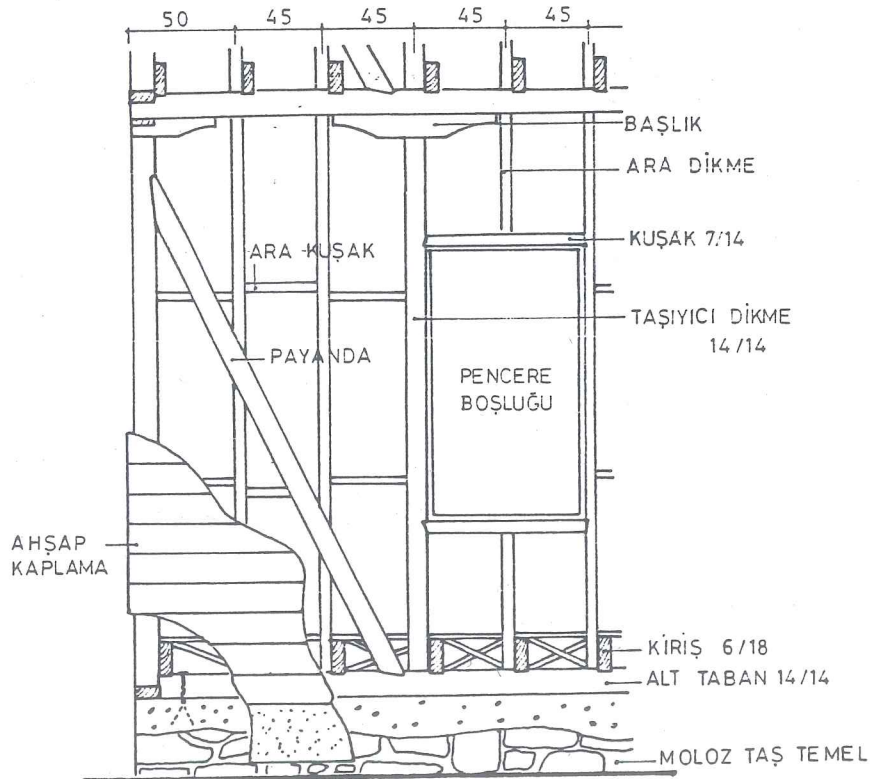
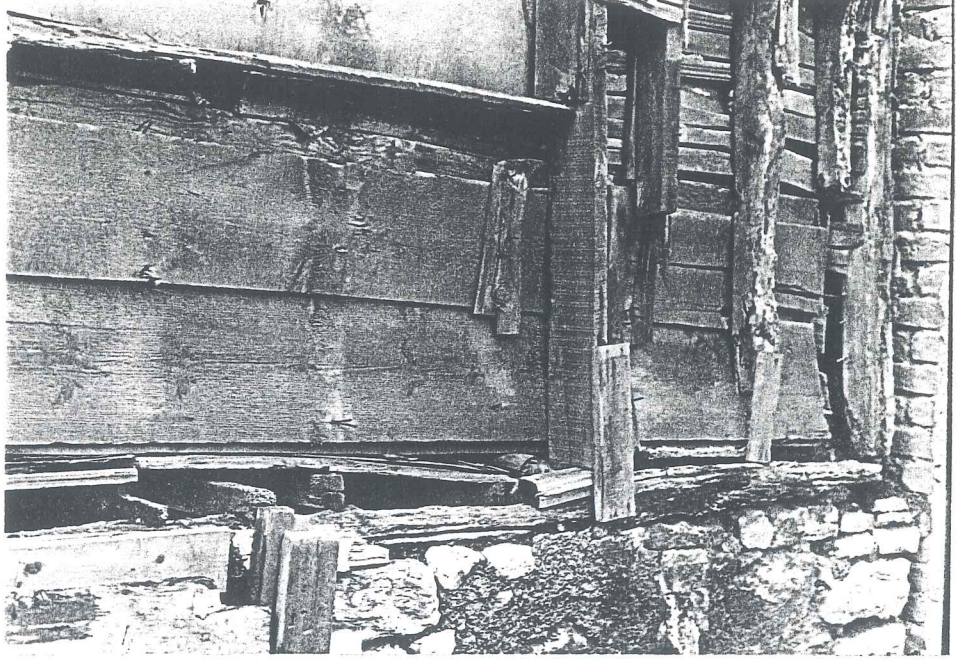
Hemen hemen bütün yapılarda yuvarlak profilli kaplama değişik genişliklerde kullanılmıştır (Resim 90-91).

Resim 87- Basamaklarla çıkılan giriş

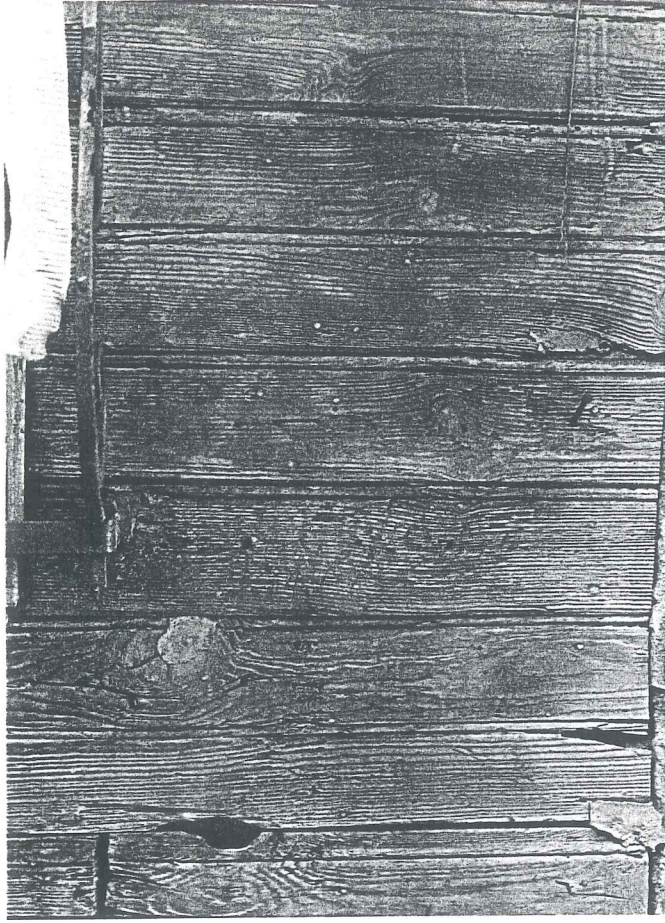
Resim 88- Saçak furuřları

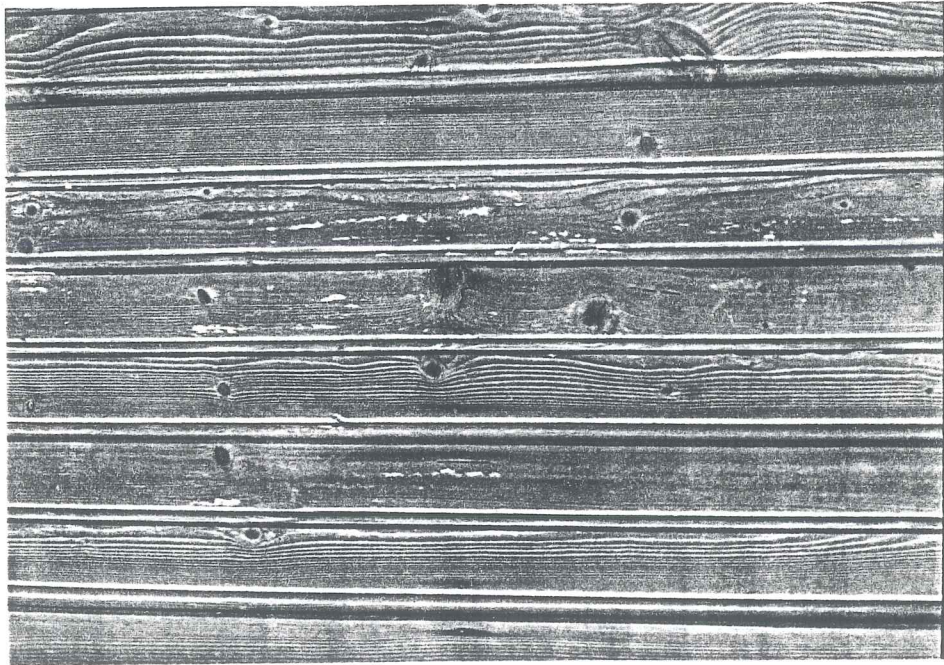
Resim 89

Tablo 8. AHŞAP YAPILARDA CEPHE KAPLAMALARI

YUVARLAK PROFİLLİ	
DÜZ PAHLI	
YUVARLAK PROFİLLİ	

Resim 90- Cephe kap-
lama örneđi

Resim 91- Cephe kaplama örneđi

4.3.2. Kagir Yapılarda Duvar İşçiliği

Ayvansaray'daki kagir yapılarda genellikle cephe düz sıvaladır. Sıvalı düz cephelerde bazen kapı ve pencere kenarlarında süslü ince söveler yapılmıştır (Resim 92). Ahşap yapıların kagir olan alt katlarında ise pencere kenarlarında tuğladan yapılan süsleme ve söveler çok görülmektedir (Resim 93).

Resim 92

Resim 93

S O N U Ç

5. SONUÇ : KORUMAYA VE ÇEVRE DEĞERLENDİRMESİNE YÖNELİK ÇALIŞMALAR-ÖNERİLER

Bu çalışmada Haliç-Ayvansaray bölgesinin fiziki durumu ve tarihsel gelişimi incelenmiş, sınırlanan alan içerisinde korumaya yönelik tesbit ve analiz çalışmaları yapılmıştır.

Bundan sonraki çalışmalara esas teşkil etmesi açısından surların dökümantasyonu üzerinde özellikle durulmuş ve rölöve çalışması yapılmıştır.

Sınırlanan çalışma alanı içinde iki adet fonksiyonel cami, bir ayazma, sadece dört duvarı kalmış Nakşibendi Tekkesi, iki adet türbe, üç çeşme, hamam, sur kalıntıları, sur duvar ve kuleleri ile sur içinde ahşap ev adaları bulunmaktadır.

Koruma, bugüne dek yaşayabilmiş olan değerlerin bundan sonra da varolması demektir. Sıhhileştirilmenin gerçekleşmesinde de yapıların buldukları durum ve stilleri önemli olmamalı, yalnız başına fazla anlamı olmasa bile surlarındaki harap ve bakımsız ahşap evler gurubu şehrin tarihsel fizyonomisinde oynayacakları rol gereği önemli olmalıdırlar.

Suriçi Tokludedede bölgesinde ayakta kalmış yaklaşık 14 evden, 5 tanesi özgün durumu korunabilecek durumdadır. Diğerlerinin ise cepheleri restorasyon yapılarak korunmalıdır. Kütlesi ile çevreye uyumlu yapıları yeni cephe önerileri ile bölgeye kazandırılmalıdır. Tokludedede bölgesi motorlu ulaşımına kapatılmalıdır. Kafesçi Yümnü Sokak'ta özgün yol kaplaması bırakılarak, Tokludedede Sokağı ise modern taş kaplama yapılmalıdır. Evlerin bahçeleri yeşili korumak amacıyla düzenlenmelidir.

Surlar tamamen yeşil bantlar içine alınmalı, aralarında yine modern bir döşeme malzemesiyle gezinti yolları düzenlenmelidir.

Surların restorasyonu gerçekleştirilirken doğu duvarı önündeki merdivenler onarılmalı, duvarlar üzerinde seyir ve fotoğraf çekme imkanları yaratılmalıdır.

Kuleler ve sur duvarları Haliç ve çevre yolundan görüntüleri düşünülerek aydınlatılmalıdır. Ön duvarlar alçak basınçlı sodyum buharlı lamba ile sarı ışık verilerek, kuleler ve arka duvarlar yüksek basınçlı sodyum buharlı lamba ile koyu sarı ışıkla aydınlatılmalıdır.

Duvarların bozulmalarına neden olan bitki, su ve zemin kaymalarına karşı önlemler alınmalıdır.

Kuyu Sokak'taki İskenderbey Çeşmesi'nin doldurulmuş olan yalağı açılmalı ve çeşme onarılmalıdır.

Ayvansaray caddesindeki çeşme numaralama sistemiyle, İvaz Efendi Camii bahçe kapısı önündeki meydan çeşmesi

ise hidrolik krikolarla kaldırılarak restore edilmelidir.

Türebeler ve hazireler de yeşili korumak ve ziyaret imkanlarını kolaylaştırmak amacıyla korunmalıdırlar.

Hazreti Cabir Camii fonksiyonunu yerine getiren bir kilise camidir. Karşısındaki abdest alma yerinin islah edilmesi ve bahçesinin düzenlenmesi gerekmektedir.

İvaz Efendi Camii'nin çevresi de tanzim edilerek giriş kapıları önüne sonradan yapılan rüzgarlıklar yerine, restitüsyon projesine göre son cemaat yeri yapılmalıdır.

Anemas Zindanları girişi ve kuleleri de surların restorasyon projesi içinde ve devamı olarak düşünülmelidir.

Hançerli Hamam çevresinde yoğunlaşmış gecekondular bölgesi kaldırılarak yerine bölgenin silüetini bozmayacak yeni yapılar önerilmelidir.

Emir Buhari Tekkesi'ne konumu göz önünde bulundurularak, yeni fonksiyon verilerek restorasyonu yapılmalıdır.

Bu bölgede daha önce envanter çalışmaları dahi yapılmadığı düşünülürse, bu çalışmaların sınırlanan bölgeden daha geniş bir alanda (Örneğin, Eğrikapı ve Tekfur Sarayı'na dek) ve daha detaylı projeler hazırlanması

ile bu projelerin uygulanması yararlı olacaktır.

Proje ve planlamaların üniversite, belediyeler ve ilgili kuruluşlarca yapılarak mal sahipleri veya devletçe gerçekleştirilmesi imkanlar içinde olmalıdır.

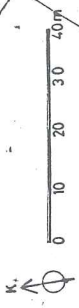
E K L E R

TARİHİ YAPILAR

1. Atik Mustafa Paşa Camii
2. Aya Vlaherna Ayazması
3. Emir Buhari Tekkesi
4. İvaz Efendi Camii
5. Hançerli Hamam
6. Surlar
7. Ebu Şeybet'ül Hudri Türbesi
8. Muhammed'ül Ensari Türbesi
- 9-10-11. Çeşme

115

ayvansaray cad-desi

kayn sok.

dama lasi sok.

ayvansaray

bostan sok.

kilitli sok.

marul sok.

yumu sok.

kaleci

loklu dete sok.

devrizede sok.

ayvansaray kilitli sok.

YAPIM SİSTEMLERİ ANALİZİ

Ahşap Yapılar

Kâğır Yapılar

Betonarme Yapılar

116

YAPISAL VE STATİK DURUM ANALİZİ

Sorunu Olmayan Yapılar

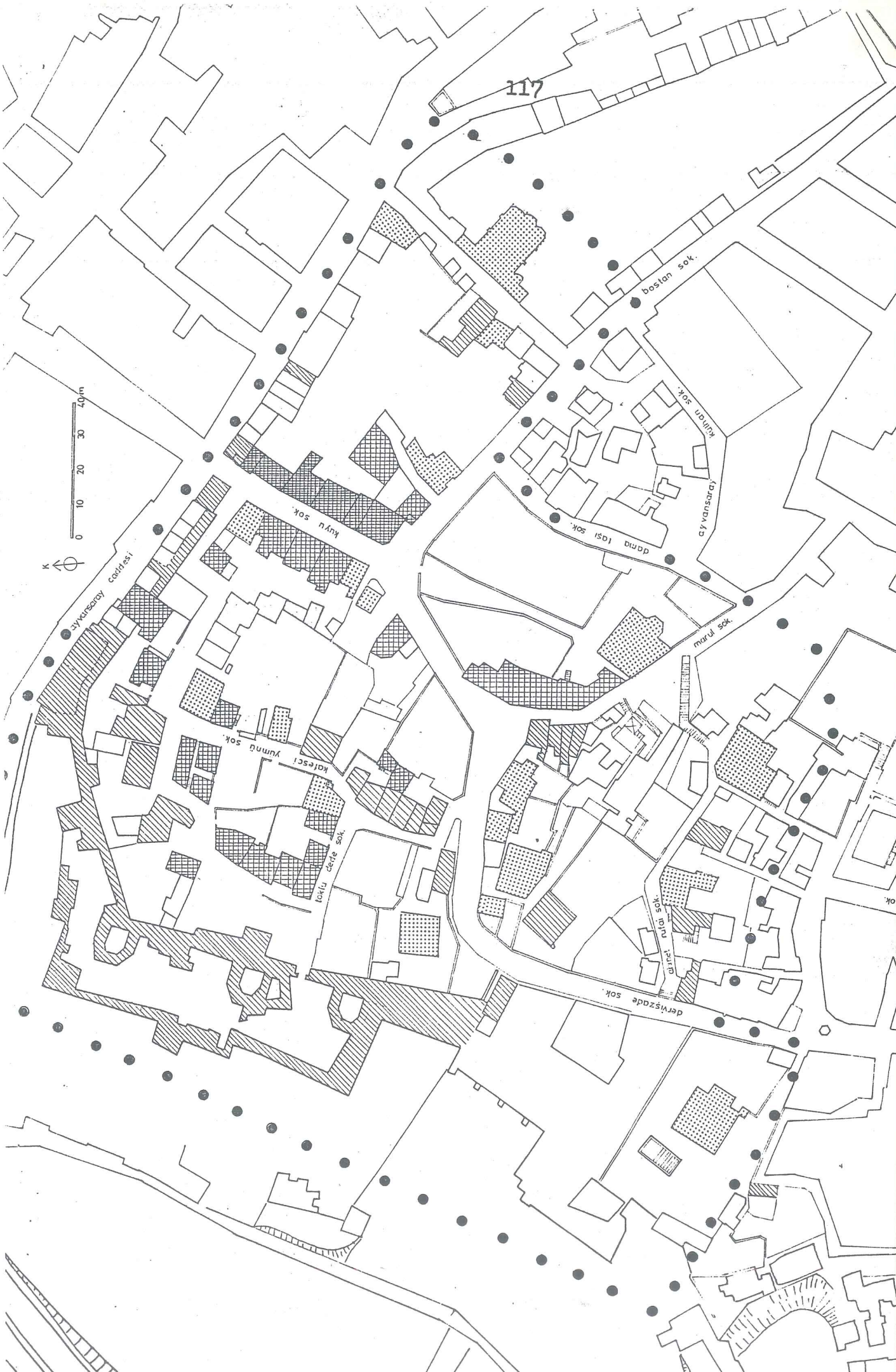
Basit Onarım Gerektiren Yapılar

Önemli Onarım Gerektiren Yapılar

Analiz Dışı Yapılar (Depo-Baraka)

117

K

Cemalpaşa Caddesi

kuyu sok.

kalıncı yumru sok.

teka çeşme sok.

dama İsmi sok.

ayvansaray kütüphanesi sok.

bostan sok.

marul sok.

dervişzade sok.

aralık nıhal sok.

K KAT ADETLERİ

YOL KAPLAMALARI ANALİZİ

 Asfalt

 Parke Taş

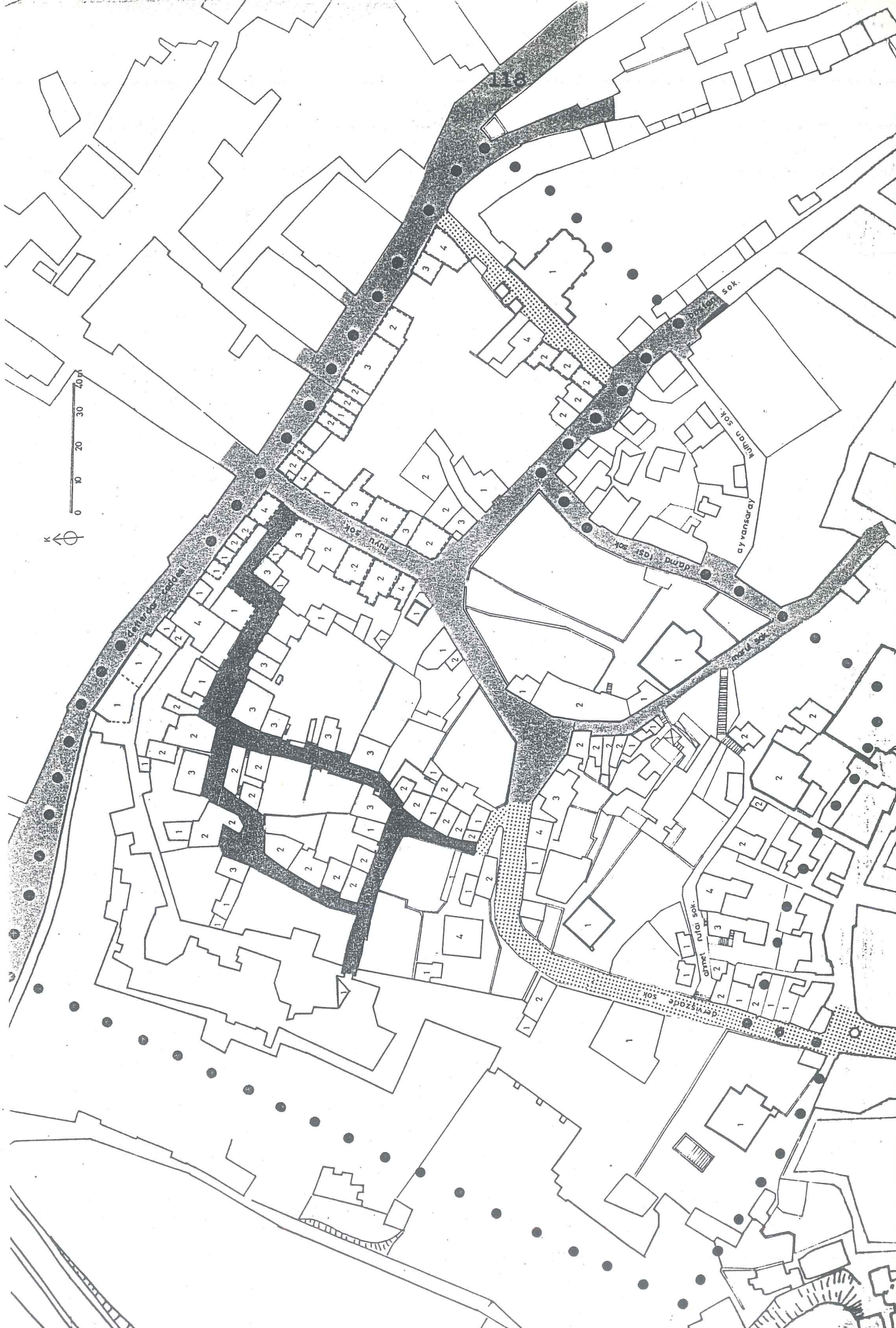
 Parça Taş

YAPI İŞLEVLERİNE GÖRE ANALİZ

 Kamu Yapıları

 Konut

 Ticaret-Konut

MİMARİ DEĞERLER ANALİZİ

I. Derecede Korunması Gerekli Yapılar
(Anıtlar)

II. Derecede Korunması Gerekli Yapılar
(Kütlesi ve Cephesiyle Çevreye Uyumlu Yapılar)

III. Derecede Korunması Gerekli Yapılar
(Kütlesiyle Çevreye Uyumlu Yapılar)

Yeni Yapılar (Kütlesiyle Çevreye Uyumlu)

Yeni Yapılar (Kütlesi ve Cephesiyle Çevreye Uyumsuz)

Korunması Gereksiz Yapılar

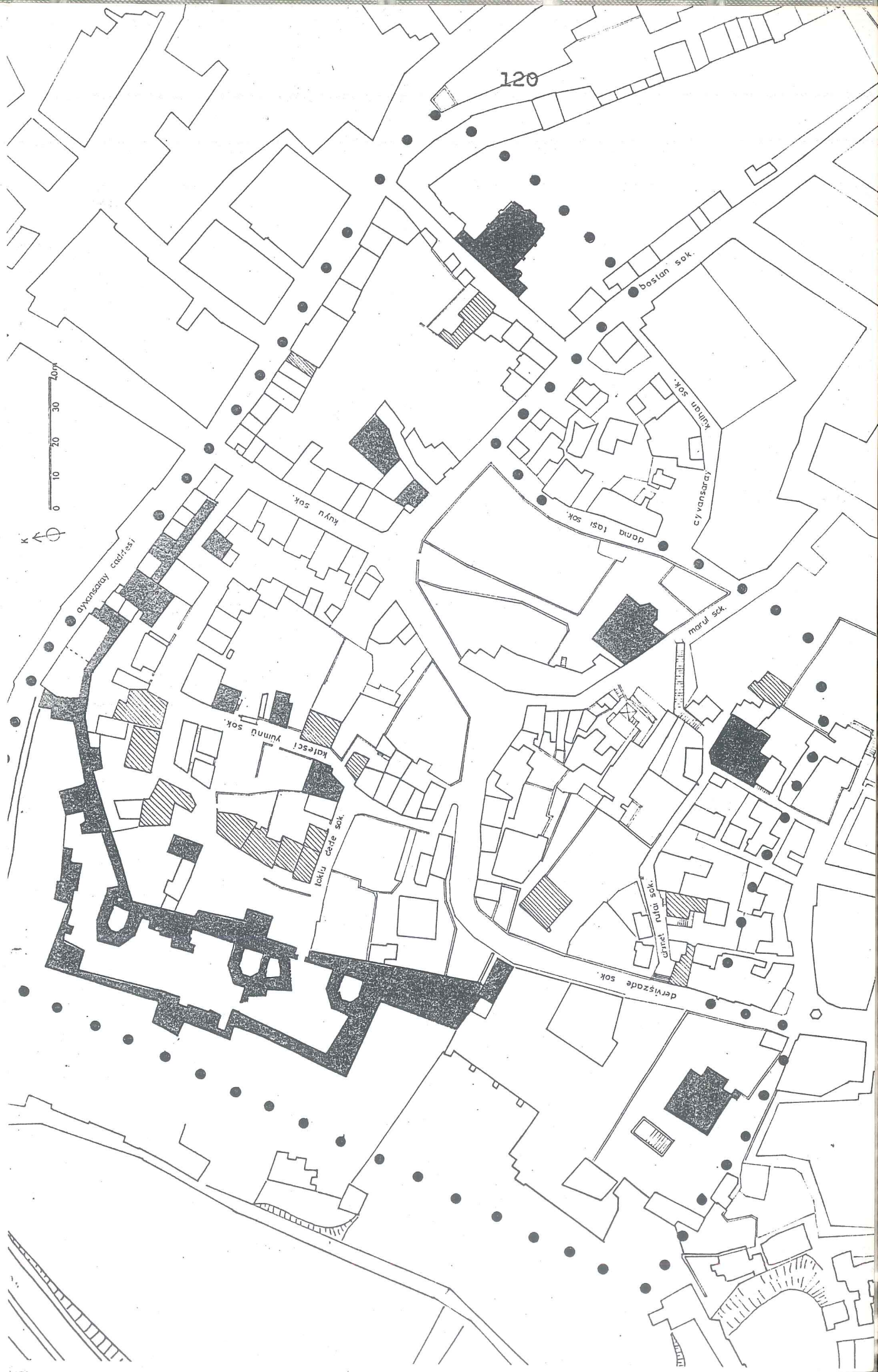
DEĞERLENDİRME

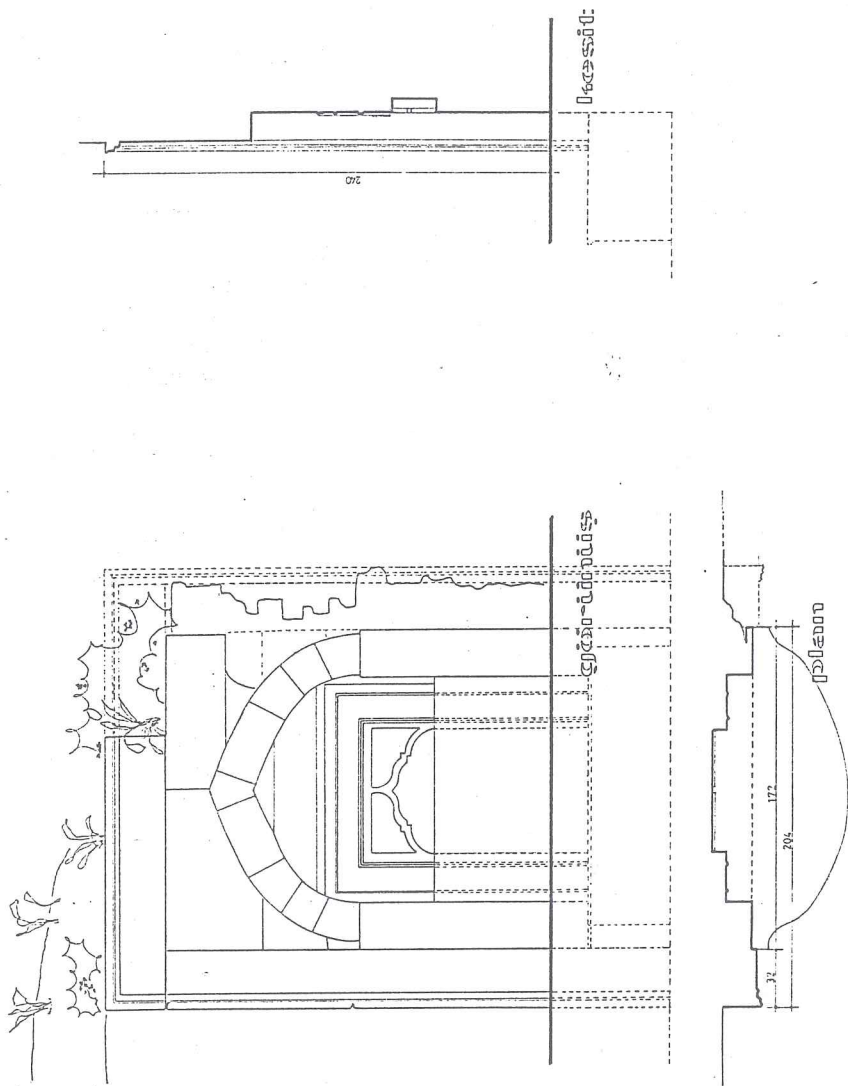
Özgün durumun korunması gerekli yapılar (Plan-Cephe)

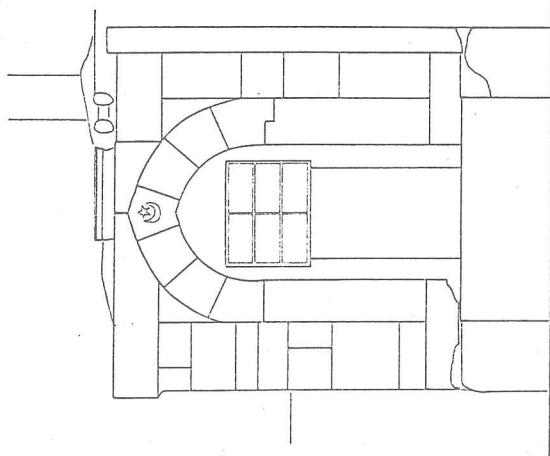
Yalnız cephesinin korunması gerekli yapılar

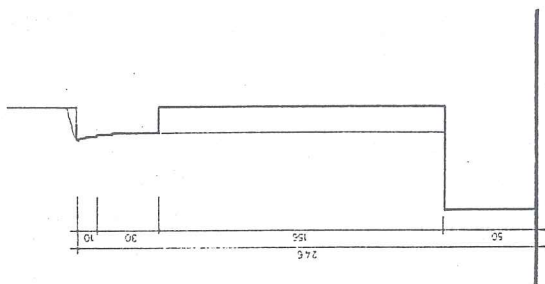
AYVANSARAY CAD. ÇESME

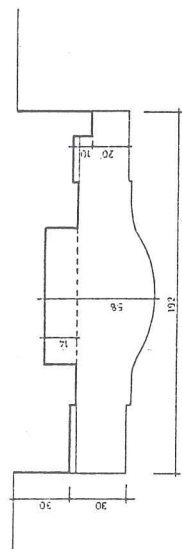
ISKENDERBEY ÇEŞMESİ

ÇEŞME İZMİNİ

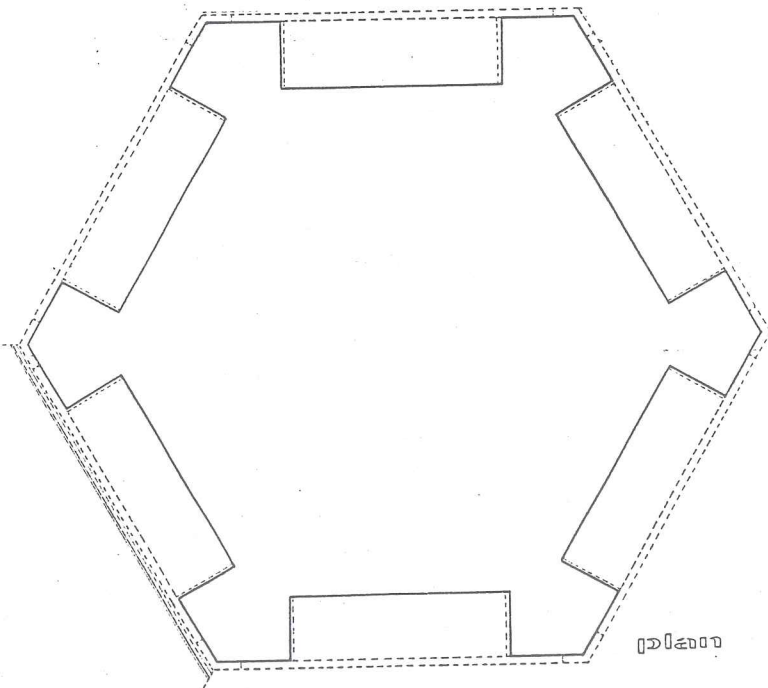
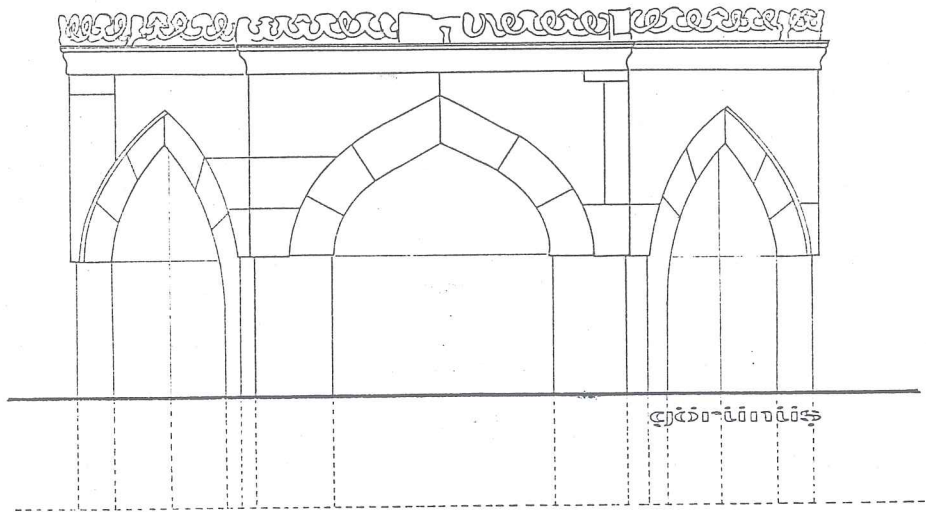

ÇEŞME YÜZÜ

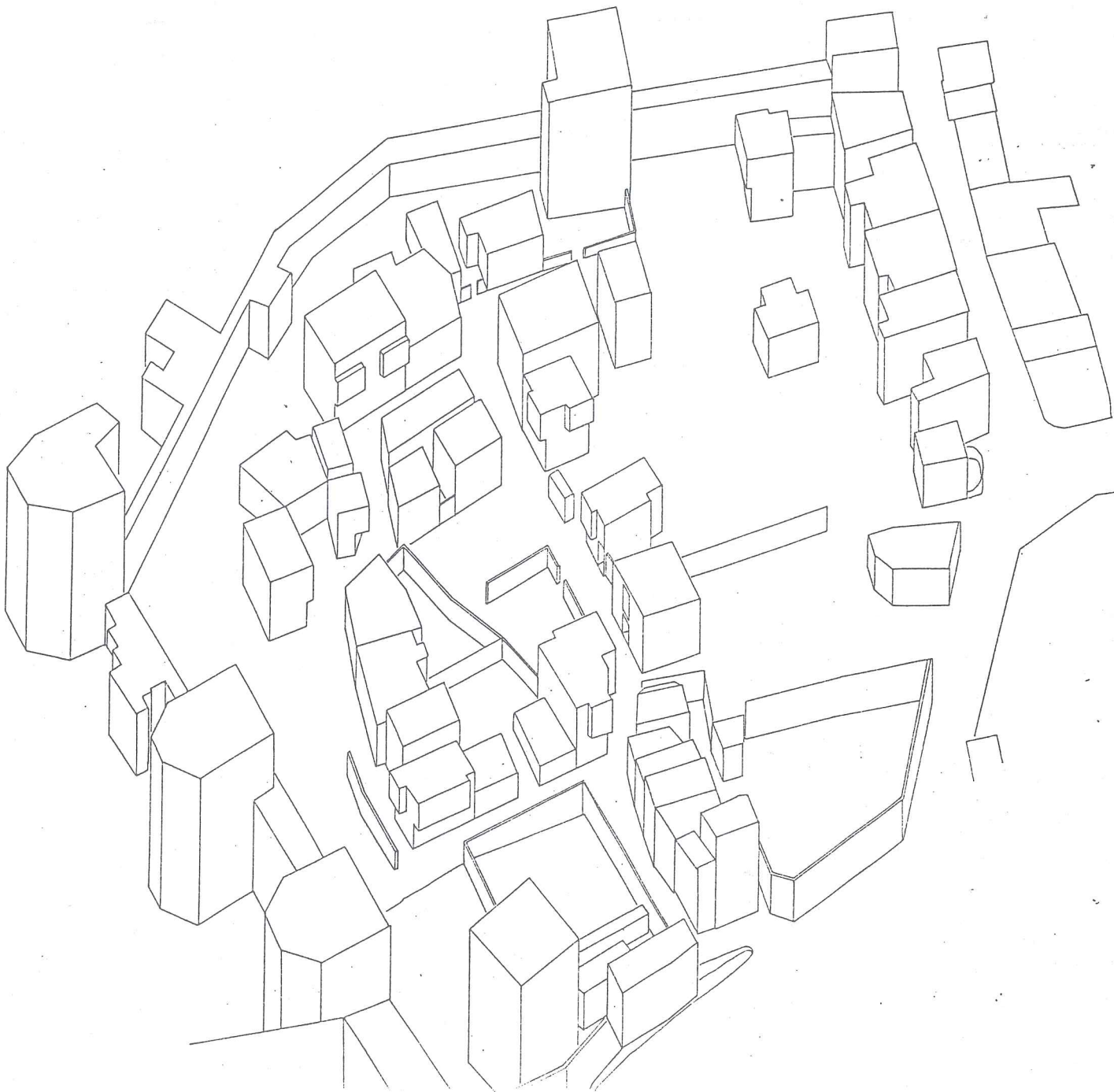
ÇEŞME İZMİNİ

MEYDAN ÇEŞMESİ

0 20 40 60 80 100cm

0 5 10 15 20 25 m.

125

ayvansaray
caddesi

kuyu sok.

ZEMİN KAT PLANLARI

sok.

yumu

katısci

toklu dede sok.

126

ayvansaray caddesi

kuyu sok

I.KAT PLANI

kafesci yumnu sok

toklu dede sok

0 5 10 15 20 25m

ayvansaray caddesi

127

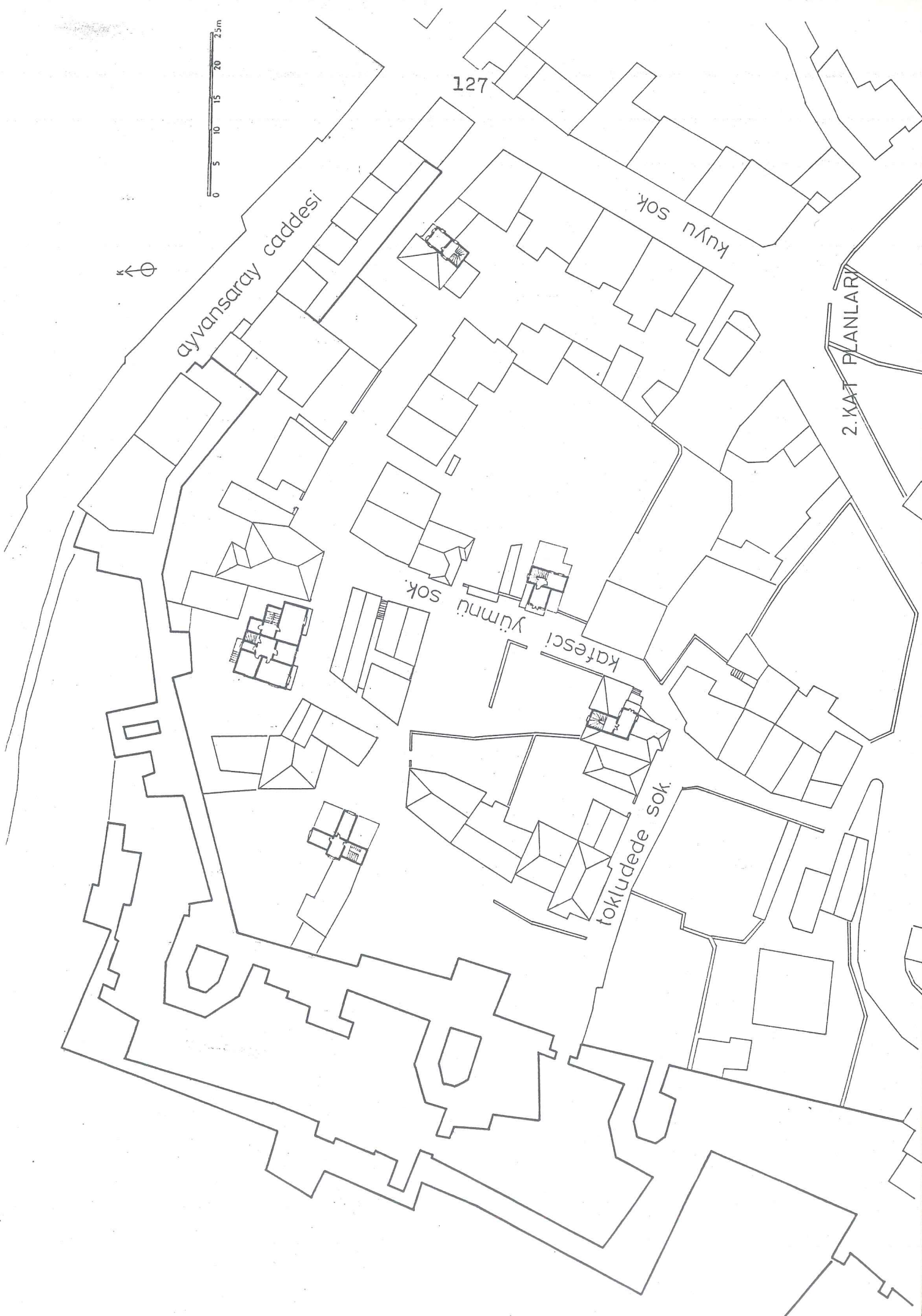
kuyu sok

2.KAT PLANLARI

yümnü sok

kafesci

tokludede sok

ayvansaray caddesi

128

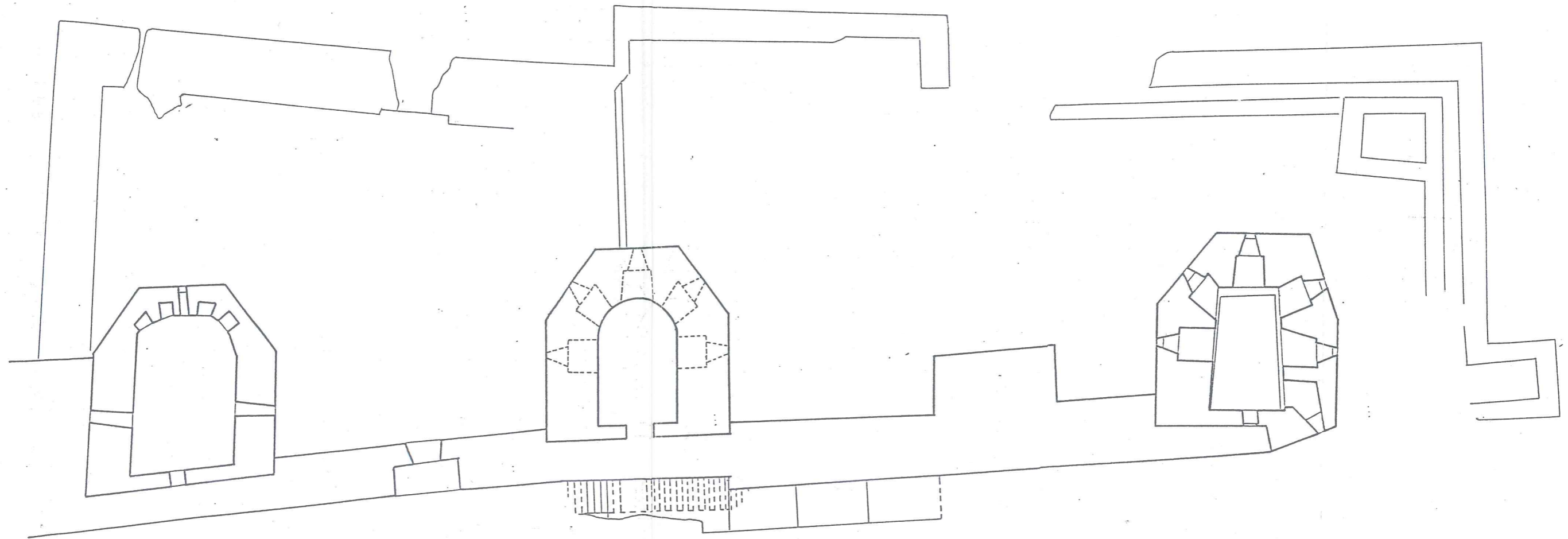
kuyu sok

kafesci yumnu sok

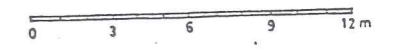
tokludede sok.

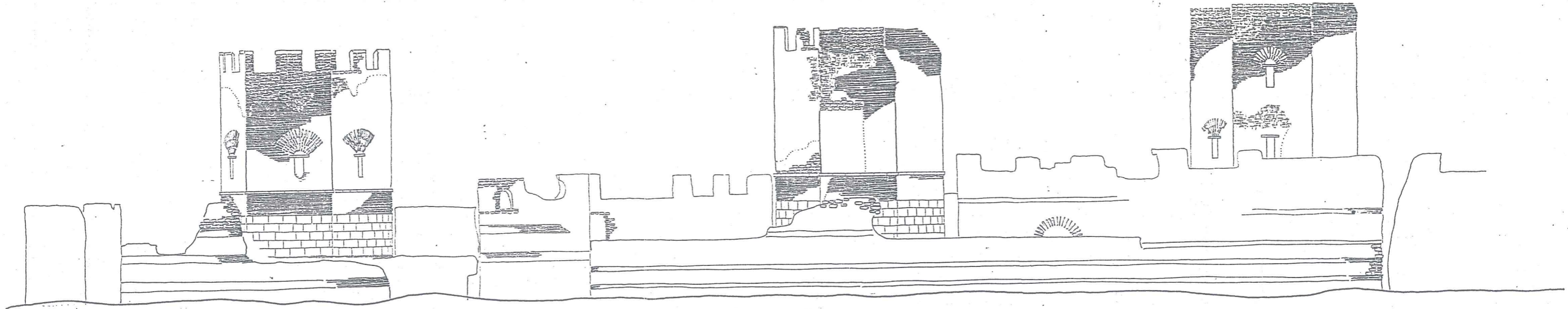
CATI PLANLARI

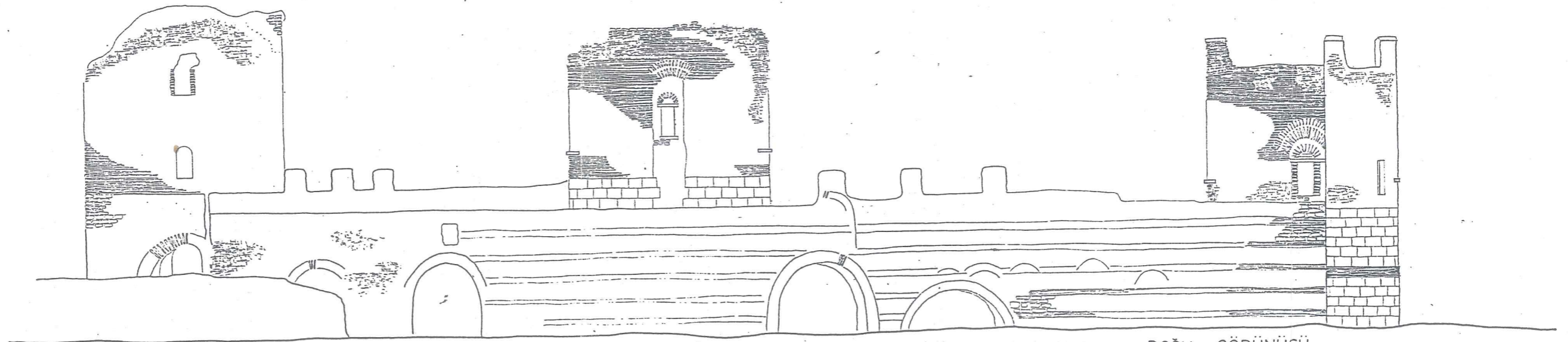

PLAN _____ 1/200

BATI GÖRÜNÜŞÜ

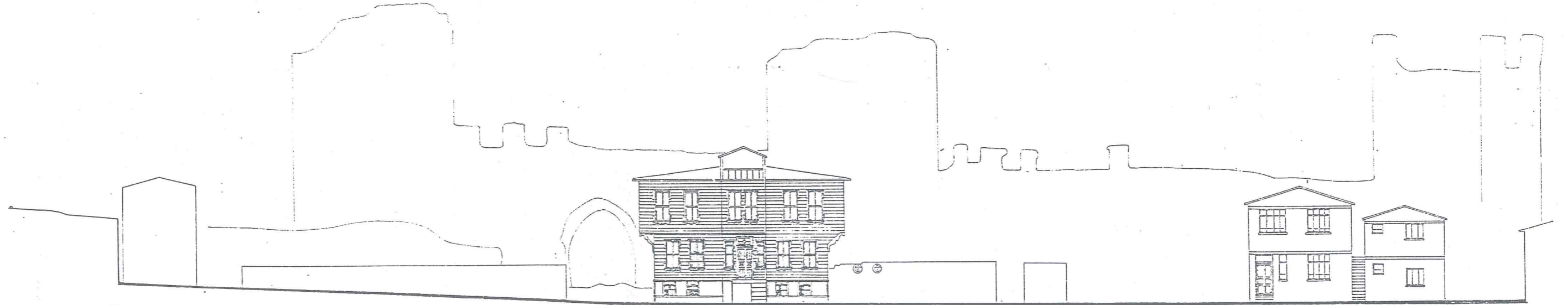

DOĞU GÖRÜNÜŞÜ

0 3 6 9 12 m

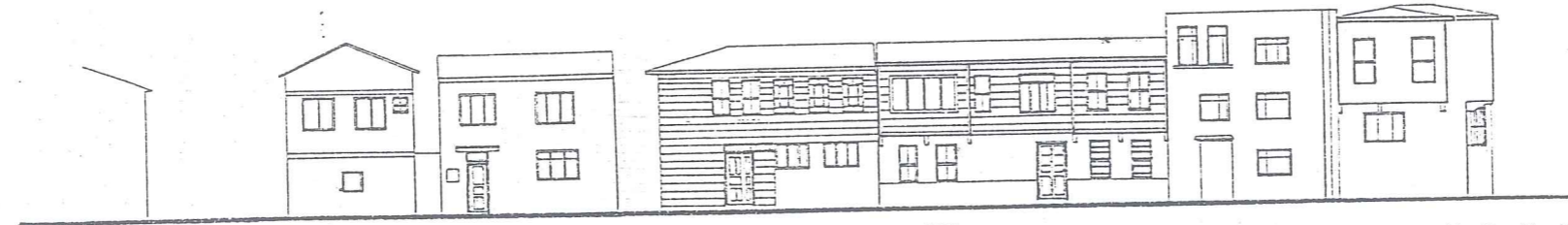

KAFESÇİ YÜMNÜ SOKAK DOĞU GÖRÜNÜŞÜ

KAFESÇİ YÜMNÜ SOKAK BATI GÖRÜNÜŞÜ

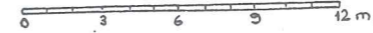
0 3 6 9 12m

TOKLUDEDE SOKAK DOĞU GÖRÜNÜŞÜ

TOKLUDEDE SOKAK KUZAY GÖRÜNÜŞÜ

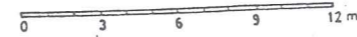

KAFESÇİ YÜMNÜ SOKAK DOĞU GÖRÜNÜŞÜ - ÖNERİ -

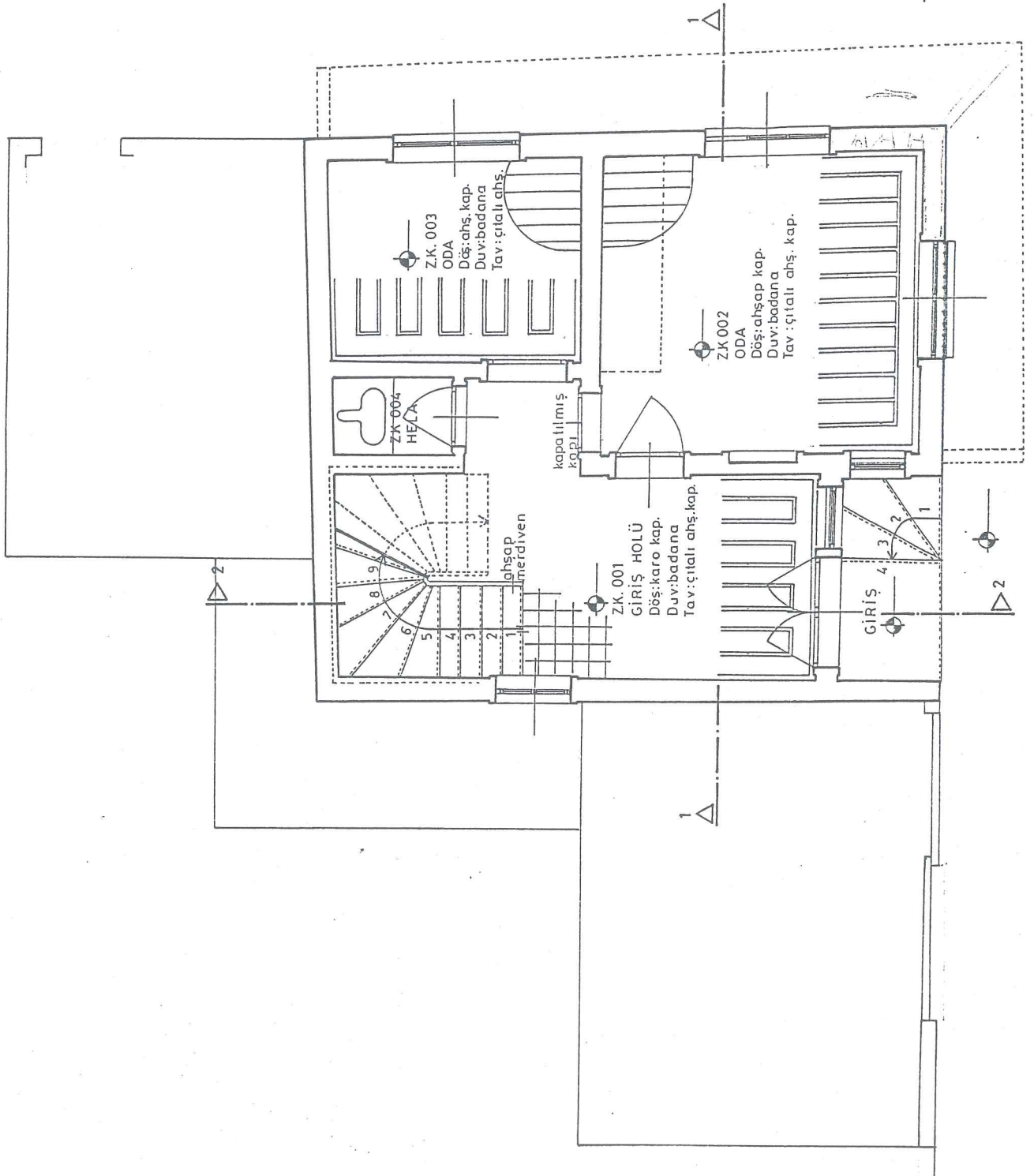

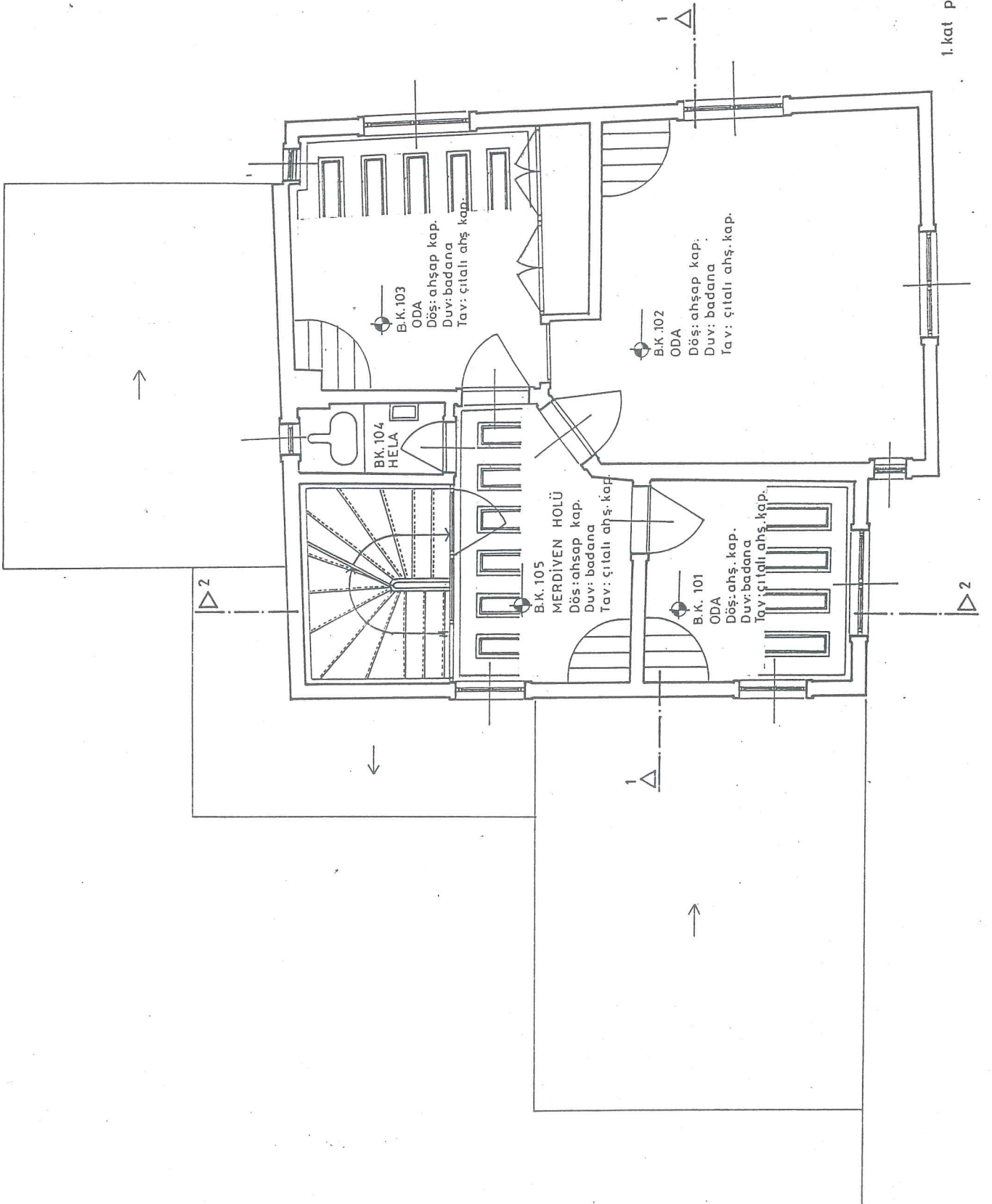
TOKLUÇEDE SOKAK KUZEY GÖRÜNÜŞÜ - ÖNERİ -

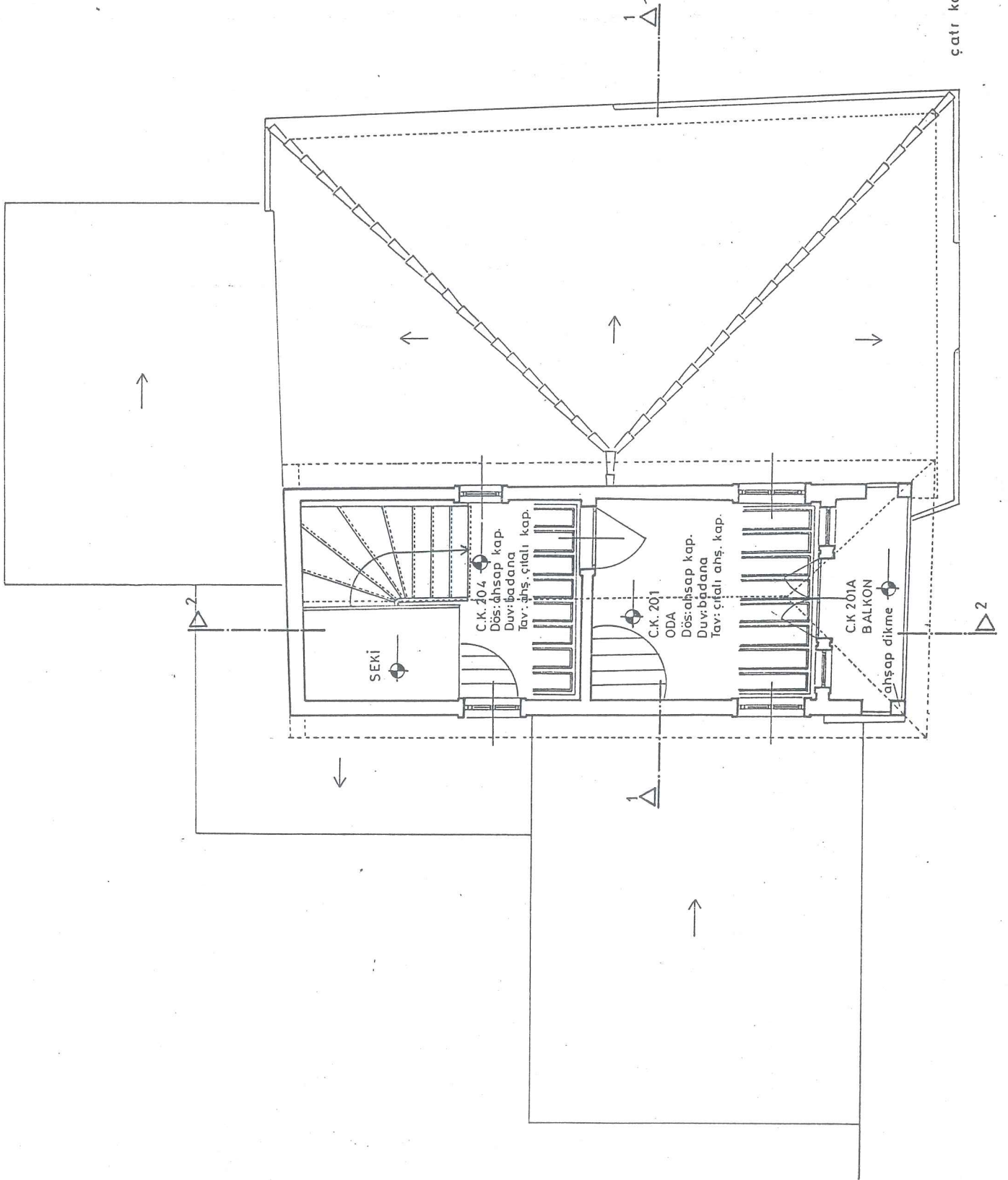

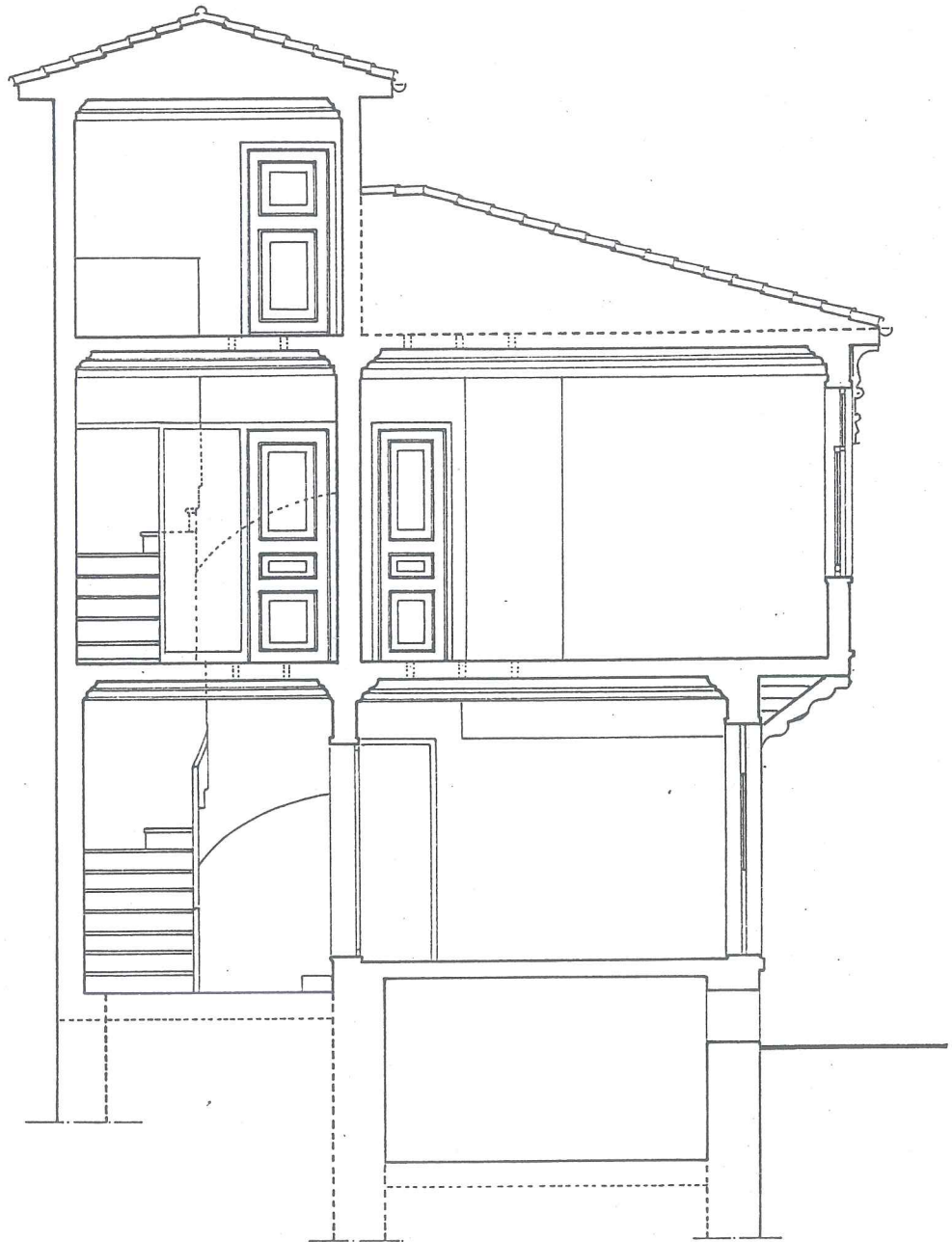
TOKLUDEDE SOKAK
no:3

zemin kat planı

1-1 kesiti

2.2 kesiti

giriş cephesi

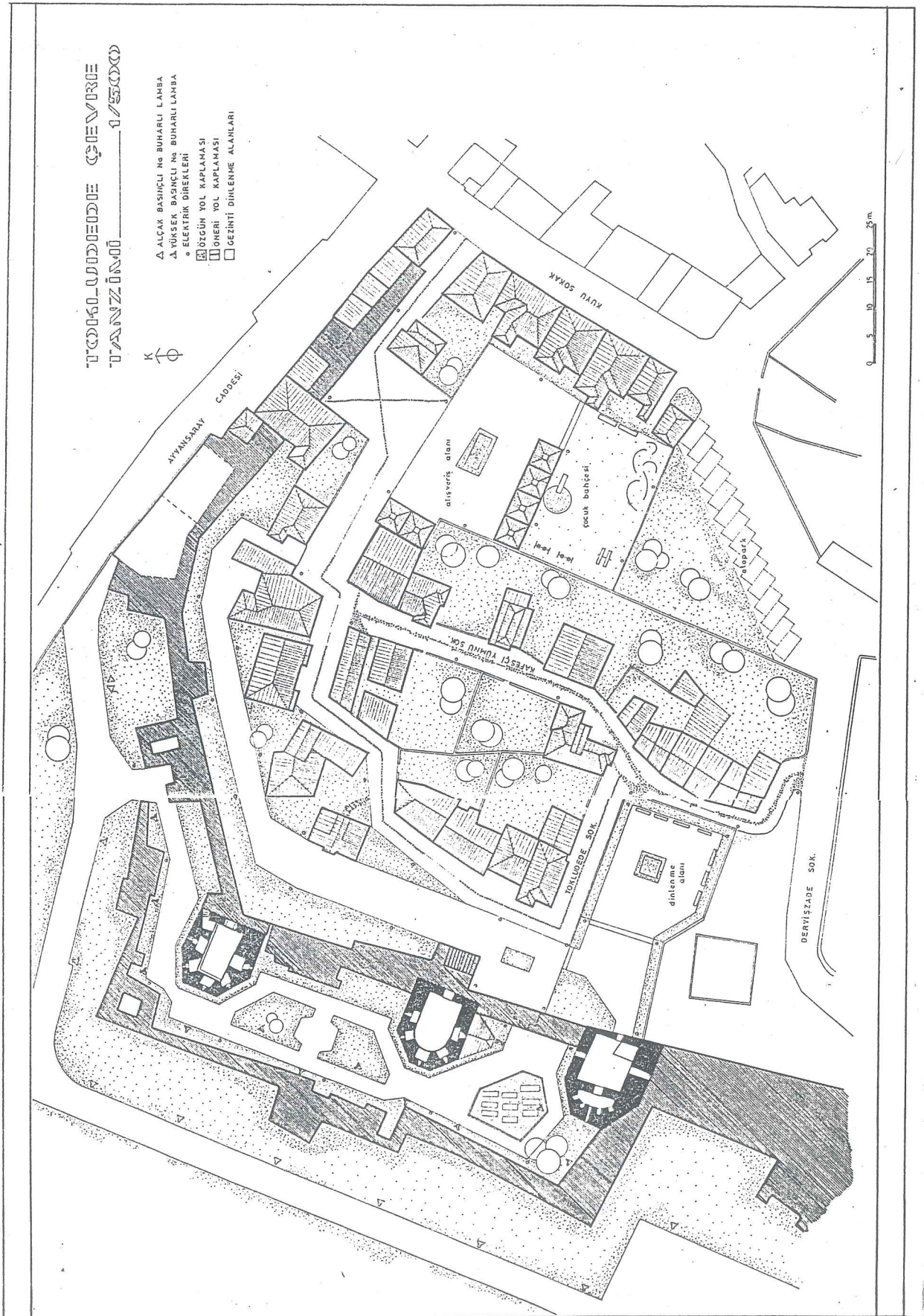

yan cephe

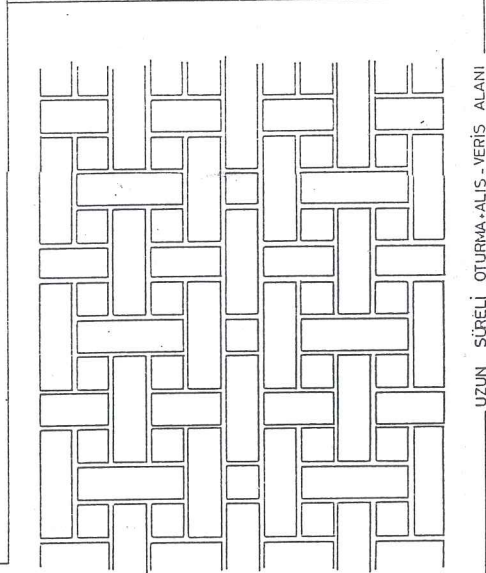
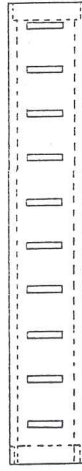
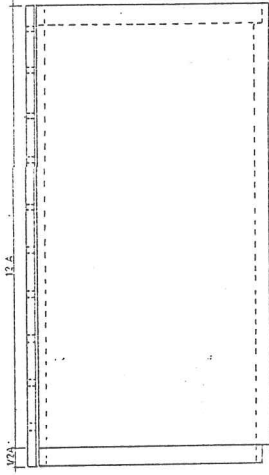
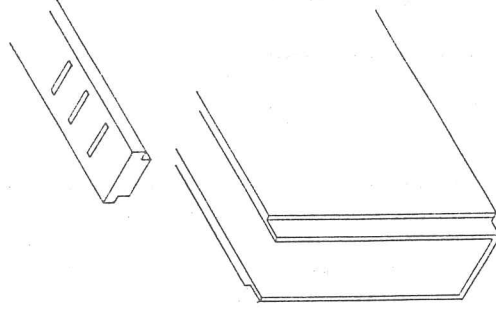
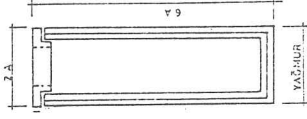
TEKNİK ÇİZİM 1/5000

- ▲ ALÇAK BASINÇLI NÖ BUHARLI LAMBA
 ▲ YÜKSEK BASINÇLI NÖ BUHARLI LAMBA
 ○ ELEKTRİK DİREKLERİ
 ■ ÖZGÜN YOL KAPLAMASI
 □ İNERİ YOL KAPLAMASI
 □ GEZİNTİ DİHLENME ALANLARI

K

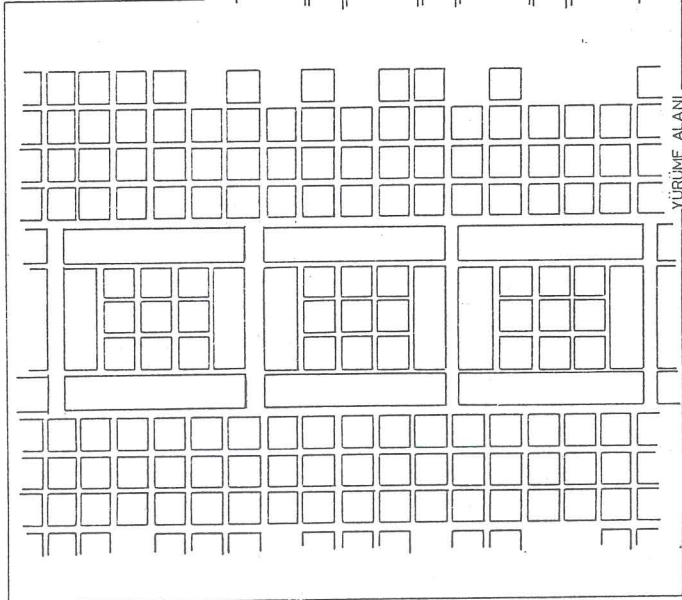
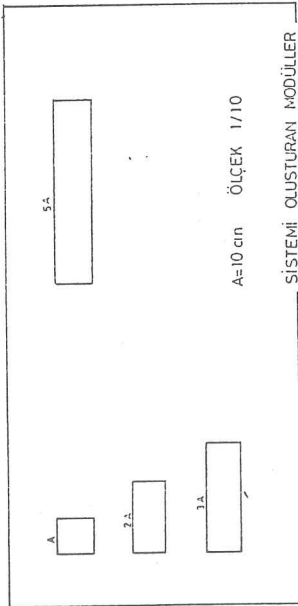
SİLİNDİR DÖŞEME

1/10.

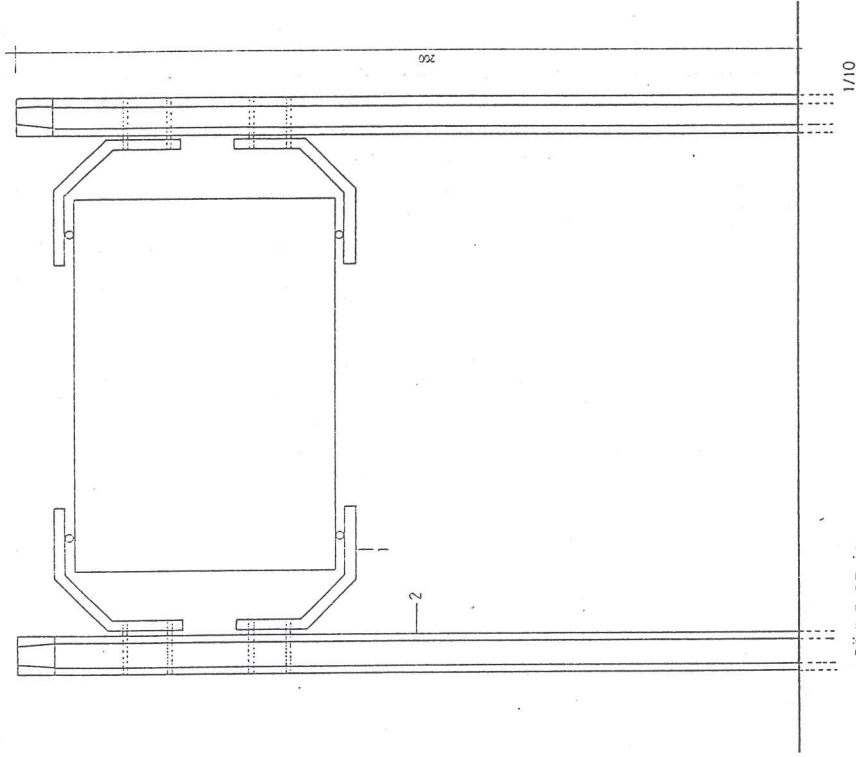
UZUN SÜPELİ OTURMA ALIŞ - VERİŞ ALANI

DÖŞEME SİSTEMİ - YÜRÜME ALANI

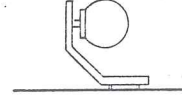
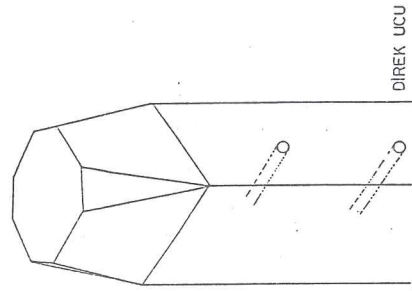

YÜRÜME ALANI

DÖNÜDÜRÜ PANOSU

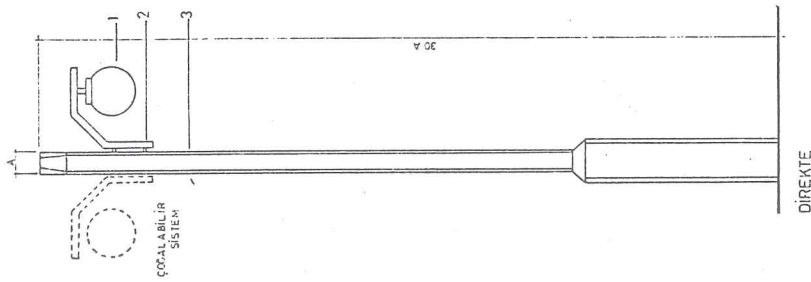

1. DÖNME DEMİR
2. BETON - çakıl gri, sıvalı, döküm.

DUVARDA

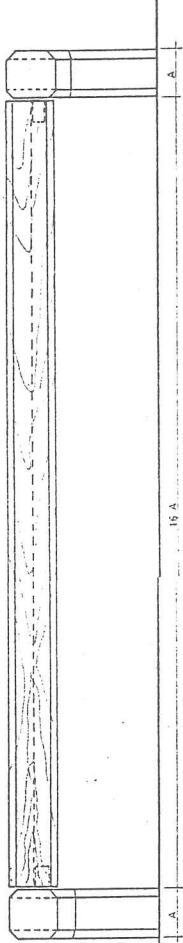
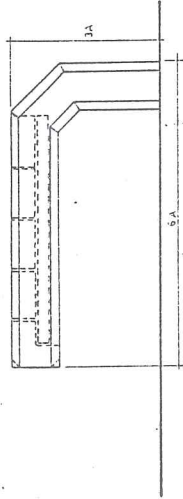
AYDINI-AIYINA

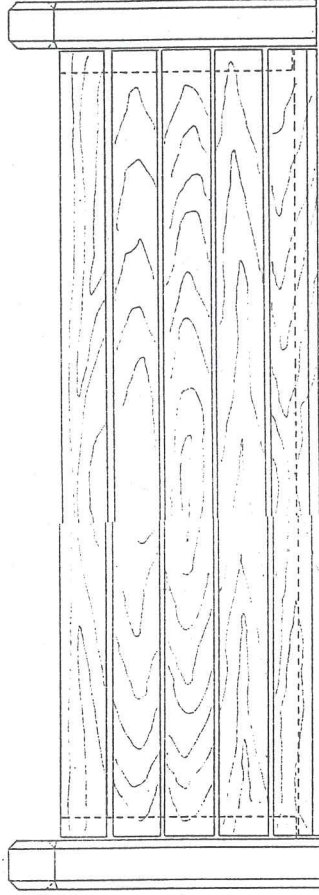
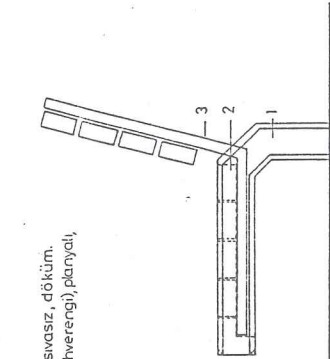
1. CAMI - mat (buzlu), beyaz.
2. DÖNME DEMİR
3. BETON - çakıl gri, sıvasız, döküm.

1/15

ÇATI UYRUMU

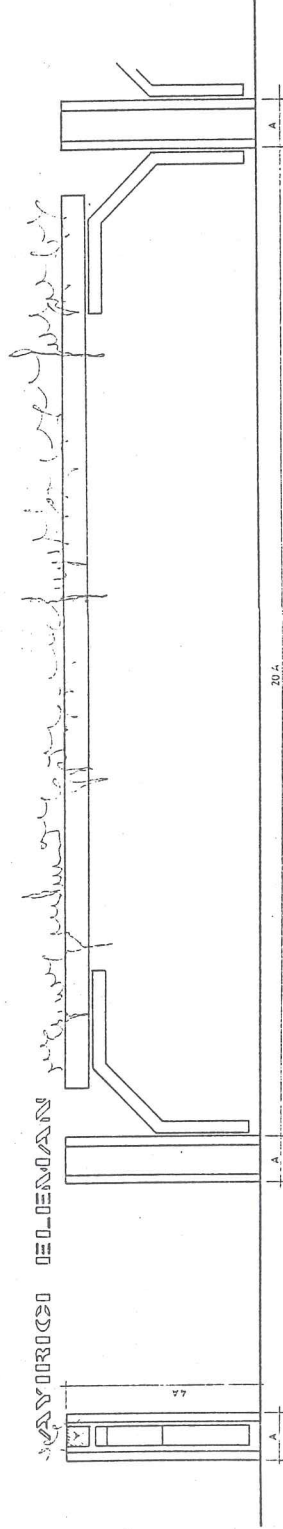

1. BETON, çakıl gri, sıvasız, döküm.
 2. AHSAP-çam (a. kahverengi), planyol, cilalı.
 3. DÖVME DEMİR

1/5

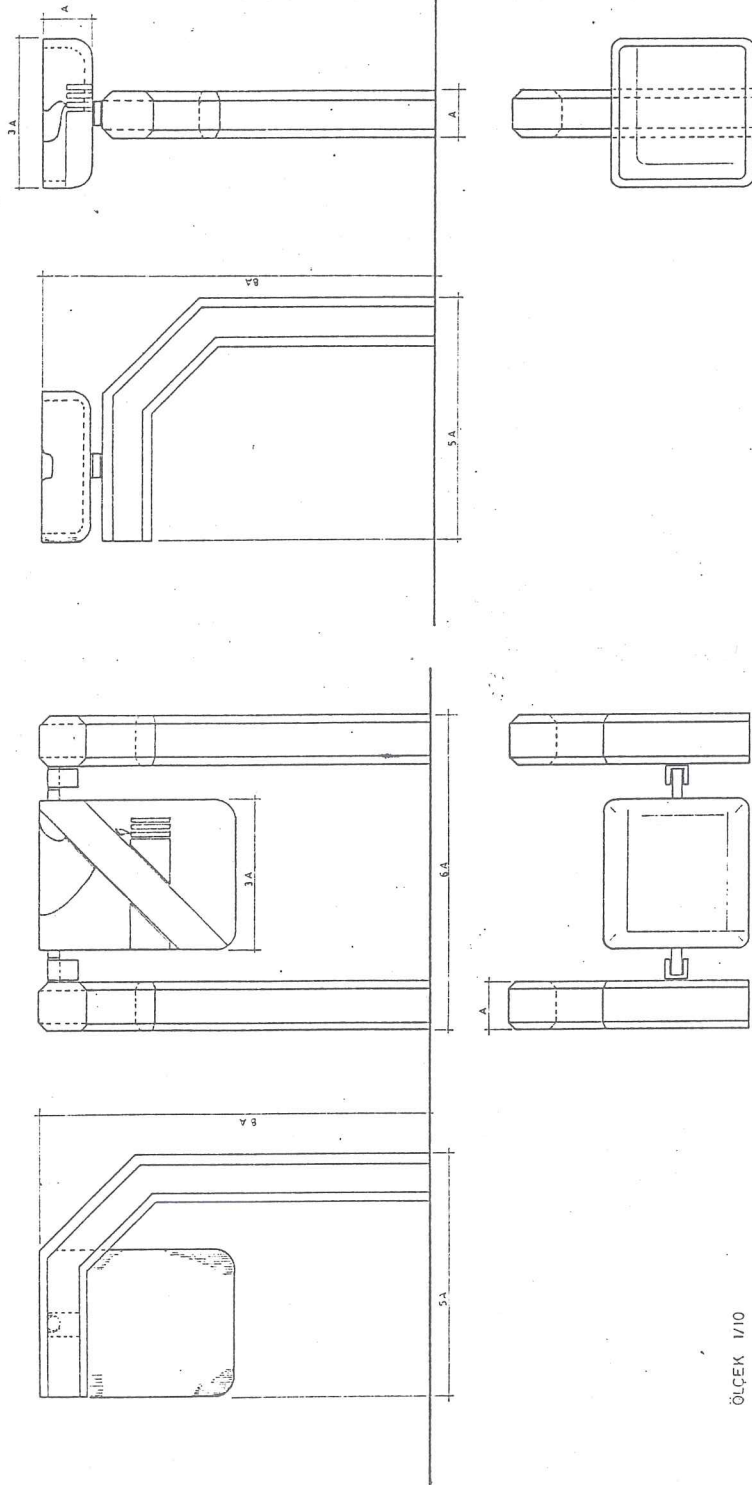
ANVORUÇSU DELENMAN

1/10

CSÖDP

ÖLÇEK 1/10

N O T L A R

1. Tezcan, "Haliç ve Çevresi", s.28.
2. TOĞROL, Haliç'in Geoteknik Sorunları, s.3.
3. "İstanbul", İslam Ansiklopedisi, cilt 5, kısım 1, s.1140.
4. İbid.
5. İncicyan, 18. Asırda İstanbul, s.9.
6. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, cilt 3, s.1653-1655.
7. Müller, Bildlexikon---, s.301.
8. Kuban, "İstanbul'un Tarihi Yapısı", s.31.
9. İbid., s.19.
10. İbid., s.20.
11. Gökbilgin, "İstanbul", s.1149.
12. Sağman, İstanbul Hendekleri, s.883.
13. Müller, Loc.cit.
14. Dirimtekin, Fetihten Önce Haliç---, s.27-29.
15. Sağman, op.cit., s.884.
16. Müller, op.cit., s.303.
17. Schneider, Dielandmawer---, s.5.
18. İbid., s.14-15.
19. Müller, Loc.cit.
20. Schneider, op.cit., s.3-4.
21. Ali Saim, İstanbul ve Eski Eserleri, s.139.
22. Schneider, op.cit., s.4.

23. Idem., Byzanz, s.83.
24. Millingen, Constantinople, s.120.
25. Mehmet Ziya, İstanbul---, s.122.
26. Müller, op.cit., s.305.
27. Mehmet Ziya, op.cit., s.121.
28. Müller, op.cit., s.223.
29. Ibid., s.224.
30. Kuban, op.cit., s.28.
31. Müller, Loc.cit.
32. Müller, op.cit., s.224.
33. Sağman, op.cit., s.883.
34. Müller, op.cit., s.47.
35. Ibid., s.206.
36. Schneider, op.cit., s.15-16.
37. Ibid., s.56.
38. Müller, op.cit., s.102.
39. Schneider, op.cit., s.53.
40. Müller, op.cit., s.82-83.
41. Kuban, op.cit., s.34.
42. Ibid., s.42.
43. Ibid., s.54
44. Stewig, İstanbul'un Bünyesi, s.12.
45. Kuban, op.cit., s.59.
46. Denel, Batılılaşma Sürecinde---, s.46.
47. Kuban, op.cit., s.60.
48. Ibid., s.67.
49. Koçu, op.cit., s.1643-1644.
50. İslam Ansiklopedisi, s.1214/82.

51. Eyice, Son Devir Bizans---, s.7.
52. Ibid., s.9.
53. Müller, op.cit., s.83.
54. Mehmet Ziya, op.cit., s.122.
55. Müller, op.cit., s.429.
56. Koçu, op.cit., s.1652.
57. Unver, İstanbul Sahabe Kabirleri, s.26.
58. Ibid., s.21.
59. Ibid., s.43.
60. Ibid., s.45.
61. Ibid.
62. Koçu, Loc.cit.
63. Denel, op.cit., s.43.
64. Stewig, op.cit., s.18.
65. Denel, op.cit., s.79.
66. Ibid., s.73.
67. Ibid., s. ~~XXXIV~~-XXXVIII.
68. Ibid.

B I B L İ Y O G R A F Y A

- AKGÜN, Armağan, Landschaft und Standart Als Bestimmende Einflüsse Auf die Gestalt der Stadt Istanbul, Zurich, Truninger, 1959.
- AYVERDİ, E. Hakkı, 19. Asırda İstanbul Haritası, İstanbul, Fetih Cemiyeti Yayını, 1958.
- DENEL, Serim, Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri, Ankara, O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Ara Yayınları, 1982.
- DIEHL, Charles, Constantinople, Paris, Librairie Renouvard, H. Laurens, 1924.
- DIEZ, Ernst, Alt Konstantinopel, München, Albert Mundt, 1920.
- DIRİMTEKİN, Feridun, Fetihten Önce Haliç Surları, İstanbul, Fetih Cemiyeti Yayını, 1956.
- EBERSOLT, J., Constantinople Byzantine et Les Voyageurs du Levant, Paris, 1918.
- ELDEM, S. Hakkı, Türk Evi Plan Tipleri, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayını, 1968.
- EYİCE, Semavi, Son Devir Bizans Mimarisi: İstanbul'da Palaiologoslar Devri Anıtları, İ.U. Edebiyat Fakültesi Yayınları no: 999, İstanbul, 1963.

- GL. de Beylié, L'Habitation Byzantine:Les Anciennes Maisons de Constantinople et Rue Bonaparte, Paris, Ernst Leroux,1902.
- GURLITT,Cornelius, Die Baukunst Konstantinopels, Berlin, Verlegt bei Ernst Wasmuth A.G.,1912.
- HURLIMANN,Martin, Istanbul,Paris,Atlantis Collection, 1958.
- INCİCYAN,P.G., 18.Asırda İstanbul,İstanbul Fetih Cemiyeti Enstitüsü Yayını no:43,1976.
İslam Ansiklopedisi,İ.U. Edebiyat Fakültesi Yayını,1956.
İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi,İstanbul,Tercüman Gazetesi Yayını,1982.
- JANIN,R., Constantinople,Byzantine,Paris,Institut Français Detudes Byzantine,1950.
- KAYABOĞAZI,Şeref, İstanbul ve Dolaylı Coğrafyası:(Tabii, Beşeri,İktisadi),İstanbul,1942.
- KLEISS,Wolfram, Topographisch Archaologischer Plan von İstanbul,Tubingen,Verleg Ernst Wasmuth,1965.
- KOÇU,Reşat Ekrem, İstanbul Ansiklopedisi,İstanbul,İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyatı Kollektif Şirketi Yayını,1963.
- KUBAN,Doğan, "İstanbul'un Tarihi Yapısı.Tarihi Gelişme-Şehrin Tarihi Yapısının Özellikleri-Koruma Yöntemleri",Yayınlanmamış Rapor,İstanbul,1969.
- MIILINGEN,Alexander Van, Constantinople,London,A/C Black, 1906.

- MULLER, Georgina Max, Istanbul'dan Mektuplar, çev. Afife Buğra, Tercüman 1001 Temel Eser no:131, İstanbul, 1978.
- MULLER, Wiener Wolfgang, Bildlexikon zur Topographie Istanbuls, Tübingen, Ernst Wasmuth Verlag, 1977.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet, Evliya Çelebi Seyahatname, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını no:506, 1001 Temel Eser Dizisi no:96, Birinci Baskı, Ankara, 1983.
- PASPATES, A.G., The Great Palace of Constantinople, London, Alexander Gardner, 1893.
- RICE, David Talbot, Byzantium-Istanbul, London, 1965.
- RUSSACK, H.H., Byzans und Stambul Lagen und Lagenden Goldenen Horn, Berlin, Haus von Hugo Verlag, 1941.
- SAĞMAN, Ali Rıza, Istanbul Hendekleri, Fakülteler Yayını, İstanbul, 1951.
- SAİM, Ali, Istanbul ve Eski Eserleri, İstanbul, 1933.
- SCHNEIDER, A.M.,
MEYER, Bruno, Die Landmaver von Konstantinopel, Berlin, Verlag der Akademie der Wissenschaften, 1933.
- SCHNEIDER A.M., Konstantinopel, Flovian Kupferberg Verlag Mainz und Berlin, 1956.
- _____, Byzanz-Vorarbeiten zur Topographie und Archaologie der Stadt, Berlin, Die Abteilung der Archäologischen Institutes des Deutschen Reiches, İstanbuler Forschungen, Band:8, 1936.

- SHERRARD, Philip, Constantinople Iconography of A Sacred City, Newyork, London Oxford University Press, 1965.
- STEWIG, Reinhard, İstanbul'un Bünyesi:Doğulu Osmanlı Bünyeden Avrupalı Kozmopolit Bünyeye Geçiş, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 1965.
- TEZCAN, Semih ve diğerleri, "Haliç ve Çevresi Düzenleme Çalışması", Mimarlık Dergisi, yıl 16, sayı 157, 78/4.
- TOĞROL, Ergün ve diğerleri, Haliç'in Geoteknik Sorunları ve Çözüm Yolları, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayını, 1986.
- TSANGADAS, Bryon C.P., The Fortifications and Defense of Constantinople, Newyork, Columbia University, 1980.
- ÜLGEN, Ali Saim, Constantinople: During the Era of Mohammed the Conqueror, Ankara, Publication the General Direction of Plous Foundations (EVKAF), 1939.
- UNVER, Süheyl, İstanbul'da Sahabe Kabirleri, İstanbul, İstanbul Fetih Derneği Yayınları, 1953.
- YOUNG, George, Constantinople, London, Methven and Co.Ltd., 1926.
- ZİYA, Mehmet, İstanbul ve Boğaziçi, İstanbul, 1928.